

**ביאור על
מסכת שבעות**

פרק ראשון

"שבועת ביטוי" היא השבועה האמורה בתורה בפרשת ויקרא "נפש כי תשבע לבטא בשפתיים - להרע או להיטיב".

הנשבע לשקר שבועת ביטוי במזיד, לוקה. ובשוגג, חייב קרבן חטאת [הנקרא קרבן "עולה ויורד", ומשום שהעשיר מביא כשבה או שעירה, העני מביא עוף, והדל יוצא ידי חובה בקרבן מנחה גרידא].

שבועת ביטוי מתחלקת לארבעה אופנים: שני אופנים בהם נשבע אדם שבועה לעתיד, ושני אופנים בהם נשבע האדם על העבר.

שתי השבועות לעתיד הן - שבועה שאעשה דבר מה, או שבועה שלא אעשה.

ואילו שתי השבועות על העבר הן - שבועה שעשיתי דבר מה, או שבועה שלא עשיתי.

שני האופנים בשבועת ביטוי לעתיד מפורשים בתורה ["להרע" - שלא אעשה, "ולהיטיב" - שאעשה], ואילו שני האופנים לשעבר נלמדים מריבוי הכתוב. ולכן מוגדרים ארבעת האופנים של שבועת הביטוי כ"שתים שהן ארבע", דהיינו, שתי השבועות לעתיד המפורשות במקרא, שהן ארבע, בצירוף שתי השבועות על העבר הנלמדות מריבוי הכתוב אך לא נאמרו במפורש.

המשנה הראשונה מתחילה בביאור שבועת ביטוי על ארבעת אופניה, ובהמשכה מביא התנא עוד מספר ענינים שגם בהם יש ארבעה אופנים, שנים המבוארים בתורה, ושנים הנלמדים מריבוי.

א. **שבועות ביטוי**, הן **שתים** המפורשות בתורה, בפרשת ויקרא, שהן שתי השבועות לעתיד, שאעשה או שלא אעשה, **שהן ארבע**, בצירוף שתי שבועות על העבר, שעשיתי או שלא עשיתי, שהן נלמדות מריבוי הכתוב, אך אינן מפורשות בתורה.

ב. אדם החוטא בשגגה בעוון של טומאת מקדש וקדשיו, דהיינו, שהיה טמא, ואכל בשר קרבן, או שנכנס למקדש בהיותו טמא, חייב להביא קרבן על שגגתו. אלא שיש חידוש בשגגת חטא זה, שאינו בשאר החטאים, שאינו חייב קרבן על שגגתו אלא אם קדמה לו ידיעה שהיתה מונעת אותו מלחטוא. כגון, אם בתחילה ידע מטומאתו, ולאחר מכן נעלמה ממנו ידיעה זאת, ומכח העלם ידיעת הטומאה שהיתה לו מתחילה, הוא חטא בטומאת מקדש וקדשיו. אך אם לא ידע כלל מטומאתו, ולכן שגג ועבר על טומאת מקדש וקדשיו, הוא פטור מקרבן.

ידיעות הטומאה,¹ אשר העלם ידיעתן שהיתה מתחילה, מחייב את אדם טמא שאכל בשר קודש, או שנכנס למקדש בהיותו טמא, בקרבן חטאת יחיד, הן **שתיים** המבוארות בתורה, "נפש אשר תגע בכל דבר טמא... ונעלם ממנו, והוא ידע ואשם", מלמד הכתוב על אדם שנטמא, וידע מטומאתו, ולאחר מכן נשכחה ונעלמה ממנו ידיעתו אודות טומאתו, ואז חטא באחד משני האופנים, שאכל בשר קודש, או שנכנס למקדש כשהוא טמא, ושוב חזר ונזכר שהוא טמא [ונודע לו שחטא באוכלו בשר קודש או בהכנסו למקדש בטומאה], הרי הוא חייב בקרבן חטאת יחיד [עולה ויורד].

1. התוס' מבאר שנקט התנא בלשונו "ידיעות הטומאה" ולא "העלמות הטומאה", על אף שהעיקר החיוב הוא על ההעלמה ולא על הידיעה, לפי המבואר לקמן בדף יד ב, שהתנא נקט את החידוש של שתי ידיעות מלפני ההעלמה, שהן חידוש בטומאת מקדש וקדשיו, שאינו בשאר החטאות. או, לפי לשון אחרת בגמרא, נקט התנא את שתי ידיעות האחרונות, שהן המחייבות קרבן. ויש לדון, האם בלי הידיעה שחטא, אין כלל חיוב חטאת, או שהחיוב קיים, אלא שהוא תנאי בהבאת הקרבן, שאין להביא קרבן חטאת ללא ידיעה החטא, ואם יביא, הרי הוא מביא חולין בעזרה, ויסוד הדין יתבאר להלן [בהערה בדף ד]. ומצינו שנחלקו הפוסקים האם לאחר אמירת פרשת קרבן חטאת, רשאי אדם לומר "יהי רצון שאם אני חייב חטאת, תהא קריאתי מקובלת כאילו הקרבתי חטאת", כאשר הוא מסופק אם הוא חייב חטאת. השו"ע [או"ח א ז] כתב שלא יאמר זאת [כשם שאומר אחר קריאת פרשת עולה או שלמים], כיון שחטאת אינה באה בנדבה, וכל זמן שאינו יודע שחטא, אינו חייב בה [עיין במגן אברהם]. ואילו הב"ח והמהרש"ל כתבו שיכול לאומרה דרך תנאי, שאם חטא, תעלה קריאתו כחטאת. והמגן אברהם תמה, הרי כל זמן שהוא אינו יודע בודאי שחטא, הרי ודאי הוא שאינו חייב בה! ? ותירץ המשכנות יעקב, שכל החיסרון באי הידיעה אינו בעצם החיוב קרבן, אלא שכל זמן שאינו יודע שחטא אינו יכול להביאו, ואם יביאו, ייחשב הדבר כמביא חולין בעזרה. אבל אין זה נוגע לאמירת פרשת חטאת, שהיא באה לכפר על חיוב חטאת, וחיוב זה קיים גם כשאינו יודע מחטאו. וטוען המשכנות יעקב, שזו היא שיטת רבי שמעון במסכת כריתות [כג א], הסובר ששני אנשים שאחד מהם חייב חטאת, ואין יודעים מי משניהם חייב, יכולים להביא קרבן חטאת אחד, ולהתנות שהוא יעלה לחובתו של האחד מביניהם, לאותו שחייב בו. ובמקרה הזה, הרי אין אף אחד מהשניים יודע שהוא חטא בודאי. ומוכת, שדי לנו שהקרבן יוקרב בודאי על חטא [ממה נפשך], ולא יהיה חולין בעזרה, ואין צורך בידיעת החטא בודאי כדי שיהיה חיוב קרבן.

שהן ארבע, בצירוף שני אופני העלם ידיעות הטומאה שאינם כתובים במפורש בתורה, וכגון שלא נשכחה ממנו טומאתו כלל, אלא שטעה בכך ששכח כי הבשר שהוא אוכל הוא בשר קודש, או שטעה ושכח שהמקום שהוא נכנס לשם הוא מקום המקדש.

ג. יציאות השבת [מלאכות הוצאה מרשות לרשות בשבת], הן **שתיים** המבוארות בתורה: הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים כאשר האדם המוציא עומד ברשות היחיד, או כאשר הוא עומד ברשות הרבים. ושתיהן נלמדות מהפסוק בפרשת ויקהל "ויצו משה ויעבירו קול במחנה - איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקודש, ויכלא העם מהביא", ואמרו חז"ל [במסכת שבת צו ב], שהכרוז היה מכריז: אל תוציאו מרשות היחיד לרשות הרבים!

שהן ארבע, שלמדו חכמים מכאן על מי שמכניס מרשות הרבים לרשות היחיד, שדינו כמוציא. וגם להכנסה יש שני אופנים: כאשר המכניס עומד ברשות הרבים, וכאשר המכניס עומד ברשות היחיד. **2**

2. התוס' תמהו, מהו החילוק בין עני לבעל הבית, והרי שניהם עושים את אותה פעולה, של הכנסה או הוצאה, ומדוע מנה אותם התנא כל אחד לחוד? והביאו התוס' בשם רבינו תם, שהיות ומלאכת הוצאה נחשבת ל"מלאכה גרועה", שאין בה כל עשיה בחפץ עצמו מלבד שינוי מקומו, לכן צריך להזכיר כל פרט בחיובה.

ד. מראות נגעים המטמאים את המצורע, ומחייבים אותו קרבן כשנטהר, הן **שתיים** האמורות בתורה, בהרת ושאת, **שהן ארבע** בצירוף שתי תולדותיהן, תולדת הבהרת ותולדת השאת שאינן מפורשות בתורה אלא נלמדות מהמילה "ספחת".

מכאן ואילך מבאר התנא את דין "ידיעות הטומאה":

הקרבנות הבאים לכפר על חטא טומאת מקדש וקדשיו [דהיינו: כניסה למקדש בטומאה, או אכילת בשר קדשים בטומאה] מתחלקים לקרבן יחיד ולקרבנות ציבור.

היחיד חייב להביא קרבן רק אם נתמלאו כל שלשת התנאים: א. ידיעה לפני החטא. ב. העלמה בשעת החטא. ג. ידיעה אחרי החטא.

אבל, אם חסר אחד משלשת התנאים האלה אין היחיד יכול להתכפר בקרבן יחיד, אלא הוא מתכפר בקרבנות הציבור הבאים לכפר על החוטאים בטומאת מקדש וקדשיו.

קרבנות הציבור הם שעירי החטאת, הקרבים בראש חודש, בשלשת הרגלים, בראש השנה, וביום הכיפורים.

בתחילה מבארת המשנה את האופן שבו מתכפר היחיד בקרבן יחיד, ולאחר מכן מביאה המשנה מחלוקת תנאים כיצד מכפרים קרבנות הציבור. את שיש בה, את שלשת התנאים: א. **ידיעה בתחילה**, לפני שחטא, שהוא טמא. ב. **ידיעה בסוף**, שזכר לאחר שחטא שאכל בשר קודש או נכנס למקדש בטומאה. ג. **והעלם בינתיים**, שבין הידיעה בתחילה לבין ההיזכרות בסוף, היה פרק זמן שנעלמה ממנו טומאתו, ומחמת אותו העלם הידיעה הוא חטא בטומאת מקדש וקדשיו, **הרי זה** חייב ומתכפר בקרבן חטאת יחיד **עולה ויורד**.

אבל, אם חסר אחד משלשת התנאים, הרי הוא מתכפר בקרבנות הציבור הבאים לכפר על מי שלא היתה לו ידיעה בתחילה, ועל מי שלא היתה לו ידיעה בסוף [שאינו מביא קרבן יחיד משום שאינו זוכר עתה את החטא], ועל מי שלא היתה לו ידיעה כלל לא בתחילה ולא בסוף.

כמו כן, מכפרים שעירי החטאת של ציבור גם על אדם טהור שאכל בשר קודש טמא [משום שנעלמה ממנו טומאת הבשר], שאינו חייב בקרבן יחיד, אך הוא זקוק לכפרה של קרבנות הציבור. אלא, שנחלקו תנאים על איזה אופן של חסרון ידיעה מכפר כל אחד מהשעירים.

ותחילה מבארת המשנה את דעתו של רבי יהודה:

א. אם **יש בה** בטומאה **ידיעה בתחילה**, שלפני שחטא ידע שהוא טמא, ולאחר מכן נשכחה ונעלמה ממנו ידיעת הטומאה, ואכל בשר קודש או נכנס למקדש, **ואין בה ידיעה בסוף**, שלא נזכר בטומאתו, ולפיכך לא נודע לו שחטא, והרי הוא זקוק לכפרה שתגן עליו מהעונש - דמו של **שעיר** יום הכיפורים **הנעשה בפנים** [שהכהן הגדול מזה אותו לפני ולפנים בבית קודש הקדשים, ובהיכל ממול לפרוכת], ובצירוף כפרת עיצומו של **יום הכיפורים**, **תולה** לו להגן עליו מהיסורים, **עד שיודע לו** מחטאו, **ויביא קרבן חטאת יחיד, בעולה וביורד**.

3. רש"י מבאר, כי אדם שחטא ואין לו ידיעה בחטאו, צריך את יום הכיפורים והשעיר הנעשה בפנים כדי שיתלו לו, להגין עליו מהיסורים, אף על פי שאינו יודע מחטאו, ואינו חייב עתה להביא קרבן חטאת יחיד, כיון שכל השוגגין צריכים כפרה לכשיוודע

להם מהחטא, מוכח שקודם ידיעה, ענושים הם!

ב. ואם **אין בה**, בטומאה, **ידיעה בתחילה**, שלא ידע כלל שנטמא לפני החטא, שאז אינו חייב ואינו מתכפר בקרבן יחיד [שהרי חסר אחד משלשת התנאים לחיוב קרבן יחיד - ידיעה בתחילה!] **אבל יש בה ידיעה בסוף**, שלאחר שאכל את בשר הקודש או נכנס למקדש נודע לו שהיה טמא באותה שעה - דמו של **שעיר יום הכפורים הנעשה בחוץ** [והוא השעיר הבא בתור קרבן מוסף של יום הכיפורים], שמתן דמו הוא על מזבח החיצון, ובצירוף כפרת עיצומו של **יום הכיפורים**, **מכפר** עליו לגמרי, שהרי לחטא באופן הזה, לעולם לא תהיה לו כפרה בקרבן יחיד.

ומניין לנו שהשעיר החיצון בא לכפר על טומאת מקדש וקדשיו, והרי כפרה זאת נאמרה רק בשעיר הפנימי? - משום **שנאמר** בשעיר החיצון [במדבר כט] "ושעיר אחד חטאת, **מלבד חטאת הכיפורים**". הקיש הכתוב את השעיר החיצון לפנימי, ללמדך **על מה שזה מכפר, זה מכפר!** ומההיקש הזה יש גם ללמוד - **מה השעיר הפנימי, אין מכפר אלא על דבר שיש בה**, לפחות, **ידיעה** אחת [בתחילה]. **אף השעיר החיצון אין מכפר אלא על דבר שיש בה**, לפחות **ידיעה** אחת, [אלא שידיעה זאת צריכה להיות בסוף]!

ג. אבל, **על טומאה שאין בה ידיעה לא בתחילה ולא בסוף**, שלא נודע לו מעולם על טומאתו, לא לפני החטא ולא לאחריו, אין הוא מתכפר בשעירי יום הכיפורים, אלא **שעירי הרגלים, ושעירי ראשי חדשים, מכפרים** עליו - **דברי רבי יהודה**.

רבי שמעון אומר: שעירי הרגלים מכפרין, רק הם בלבד מכפרים על טמא שאכל בשר קודש או נכנס למקדש. **אבל לא שעירי ראשי חודשים** שאינם באים לצורך הכפרה הזאת. **ועל מה שעירי ראשי חודשים מכפרין?** - **על הטהור שאכל את בשר הקודש הטמא**, שאינו חייב קרבן יחיד [כי אין חיוב כרת על אכילתו במזיד] ' ובכל זאת הוא זקוק לכפרה, ושעיר ראש חודש הוא כפרתו.

רבי מאיר אומר: כל השעירין, להוציא שעיר הפנימי, **כפרתן שוה**. שכולם מכפרים **על טומאת מקדש וקדשיו** בכל האופנים, בין אם היתה ידיעה רק בסוף, בין אם לא היתה ידיעה כלל, ובין טהור שאכל בשר קודש. חוץ ממי שידע בתחילה ולא נודע לו בסוף, שעליו מכפר השעיר הפנימי בלבד.

ועתה חוזרת המשנה ומביאה שוב את דעתו של רבי שמעון, כדי לבאר את דעתו ואת דעת החולקים עליו: **היה רבי שמעון אומר: שעירי ראשי חודשים מכפרין על הטהור שאכל את בשר הקודש הטמא. ושל רגלים מכפרין על טומאה שאין בה ידיעה כלל, לא בתחילה ולא בסוף**. והשעיר החיצון של **יום הכיפורים מכפר על טומאה שאין בה ידיעה בתחילה, אבל יש בה ידיעה בסוף**. [ואילו השעיר הפנימי מכפר על שיש בה ידיעה בתחילה אבל אין בה בסוף].

אמרו לו חכמים לרבי שמעון: מהו שיקרבו זה בזה? ¹ **כגון: השעיר החיצון של יום הכיפורים, אם אבד, והקריבו שעיר אחר במקומו, ולאחר מכן נמצא השעיר האובד, האם ניתן להקריבו ברגלים או בראש חודש ולכפר בו על הזקוקים לכפרה המיוחדת שמכפרים שעירי הרגלים ושעירי ראש חודש? אמר להן רבי שמעון: יקרבו זה בזה!**

¹ התוספות [לקמן י א] מדייקים שלא היה ספק בכך שאפשר להקריב של רגל זה ברגל שלאחריו. והקשו, כיצד יכול לכפר קרבן

שהופרש לפני עשיית החטא! ? ותירצו, שהיות ונאבד הקרבן, נעקרה הפרשתו, ולאחר שנמצא חלה הפרשה חדשה לקרבנות שנעשו לאחר הרגל שעבר. וביאר הקהלות יעקב [סימן ו], שכונת התוס' לומר, שנעקרה הפרשת שעיר הציבור כאשר הוא נאבד, מדין "הקדש טעות", שעל הצד שיאבד, הם לא התכוונו להפרישו. אך אין זה מצד "לב בית דין מתנה", שהרי רבי שמעון לא סובר כן.

אמרו לו [רבי מאיר]: בשלמא לדידי, שאמרתי שכפרתן שוה, יקרבו זה בזה. אבל לדידך, **הואיל ואין כפרתן שוה**, שלדבריך שעיר ראש חודש מכפר רק על טהור שאכל בשר קודש ואינו מכפר על טמא שאכל בשר קודש או נכנס למקדש, **האיך קרבין זה בזה?!?** כיצד יקרב שעיר יום הכיפורים בראש חודש? והרי כשהופרש השעיר הזה, הוא הופרש לכפרה אחרת מזו שהוא קרב עתה לכפר עליה?

אמר להם רבי שמעון: **כולן באין לכפר על טומאת מקדש וקדשיו**, ולכן אין זה משנה לאיזה אופן של כפרה הוא הופרש, ואפשר להקריב את של זה בזה.

רבי שמעון בן יהודה אומר משמו של רבי שמעון, כך אמר רבי שמעון, וכך הוא נחלק עם חכמים:

שעירי ראשי חדשים - מכפרים על הטהור שאכל את הטמא.

מוסיף עליהן שעירים של רגלים, שמכפרין על טהור שאכל את הטמא, ועל שאין בה ידיעה לא בתחילה ולא בסוף.

מוסיף עליהן שעיר החיצון של יום הכיפורים, שהוא מכפר על הטהור שאכל את הטמא, ועל שאין בה ידיעה לא בתחילה ולא בסוף, ועל שאין בה ידיעה בתחילה אבל יש לה ידיעה בסוף. אמרו לו חכמים לרבי שמעון: מהו שיקרבו זה בזה?

אמר להן רבי שמעון: **יקרבו זה בזה!**

אמרו לו: אם כן, אכן יהיו של יום הכיפורים, שכפרתן חמורה, שמכפרים אפילו על טמא שאכל בשר קודש, שחייב כרת אם אכל במזיד, **קרבין בראשי חדשים**, ומכפרים את הכפרה הקלה של הטהור שאכל בשר קודש טמא, שאינו חייב כרת אם אכל במזיד. **אבל האיך** שעירים של ראשי חדשים **קרבין ביום הכיפורים לכפר כפרה שאינה שלה?!?** שהרי הופרשו לכפרה קלה בלבד!

אמר להן רבי שמעון: **כולן באין לכפר על טומאת מקדש וקדשיו**, ולכן אין זה משנה לאיזה ענין של כפרה הופרשו.

ועתה מבארת המשנה דיני כפרה נוספים, שהכל מודים בהם:

ועל זדון מקדש וקדשיו, שאכל בשר קודש או נכנס למקדש ביודעו שהוא טמא - **שעיר** יום הכיפורים **הנעשה בפנים ובצירוף כפרת עיצומו של יום הכיפורים, מכפרין** עליו! **על שאר עבירות שבתורה - הקלות והחמורות, הזדונות והשגגות**, וכן על עבירות שחייבין עליהן אשם תלוי, כגון מי שאכל דבר שהוא ספק חלב ספק שומן, בין אם הודע לו שאכל ספק חלב, ובין אם לא הודע לו, וכן על מצוות **עשה ולא תעשה, כריתות ומיתות בית דין**, על כולן - **שעיר המשתלח מכפר** [חוץ מאשר על טומאת מקדש וקדשיו!]

אחד ישראלים, ואחד כהנים, ואחד כהן משוח שווים בכפרתם, בשאר עבירות, על ידי שעיר

המשתלח, חוץ מכפרתם על טומאת מקדש וקדשיו, שבה הם חלוקים בכפרתם, ביום הכיפורים.

מה בין כפרת ישראלים לכפרת כהנים ולכפרת כהן המשוח בטומאת מקדש וקדשיו? - אלא, שהפר לחטאת של כהן גדול, שמזים את דמו לפני ולפנים ביום הכיפורים, מכפר על הכהנים 2 על טומאת מקדש וקדשיו, ואילו הישראלים מתכפרים בשני השעירים, הפנימי והחיצון.

2. רש"י מפרש שהפר של כהן גדול מכפר על הכהנים על כל מה שהשעיר הפנימי והחיצון מכפרים, ומשמע שאין הכהנים מתכפרים כלל, אפילו בשעיר החיצון, אלא רק בפרו של הכהן הגדול. והנה, לגבי השעיר הפנימי, שפיר התמעטו ממנו הכהנים, מהמעוט "אשר לעם", אך לגבי השעיר החיצון לא נאמר מיעוט. וכנראה, שרש"י סבר, כיון שאמרה המשנה שהפר מכפר על הכהנים על טומאת מקדש וקדשיו, מוכח שאין להם כפרה בשעיר גם בשעיר החיצון. קהילות יעקב סימן א ומעתה יש לדון, כיון שהשעיר החיצון הוא חטאת הציבור, האם נאמר שאין הכהנים נכללים בציבור, כיון שאינם מתכפרים בו. או שעל אף שאין מתכפרים בו, נכללים הם בכלל הציבור, והקרוב הוא קרבן ציבור של כלל ישראל, כולל הכהנים. החתם סופר, בחידושיו למסכת שבועות, סובר שאין השעיר החיצון נחשב קרבן של כל הציבור, אלא רק של ישראל, ולא של הכהנים. ולכן הוא הקשה, כיצד אפשר להקריב את השעיר החיצון של יום הכיפורים, שאבד ונמצא לאחר יום הכיפורים, במועדים אחרים, והלא בשאר המועדים אין לכהנים את הכפרת של פרו של כהן גדול, והוא צריך לכפר אז גם בעד הכהנים, ואין לו כח לכפר בעדם, שהרי הוא לא הופרש לכפרת הכהנים, והם לא נכללו בכלל הציבור! ? ומכח קושיה זו, חידש החתם סופר [לפי התנא קמא], שאכן אין הכהנים מתכפרים במשך כל השנה כולה בשעירי הרגלים, וכל כפרתם היא רק אחת בשנה, בפרו של הכהן גדול. ובקהילות יעקב כתב, שהשעיר החיצון יכול להחשב גם כקרבן הכהנים, על אף שביום הכיפורים אין להם צורך בכפרתו. כי השעיר החיצון אינו בא רק בתורת "מכפר", אלא הוא גם נחשב לקרבן חובת היום, כדין כל קרבנות הציבור, וחובת היום, היא חובת הציבור כולו, גם של הכהנים. וכיון שהופרש הקרבן כקרבן ציבור של כלל ישראל, אפשר להקריבו גם בשאר המועדים, ואז הוא יכפר גם על הכהנים. והביא ראיה מהקרבן אורה למסכת זבחים [ו' ב], הסובר גם הוא שחטאות הציבור אינן באות לכפרה גרידא, אלא הן נחשבות גם כקרבן היום, ולכן יש להקריבן אפילו אם ברור שאין הציבור צריך לכפרה על חטא. וכגון בחג השבועות, שמביאים בו שני שעירים לכפר, הרי אפילו אם התכפרו בראשון, ואין עוד צורך בכפרה, בכל זאת צריך להביא את השני, מצד חובת היום. ועיין עוד בדבריו, לגבי הדיון בראשונים אם מביאים בראש השנה חטאת ראש חודש, שיתכן לומר שחייבים להביא את שער ראש חודש על אף שהתכפרו הציבור בחטאת ראש השנה, כיון שהוא בא בתורת חובת היום, ויום ראש השנה הוא גם יום ראש חודש.

רבי שמעון אומר: גם בשאר עבירות חלוקים הכהנים והישראלים בכפרתם, שאין הכהנים מתכפרים בשעיר המשתלח אלא בוידוי שמתודה הכהן הגדול על פרו. וטעמו של רבי שמעון - **כשם** שאתה מודה **שדם השעיר הנעשה בפנים מכפר על ישראל** על טומאת מקדש וקדשיו בלא וידוי דברים, אלא עצם הזיית הדם כשלעצמה מכפרת, **כך דם הפר** של הכהן הגדול **מכפר על הכהנים** על טומאת מקדש וקדשיו שלהם ללא וידוי דברים. ואם כן, לצורך מה צריך הכהן הגדול להתוודות? אלא כוונת התורה בוידוי שמתוודה הכהן הגדול על פרו, ללמדנו - **כשם שוידויו של שעיר המשתלח מכפר על ישראל** בשאר עבירות, **כך וידויו של פר מכפר על הכהנים** בשאר עבירות. לפי שאין הם מתכפרים בשעיר המשתלח כלל.

פרק שני

א. האוכל קודש בטומאה בשוגג, וכן הנכנס למקדש בטומאה בשוגג, חייב להביא קרבן חטאת "עולה ויורד" ["קרבן עולה ויורד", הוא קרבן חטאת שהעשיר מביא בהמה, והדל מביא תורים או בני יונה, והדל ביותר "דלי דלות", מביא מנחה]. ומשנתנו מבארת באיזו העלמה חייב אדם קרבן עולה ויורד אם אכל קודש בטומאה, או שנכנס למקדש בטומאה.

ב. אין אדם חייב על ההעלמות שיתפרשו להלן במשנתנו, אלא אם כן היתה לו בהם ידיעה בתחילה, קודם העבירה, וידיעה בסוף, לאחר העבירה. ומשום שהדין כן, כשבאה המשנה ללמדנו מה הן "ההעלמות" שחייבים עליהן, מתייחסת המשנה בלשונה לידיעה הנצרכת להעלמה, ואומרת "ידיעות הטומאה". ובגמרא יתבאר, אם התייחסות המשנה היא לידיעה הקודמת להעלמה, או לזו שלאחריה.

ג. לשון הכתוב [ויקרא ה ב] בחיוב קרבן עולה ויורד באופנים אלו, הוא: "או נפש אשר תגע בכל דבר טמא, או בנבלת חיה טמאה, או בנבלת בהמה טמאה או בנבלת שרץ טמא, ונעלם ממנו, והוא טמא ואשם. או כי יגע בטומאת אדם לכל טומאתו אשר יטמא בה, ונעלם ממנו והוא ידע ואשם... והיה כי יאשם לאחת מאלה"; ויש לנו ללמוד ממה שאמר הכתוב "ונעלם", שצריך שתהא ידיעה בתחילה, דמשמע "מכלל ידיעה"; וממה שאמר הכתוב "והוא ידע", למדנו לידיעה בסוף; וממשמעות הכתוב "ונעלם ממנו והוא טמא", למדנו שחייבים על העלם טומאה, ושאר ההעלמות נלמדות מכפל לשון הכתוב "ונעלם ונעלם". **1 ידיעות הטומאה** - שאם נעלמה ממנו ידיעה זו בשעה שעבר ואכל קודש בטומאה, או שנכנס למקדש בטומאה, הרי הוא חייב קרבן עולה ויורד - הן :

1. א. זו שאמרנו: אין אדם חייב אלא כשידע בתחילה, אף שכן היא שיטת משנתנו, מכל מקום אין שיטה זו מסכמת, ויש מן התנאים שאינם מצריכים ידיעה בתחילה; ויש מן התנאים שאם כי מצריכים הם ידיעה בתחילה, מכל מקום אינם מחייבים על העלם קודש ועל העלם מקדש, ואילו שיטת התנא קמא שבמשנתנו היא, שהוא חייב אף על אלו; ומשנתנו רבי היא, שהוא סובר: אין אדם חייב אלא כשהיתה לו ידיעה בתחילה, וחייב אף על העלם קודש ומקדש, וטעמו כפי שנתבאר בפנים; ראה בכל זה בסוגיית הגמרא לעיל דף ד, ובסיפא של משנתנו, ובסוגיית הגמרא לקמן יד ב. ב. אם לא היתה לו ידיעה בתחילה, לא די שאינו חייב בקרבן עולה ויורד, אלא אף בחטאת קבועה אינו חייב, ואף שעבירה זו זדונה כרת, וכל שזדונה כרת חייב חטאת, וחטאת קבועה אינה צריכה ידיעה בתחילה; וכמבואר בתוספות לקמן יט א ד"ה הרי, ראה שם הטעם לדעת רבינו תם ולדעת התוספות. ברם נחלקו שם בעלי התוספות לדעת הפוסט על העלם מקדש אם חייב הוא חטאת קבועה, ולדעת רבינו תם הרי הוא חייב; אך התוספות חלקו עליו ומשום ש"כל דבר שהיה בכלל ויצא לידון בדבר החדש אי אתה יכול להחזירו לכללו, עד שיחזירונו הכתוב לכללו בפירושו".

שתים המפורשות בתורה, האחת באכילת קודש, ואחת בכניסה למקדש -

שהן ארבע, על ידי צירופם של עוד שתים - האחת בקודש ואחת במקדש - הנלמדות מריבוי הכתובים.

כיצד?

נטמא, וידע שנטמא **2** -

2. בין שידע בשעה שנטמא, בין שנודע לו לאחר מכן קודם העבירה, רש"י.

ושוב **נעלמה ממנו הטומאה**, ואולם, **זכור** הוא **את הקודש** [יודע על מה שלפניו שהוא קודש] -
או **שנעלם ממנו הקודש**, ³ שהיה סבור חולין הוא, ואולם **זכור** הוא **את הטומאה** [יודע הוא שטמא
הוא] -

³ יש לעיין בלשון המשנה, מדוע לא אמרה: ידע שזה קודש ונעלם ממנו הקודש, כעין שאמרה לגבי העלם טומאה.

או **שנעלמו ממנו זה וזה** [טומאה וקודש] -
ואכל את הקודש, ועדיין **לא ידע** שהוא אוכל קודש בטומאה, אלא באחת מההעלמות הנזכרות הרי
הוא עומד, ואולם **משאכל** [לאחר שאכל] **ידע** שהיה טמא בשעת אכילה, והבשר שאכל קודש הוא -
בכל אלו, **הרי זה חייב בקרבן עולה ויורד**.

הרי לנו "אחת שהיא שתים" באכילת קודש בטומאה, כי העלם הטומאה מפורש בתורה, כדכתיב "ונעלם
ממנו והוא טמא", ומשמע שנעלמה ממנו הטומאה; ואילו העלם הקודש אינו מפורש בתורה אלא מדרשה
הוא נלמד, משום שנאמר "ונעלם ונעלם" שני פעמים.

וכן הוא גם לענין כניסה למקדש בטומאה:

מי **שנטמא וידע** שנטמא -

ושוב **נעלמה ממנו הטומאה**, ואולם **זכור** הוא **את המקדש**, כלומר: יודע הוא שזה מקדש -

או **שנעלם ממנו מקדש**, ואולם **זכור** הוא **את הטומאה** -

או **שנעלם ממנו זה וזה** [טומאה ומקדש] -

ואם **נכנס למקדש** ועדיין **לא ידע**, אלא עומד הוא באחת מן ההעלמות שזכרו, ואולם **משיצא** מן
המקדש **ידע** את אשר נעלם ממנו בשעת עבירה -

הרי זה חייב בקרבן עולה ויורד.

הרי לנו אחת שהיא שתים בכניסה למקדש, כי העלם הטומאה מפורש בתורה, ואילו העלם המקדש נלמד
מדרשה ד"ונעלם ונעלם".⁴

⁴ ואם שגג באיסור, כתב בפשיטות ב"מנחת ברוך" סימן ט ענף א שאינו חייב לכולי עלמא קרבן עולה ויורד; ובדין חטאת קבועה,
בפשוטו הדין תלוי במחלוקת בעלי התוספות שהובאה בהערה לעיל; וראה מה שכתב בזה ב"מנחת ברוך" שם. ומיהו ב"מנחת
חינוך" מצוה כג [ד"ה וכבר הבאתי] כתב: כבר הבאתי לעיל דחייב חטאת [בשאר חייבי כריתות] אפילו הזיד בלאו ושגג רק בכרת
הוי ליה שוגג: הכי נמי כאן, דאם אכל קודש או נכנס למקדש אפילו אם הזיד בלאו ושגג רק בכרת חייב קרבן; משמע דפשוט לו
שחייב על שגגת האיסור; וראה עוד ב"חזון איש" הוריות סימן טו י.

ומבאר המושג מה היא כניסה למקדש שהוא חייב עליה אם נכנס שם בטומאה:

אחד הנכנס בטומאה **לעזרה** שנתקדשה בראשונה, **ואחד הנכנס לתוספת העזרה** שהוסיפו עליה
לאחר מכן, הרי זה חייב בקרבן עולה ויורד -

ולפיכך חייב הוא אף על התוספת, כי היא קדושה כקדושת העזרה שנתקדשה בתחילה -

שהרי אין מוסיפין על העיר ירושלים לענין אכילת קדשים קלים ומעשר שני, ועל העזרות, אלא במלך. כלומר, על פי מלך, ועל פי נביא, ועל פי אורים ותומים, ועל פי סנהדרין של שבעים ואחד; ובשתי תודות [שני לחמי תודה] 5 שהיו נושאים 6 סביב התוספת שבאו להוסיף, 7 ובשיר, 8 ובית דין 9 מהלכין סביב התוספת שבאו להוסיף, ושתי התודות מהלכות אחריהן, 10 וכל ישראל מהלכים אחריהם -

5. בגמרא יתבאר, שאת ירושלים היו מקדשים בשני לחמי תודה של חמץ, ואילו את העזרה היו מקדשים בשיירי מנחה, והן מצה.

6. ברש"י לקמן טו ב ד"ה זו כנגד זו, נראה, שהיו כהנים נושאים את לחמי התודה.

7. נתבאר על פי לשון רש"י, שכתב: והיו נושאים אותה בהיקף סביב, ומשמע קצת שהיו מהלכים מארבע רוחות ההיקף החדש, ואף מאותה רוח שכבר קדושה בקדושת העזרה.

8. בתוספות פסחים סד א נראה שהלויים היו אומרים את השיר; והקשו שם: הרי אין אומרים שירה אלא על היין, וכתבו דשלא בשעת הקרבה היו אומרים שירה שלא על היין.

9. כתב ב"תוספות יום טוב": ואם תאמר ואמאי לא חשיב גם מלך ונביא וכו' [אלא "ובית דין מהלכין"]? ויש לומר: אין הכי נמי, שהם לא היו מהלכין כלל, ואלא הא דתנן "במלך וכו'" על פי מלך קאמרין, וכן לשון הרמב"ם בפרק ו מהלכות בית הבחירה "אין מוסיפין וכו' אלא על פי המלך ועל פי נביא ובאורים ותומים"; ראה עוד שם. ומיהו מה ששינו "ובית דין מהלכין", היינו אותן סנהדרין של שבעים ואחד שנזכרו תחילה, וכנראה מלשון התוספות יום טוב, וכן הוא כמעט מפורש בסנהדרין יד ב, דמפרשין התם: כיצד משכחת לה שיצאו סנהדרין "כגון שיצאו להוסיף על העיר ועל העזרות, כדתנן: אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא בבית דין של שבעים ואחד"; ואם לאו שהיו הסנהדרין עצמם מהלכים, למה צריכים הם לצאת למקום; וכן משמע מלשון רש"י שם שכתב: כגון שיצאו להוסיף על העיר: על ירושלים וצריך לקדש התוספת בשתי תודות ובשיר, וכוונתו, דמאחר שמקדשים אותם בשתי תודות ובשיר ובית דין מהלכין אחריהם, אם כן צריכים הם לצאת מן המקום. אך ראה ב"יד רמה" שם, שכתב שני ביאורים: האחד: בית דין יצאו למקום כדי לתחם אותו, והשני: משום מתניתין דשבועות דבעינן תודות ושיר ובית דין מהלכין אחריהן; ולפי פירושו הראשון של הרמ"ה אין להוכיח מאותה סוגיא שהיו בית דין של שבעים ואחד מהלכים אחריהם; וכאשר באמת משמע מלשון המשנה דבתחילה קראם "סנהדרין" ושוב קראם "בית דין", והיינו משום ד"בית דין" אין הכוונה לסנהדרין. וקצת יש להוכיח בשיטת רש"י, דלא מיבעיא שהיו בית דין מהלכין אחריהן, אלא כל אלו שנזכרו היו מהלכין, שאם לא כן לא היה לו לרש"י להשמיט את לשון המשנה "ובית דין מהלכין אחריהן", ומזה משמע, דכיון שהזכירה הגמרא את המשנה שאין מוסיפין על העיר אלא במלך ובסנהדרין של שבעים ואחד, וס באותה משנה כתוב שהיו מקדשים בשתי תודות ובשיר, אם כן ממילא משמע דכל אלו הנזכרים במשנה היו מהלכים אחרי התודות.

10. ראה בהגהות הגר"א לקמן טו ב, שאין גורסים במשנה "ושתי תודות אחריהן", אלא "ושתי תודות וכל ישראל אחריהם"; ושם בגמרא מתבאר, שבית דין היו מהלכים אחרי שתי התודות.

החלה הפנימית נאכלת ואילו החלה החיצונה נשרפת, ויתבאר בגמרא איזו היא הפנימית ואיזו היא חיצונה, ויתבאר שם עוד טעם שריפת החיצונה.

וכל שלא נעשית בכל אלו 1 אין היא מתקדשת בקדושת עזרה, והנכנס לשם אין חייב עליה משום ביאת מקדש.

1. בגמרא נחלקו אמוראים, אם כל השנויים במשנה הם לעיכובא, או די באחד מהם.

הבא לעזרה בטומאה, כשנעלמה ממנו אחת מכל ההעלמות שנזכרו, הרי זה חייב, ואפילו יצא מיד - אבל אם **נטמא בעזרה** עצמה, וידע שנטמא, ושוב **נעלמה ממנו טומאה**, ואולם **זכור** הוא **את המקדש**; או **שנעלם הימנו מקדש**, ואולם **זכור** הוא **הטומאה**; או **שנעלם ממנו זה וזה**, שכל העלמות אלו העלמות הן לחייב את הבא למקדש בטומאה - ולא יצא מן המקדש מיד כשנטמא שם, אלא **השתחוה** בעת ההעלם, או **ששהה** בשעת ההעלם במקדש **בכדי השתחוואה** 2 - או אף אם פנה לצאת מיד כשנטמא, אלא שהיה יכול לצאת מן המקדש בדרך קצרה, ולא עשה כן אלא **בא לו בדרך ארוכה** - הרי זה **חייב**.

2. דין שהיה בעזרה כשנטמא בפנים הלכה למשה מסיני היא; ובגמרא יתבאר כשיעור איזו השתחוואה הוא מתחייב, וכמה הוא שיעור זה.

אבל אם כשנטמא יצא מיד **בדרך קצרה**, הרי זה **פטור**.

במסכת הוריות שנינו: בית דין הגדול שהורה הוראה בטעות ועשו הציבור על פי הוראתם, הרי הם חייבים להביא "פר העלם דבר" על הוראתם המוטעית; ונתבאר שם, שאינם חייבים אלא אם הורו הוראה בדין שהחוטא בו בזדון חייב כרת, ובשוגג חייב קרבן חטאת; אבל אם הורו בדבר ששגגתו קרבן עולה ויורד אינם חייבים, ולפיכך שנינו במשנה שם [ח ב]:

"אין חייבין - בית דין שהורו הוראה בטעות 3 - על עשה ועל לא תעשה שבמקדש". כלומר, אם הורו בטעות להתיר טמא במקדש, באופן שהוא עובר על מצות עשה ["וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב"], או באופן שנכנס למקדש והוא עובר על לא תעשה ["ואל המקדש לא תבא"], "ולא יטמאו את מחניהם" 4, בין בזה ובין בזה אין הם חייבים. והטעם הוא, משום שקרבנו עולה ויורד.

3. ברש"י מבואר כאן, שאותה משנה מתייחסת הן ל"פר העלם דבר של ציבור" והן ל"פר כהן משיח", אך במסכת הוריות ביאר רש"י שהמשנה אינה מתייחסת אלא ל"פר העלם דבר של ציבור".

4. נתבאר על פי רש"י לקמן יז ב ד"ה אין חייבין ורש"י בהוריות שם; וראה גם ברש"י לקמן טז ב, ד"ולא יטמאו את מחניהם" לא משמע מי שנטמא בעזרה משום שכבר טימא. והנה נראה מזה ומלשון המשנה "זו היא מצות עשה שבמקדש" דהנטמא בעזרה אינו עובר אלא בעשה; אך אין הדבר כן, וכמבואר בהדיא לקמן טז ב שהנטמא במקדש לוקה; וראה ברמב"ן לקמן יז ב, שכתב: הכי קתני: אין חייבין במקדש על עשה, כגון שנטמא בפנים, דקרינן ביה "וישלחו מן המחנה", ואף על פי שיש נמי לא תעשה ד"ולא יטמאו את מחניהם" עמו. וכן אין חייבין על לא תעשה שבמקדש דהיינו נטמא בחוץ, דלית ביה עשה אלא לא תעשה; [ויובאו דברי רמב"ן אלו בהערות על סוגיית הגמרא לקמן יז ב, וראה מה שיתבאר שם].

"אבל חייבין על עשה ולא תעשה שבנדה", שהרי קרבנו חטאת קבועה; וביאור המשנה שם מתבאר במשנתנו.

זו - שהייה במקדש למי שנטמא בתוך העזרה - **היא מצות עשה שבמקדש**, ששנינו עליה במסכת הוריות: "**שאינ חייבין** בית דין **עליה**", כלומר: אם הורו בית דין שהנטמא במקדש אינו צריך לצאת

מיד בדרך קצרה, ועשו על פיהם, אין הם חייבים להביא קרבן.

ואיזו היא מצות עשה שבנדה ששנינו עליה במסכת הוריות "שבית דין חייבין עליה"?

היה משמש עם הטהורה, ואמרה לו "נטמאתי", ופירש מיד, קודם שימות האבר, הרי זה חייב

כרת בזדון וחטאת קבועה בשוגג, **מפני שיציאתו** [פרישתו] **הנאה לו כביאתו**.⁵

⁵ כתב רש"י: היינו דומיא דעשה שבמקדש, שאירעה לו הטומאה משבא בהיתר לידי כניסה.

וכאן שבה המשנה לדין ביאת מקדש, ומביאה מדברי התנאים שחלקו על המבואר ברישא דמשנתנו שאף בהעלם קודש או העלם מקדש חייב הוא קרבן עולה ויורד.

רבי אליעזר חולק על מה שחייב תנא קמא קרבן עולה ויורד אף כשנעלם ממנו הקודש או המקדש, **ואומר:**

כיון שאמרה תורה: "או בנבלת [ה] **שרץ טמא, ונעלם ממנו**", הרי למדנו: **על העלם שרץ** הרי הוא

חייב קרבן עולה ויורד, **ואינו חייב** קרבן עולה ויורד **על העלם מקדש**.⁶ **רבי עקיבא** סבור אף הוא

כרבי אליעזר, **ואומר:**

⁶ לקמן בתוספות יט א, נחלקו בעלי התוספות אם אינו חייב עולה ויורד, אבל חייב הוא חטאת קבועה, או שפטור הוא מחטאת לגמרי.

כיון שאמרה תורה: "**ונעלם ממנו והוא טמא**", הרי למדנו: **על העלם טומאה חייב, ואינו חייב**

על העלם מקדש בלבד.⁷

⁷ הנה מאותו כתוב עצמו יש לנו ללמוד גם דאינו חייב על העלם קודש, וכן הוא הדין באמת לפי שיטתו, ובישוב מה שלא הזכיר

כן התנא, ראה מה שכתב בתשובת רבי עקיבא איגר [מהדורא קמא סימן ח] בשולי המכתב.

רבי ישמעאל נחלק על שניהם **ואומר:**

כיון שאמרה תורה: "**ונעלם ונעלם שתי פעמים**", הרי למדנו **לחייב על העלם טומאה, ואף על**

העלם מקדש.⁸

⁸ רבי עקיבא ורבי ישמעאל חלוקים גם בדין ידיעה בתחילה, שרבי עקיבא דורש "ונעלם ונעלם" להצריך ידיעה בתחילה, כמבואר

לעיל ד א ; ורבי ישמעאל אינו מצריך ידיעה בתחילה, והא בהא תליא כמבואר בגמרא בעמוד זה, ובסוף הפרק.

פרק שלישי

המשנה מפרשת עתה את מה ששנינו בראש המסכת "שבועות שתיים שהן ארבע" -

האומר: **שבועה שאוכל היום** 1 דבר מה, וכן האומר: שבועה **שלא אוכל היום**.

1. מאירי בתחילת המסכת. גם התוס' לקמן [כה א] ד"ה אינו כתבו על "שלא אוכל", דהיינו לזמן מוגבל, שאם לעולם הרי זו

שבועת שוא ולא שבועת ביטוי שהרי דבר שאי אפשר הוא. או שמדובר שנשבע על ככר שלפניו ואפילו לעולם.

שתי שבועות ביטוי אלו שהן על העתיד, מפורשות בתורה, שנאמר [ויקרא ה ד] "או נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להיטיב", דהיינו שנשבע על להבא ["להרע"

- שלא אוכל, שמענה את עצמו. "להיטיב"

- שאוכל. ולקמן במשנה [כה א] דרשין מהמקרא, שאף דברים שאין בהם הרעה והטבה לאדם, הם בכלל זה, כל שנשבע אעשה דבר פלוני או לא אעשה].

והוסיפו עליהם חכמים, שדרשו מריבוי הכתוב עוד שתי שבועות ביטוי, וביחד הן ארבע.

השבועות שאינן מפורשות בתורה ונלמדות מריבוי, הן שבועות על העבר, כגון שנשבע **שאכלתי**, והנשבע **שלא אכלתי**.

האומר "שבועה שלא אוכל", **ואכל** אפילו **כל שהוא**, **חייב** מלקות אם הוא מזיד, וקרבן אם הוא שוגג, למרות שבשאר איסורים שבתורה אין חייבים רק על אכילת כזית, **דברי רבי עקיבא**.

אמרו לו חכמים **לרבי עקיבא: היכן מצינו בכל התורה באוכל כל שהוא, שהוא חייב? ואם כן מדוע אתה אומר שזה שנשבע ואכל כל שהוא חייב?**

אמר להם רבי עקיבא: וכי היכן מצינו במדבר ומביא קרבן שיהא אדם חייב קרבן משום שביטל את דיבורו? ולדבריכם יקשה כיצד יתכן **שזה הנשבע מדבר ומביא קרבן** על ביטול דיבורו. אלא על כרחך אתם צריכים לומר שחידשה תורה בפרשת שבועות ביטוי שיש חיוב קרבן על ביטול דיבורו בלבד, ואם כן גם אם אכל רק כל שהוא הרי ביטל דיבורו, שכל האומר "לא אוכל" דעתו לאסור עצמו אפילו בכל שהוא. 2

2. תוס' מבארים, כיון שהוא חמור כל כך שמביא קרבן על ביטול דיבורו, ודאי דעתו לאסור עצמו אף בכל שהוא. תוס' ד"ה היכן [בדף כא ב].

א. האומר: **שבועה שלא אוכל**, הרי אף על פי שהוא אסור גם בשתיה מפני ששתיה בכלל אכילה, מכל מקום שבועה אחת היא. ולכן אם **אכל ושתה**, **אינו חייב אלא אחת** קרבו אחד בלבד, כמו אדם שאכל כזית וחזר ואכל עוד כזית מאותה שבועה, בהעלם אחד, שאינו חייב אלא קרבן אחד על שתי האכילות.

ב. האומר: **שבועה שלא אוכל ושלא אשתה**, נחשבים דבריו כשתי שבועות נפרדות, האחת על אכילה

והשניה על שתיה, ולכן אם **אכל ושתה, חייב שתיים!**

ג. האומר: **שבועה שלא אוכל, ואכל פת חטין ופת שעורין ופת כוסמין - אינו חייב אלא אחת,** שהרי לא פירט בשבועתו כל מין לחוד.

ד. אבל אם אמר: **שבועה שלא אוכל פת חטין, ופת שעורין, ופת כוסמין, ואכל את שלשת המינים הללו, חייב על כל אחת ואחת.** שלכן הוא פירט כל מין לחוד, כי הוא רוצה שתחול שבועה נפרדת על כל מין ומין בפני עצמו.

ה. האומר: **שבועה שלא אשתה, ושתה משקין הרבה - אינו חייב אלא אחת.**

ו. ואם אמר: **שבועה שלא אשתה יין ושמן ודבש, ושתה מכולם, חייב על כל אחת ואחת.**

ז. האומר: **שבועה שלא אוכל, ואכל אוכלין שאינן ראויין לאכילה, ושתה משקין שאינן ראויין לשתיה - פטור,** משום שאין הם נכללים בשבועתו, כי אינם בני אכילה.

ח. ואם אמר: **שבועה שלא אוכל, ואכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים - חייב,** משום שהם ראויין לאכילה, אלא שהאיסור מונע את אכילתם.

ורבי שמעון פוטר, משום שהוא מושבע ועומד מהר סיני על אכילת דברים אסורים, ולכן לא חלה השבועה עליהם.

ט. **אמר: קונם אשתי נהנית לי** [הריני נודר הנאה מאשתי] **אם אכלתי היום! והוא אכל** באותו היום **נבילות וטריפות שקצים ורמשים - הרי אשתו אסורה.** שהרי אכל אוכלים ראויין, וגם רבי שמעון יודה כאן, שהרי כל הטעם שהוא פוטר ברישא משום מושבע ועומד, ולא משום שהם אינם ראויין לאכילה.

אחד דברים של עצמו, **ואחד דברים של אחרים.** בין אם היתה השבועה בנוגע לנשבע עצמו, ובין אם היתה בנוגע לאדם אחר.

ואחד דברים שיש בהן ממש, ואחד דברים שאין בהן ממש. בין אם היתה השבועה בדבר שיש בו ממש, ובין אם היתה בדבר שאין בו ממש, כגון שינה, וכגון דבר שאין בו תועלת לאדם כגון זריקת צרור לים, חייב עליהם משום שבועת ביטוי.

כיצד?

דברים של אחרים: **אמר "שבועה שאתן דבר מה לאיש פלוני",** או שאמר "שבועה שלא אתן לו", או "שבועה שנתתי", או "שלא נתתי לו".

דברים שאין בהם ממש: אמר "שבועה שאישן", או "שלא אישן", "שישנתתי", או "שלא ישנתתי".

או שאמר "שבועה שאזרוק צרור לים", או "שלא אזרוק", "שזרקתי", או "שלא זרקתי".

רבי ישמעאל אומר: אינו חייב משום שבועת ביטוי אלא אם נשבע על העתיד לבא. וחולק על התנא קמא שבמשנה שבתחילת הפרק, שמחייב גם כשנשבע על העבר כגון "שלא אכלתי".

שנאמר בפרשת קרבן שבועה [ויקרא ה ד] **"להרע או להיטיב"**. משמע דוקא כשנשבע להבא.

אמר לו רבי עקיבא: אם כן, שאתה מדייק שצריך להיות דוקא בדומה למה שכתוב בפסוק **"להרע או להיטיב"**, אם כן **אין לי** שהוא יהא חייב משום שבועת ביטוי **אלא** כשהוא נשבע על **דברים שיש בהן הרעה והטבה**, כגון אוכלי שמטיב עם עצמו ו"שלא אוכלי" שמענה את עצמו.

דברים שאין בהן הרעה והטבה, מנין שהוא חייב עליהם?

אמר לו רבי ישמעאל: מריבוי הכתוב שנאמר [שם] **"לכל אשר יבטא האדם בשבועה"** אנו למדים שאף דברים שאין בהן הרעה והטבה חייבים עליהם.

אמר לו רבי עקיבא: אם ריבה הכתוב לכך שחייבים גם על דברים שאין בהן הרעה והטבה, **ריבה הכתוב** גם **לכך** שחייבים גם על שבועה שעל העבר.

נשבע לבטל את המצוה, ולא ביטל - פטור.

וכן אם נשבע **לקיים** את המצוה, **ולא קיים** אותה, הרי הוא **פטור**, על אף **שהיה בדין, שיהא הנשבע לקיים** את המצוה **חייב, כדברי רבי יהודה בן בתירא.**

וכך **אמר רבי יהודה בן בתירא: מה אם** על דבר הרשות, שאינו מושבע עליו מהר סיני לעשותו, הרי הוא **חייב עליו** כשנשבע לעשותו. **מצוה, שהוא מושבע עליה מהר סיני** לעשותה, אינו **דין שיהא חייב עליה** גם משום שבועתו?

אמרו לו חכמים: לא. אם אמרת בשבועת הרשות שכן עשה בה לאו כהן, תאמר בשבועת מצוה שלא עשה בה לאו כהן, שאם נשבע לבטל את המצוה ולא ביטל הרי הוא פטור, ונמצא דלא קרינן בה "להרע או להיטיב".

האומר: שבועה שלא אוכל ככר זו, וחזר ונשבע: שבועה שלא אוכלנה, ושוב חזר ונשבע, בפעם השלישית: שבועה שלא אוכלנה, ואכלה - אינו חייב אלא אחת, משום שאין שבועה חלה על שבועה.

השבועה הזאת, המתבארת מתחילת הפרק ועד כאן, **זו היא שבועת ביטוי, שחייבין על זדונה מכות, ועל שגגתה קרבן עולה ויורד!** ואילו על **שבועת שוא, שתבואר להלן, חייבין על זדונה מכות, ועל שגגתה פטור** מקרבן!

איזו היא שבועת שוא שלוקה עליה, אך אינו חייב קרבן?

א. **נשבע לשנות את הדבר הידוע לאדם.** כגון: **אמר בשבועה על העמוד של אבן שהוא של זהב. או על האיש שהוא אשה, ועל אשה שהיא איש!**

ב. **נשבע על דבר שאי אפשר לו להיות: אם לא ראיתי גמל שפורח באויר, ואם לא ראיתי נחש כקורת בית הבד!**

ג. **אמר לעדים בואו והעידוני, ואמרו לו: שבועה שלא נעידך!** הרי הם נשבעים לבטל את חובתם שחייבים העדים להעיד, והוא דבר שאינו אפשר.

ד. **נשבע לבטל את המצוה. כגון: שלא לעשות סוכה, שלא ליטול לולב, ושלא להניח תפילין, שאין שבועתו חלה, ואינו חייב עליה משום שבועת ביטוי.**

זו היא שבועת שוא, שחייבין על זדונה מכות, ועל שגגתה פטור מקרבן.

האומר **שבועה שאוכל ככר זו, וחזר ונשבע להיפוך, שבועה שלא אוכלנה, הרי שבועתו הראשונה היא שבועת ביטוי, והשניה היא שבועת שוא.** שהרי אין בכוחו להשבע לבטל את שבועתו הראשונה. ולכן, אם **אכלה, עבר על שבועת שוא בלבד, ופטור מהקרבן.** ואם **לא אכלה, עבר על שבועת ביטוי, וחייב קרבן.**

שבועת ביטוי - נוהגת באנשים ובנשים, בקרובים וברחוקים [כגון: אתן לקרוב או לרחוק] **בכשרין** לעדות **ובפסולין** לעדות, **בפני בית דין ושלא בפני בית דין.**

ונוהגת שבועה זאת רק אם הוא נשבע **מפי עצמו** [או שהשביעוהו אחרים ואמר **אמן** דחשיב מפי עצמו], ולא כשמושבע מפי אחרים, שאומרים לו: משביעים אנו אותך שאכלת! וענה להם, לא אכלתי. כי שבועה מפי אחרים נוהגת רק בשבועת העדות או בשבועת הפקדון.

וחייבין על זדונה של שבועת ביטוי מכות, ועל שגגתה קרבן עולה ויורד.

שבועת שוא - נוהגת באנשים ובנשים, ברחוקים ובקרובים כגון שנשבע על קרובו שהוא אשה, **בכשרין** להעיד **ובפסולין** להעיד. **בפני בית דין ושלא בפני בית דין. ומפי עצמו בלבד ולא כשהשביעו אותו אחרים.**

וחייבין על זדונה של שבועת שוא מכות, ועל שגגתה - פטור מקרבן!

אחת זו, שבועת ביטוי, ואחת זו, שבועת שוא, המושבע מפי אחרים, חייב. וזאת, רק כאשר השבועה מפי אחרים היא באופן שנחשב כנשבע מפי עצמו. **כיצד? אמר: לא אכלתי היום, או לא הנחתי תפילין היום, ואמר לו חבירו: משביעך אני שכך היה! ואמר **אמן!** הרי הוא חייב, משום שהאומר **אמן, נחשב כאילו הוציא שבועה מפיו, ואין זה נחשב "מושבע מפי אחרים".****

פרק רביעי

הקדמה לפרק שבועת העדות

עד כה עסקה המסכת בדיני שבועות ביטוי שנשבע האדם, ועתה מתחילה המסכת לעסוק בדיני שבועת העדות, שיש בה חידוש של "השבעה", שמשביע האדם את חברו, כאשר הוא תובע ממנו שיבוא ויעיד עבורו את העדות שהוא יודע לטובתו, ויכול להשביעו על כך, ולומר לו: משביעני עליך, שתבוא ותעידני! "השבעה" זו יש לה תוקף, והיא מחייבת "קרבת שבועת העדות" את מי שמתכחש לה, גם אם לא נשבע העד, אלא רק כפר בתביעה להעיד, באומרו שאינו יודע לו עדות.

החידוש של התורה, שיש כח בידי האדם לתבוע את חברו בלשון השבעה, ואם ישקר חברו ויכפור בתביעה שנאמרה בלשון השבעה, יתחייב הלה בקרבן שבועה מיוחד [שאינו הקרבן הרגיל על שבועת שקר!], נאמרה רק בשני מקומות: בשבועת העדות, כמו שהתבאר. ובשבועת הפקדון, הנלמדת משבועת העדות בגזירה שוה, שיכול אדם לתבוע את חברו ממון שהפקיד אצלו, או כל חוב שהוא חייב לו, בהשבעה, ואומר לו: משביעך אני שהפקדתי בידך ממון! ואם הלה משקר, וכופר ואומר: אין לך בידי ממון! חייב על כך "קרבת שבועת הפקדון", על אף שהלה לא נשבע, אלא רק כפר בתביעת הממון שנאמרה על ידי התובע בלשון השבעה. ¹

¹ האם יכול ה"מושבע" להתחמק מלענות, ולשתוק, או שהשתיקה כשלעצמה נחשבת לכפירה, וחייב עליה קרבן, עיין לקמן [לא ב], בדברי רש"י והרמב"ן בסוף העמוד.

המקור לשבועת העדות הוא מדברי הכתוב בפרשת ויקרא [ה א] "נפש כי תחטא, ושמעה קול אלה, והוא עד, או ראה, או ידע. אם לוא יגיד - ונשא עונו".

ומבארים חז"ל, ששמיעת קול האלה, משמעותה היא, שיכול אדם לתבוע את חברו שיבוא ויעיד לטובתו על ידי השמעת "קול אלה" כנגדו, שמשמעותה היא "השבעה", שתובע את חברו בלשון השבעה, והיינו, שתחול עליו חומרת ההשבעה, באם יכפור ויאמר שאינו יודע לו עדות. ²

² א. נחלקו הש"ך והסמ"ע בחו"מ סימן כח אם יכול הנתבע לומר שאינו מקבל עליו את ההשבעה. ב. כתב קצות החושן בסימן צו ג, שמהות ההשבעה היא שיבואו ויעידוהו, ואינו יכול להשביעם שאין הם יודעים לו עדות. אך מדברי הרבה ראשונים כאן מוכח שהשבועה היא שאינו יודע עדות. כמו כן, נוטה הקצות לדעת הסמ"ע, שיכול התובע ממון להשביע את הנתבע והלה אינו יכול לומר שאינו מקבל את ההשבעה. והבין החזון איש בדבריו, שההשבעה כולה נחשבת כמעשה התובע בלבד, ואין הכופר בתביעה הזאת נחשב כמי שנשבע בעצמו. ולכן אין הנתבע יכול לסרב לקבל על עצמו את ההשבעה, אלא חייב לענות עליה! ואילו החזון איש סבור, שכפירת הנתבע בהשבעת התובע, מחשיבה אותו כמי שנשבע בעצמו, ולכן יכול הנתבע לסרב להשבעה, ולומר "איני מקבלה". החזון איש מסתמך בכך על הש"ך דלעיל, והוכיח זאת גם מעצם העובדה שכופר הכל פטור, ואם נאמר שבשבועת הפקדון [הנלמדת משבועת העדות] נתנה התורה כח השבעה למי שתובע ממון מחברו, והלה חייב לקבל את ההשבעה, הרי בכל מקום שבו הנתבע יכפור בכל, ישביעו התובע בשבועת הפקדון. וגם בספר אילת השחר, בכמה מקומות בפרק זה, דן בהרחבה בשאלה הזאת, שהיא ענין בסיסי בהבנת הפרק.

שבועת העדות, שמשביע התובע מחברו עדות, לבוא ולהעיד בבית דין את הידוע לו. אם שיקר וכפר ואמר שאינו יודע לו עדות, חייב קרבן שבועת העדות, **נוהגת** -

באנשים ולא בנשים, משום שהנשים אינן כשרות להעיד.

ברחוקין ולא בקרובין. שאם היו העדים קרובים לבעלי הדין הרי הם פסולין להעיד.

בכשרין, ולא בפסולין להעיד, כמו גזלן וכדומה.

ואינה נוהגת שבועת העדות **אלא בראויין להעיד**. להוציא מלך, שאינו מעיד משום כבודו [או להוציא משחק בקוביא שפסול להעיד מדרבנן].

ונוהגת שבועת העדות בין **בפני בית דין** ובין **שלא בפני בית דין**.

כל זאת, כאשר העד נשבע את שבועת העדות **מפי עצמו**.

אבל, אם אינו נשבע בעצמו, אלא הוא מושבע **מפי אחרים**, שהשביעוהו שיבוא להעיד, והוא שיקר, וכפר, וטען שאינו יודע עדות, ³ אזי **אין חייבין** על אותה השבועה מפי אחרים **עד שיכפרו בהן** העדים **בבית דין - דברי רבי מאיר**.

³ המשנה למלך ב"דרך מצוותיך" כתב, שפשוט הדבר שמושבע מפי אחרים אינו עובר על "לא תשבעו בשמי לשקר". ויתכן שכל איסורו הוא מכח הלאו של "לא תשקרו", הנלמד משבועת הפקדון. ויש לדון על מה בא קרבן שבועת העדות, האם הוא בא לכפר על עבירה, ואם כן, מה היא העבירה [כשאינו נשבע בעצמו אלא מושבע מפי התובע], או שמא חייבה התורה את הקרבן על עצם כפירת העדות [בהשבעה שהשביעו חברו], בלי לייחס אותה לעבירה מסוימת. התוס' במסכת ב"ק [נו א] כתבו שהחיוב הוא רק במקום שיש **מצוה** להעיד, והוא כובש את חיובו להעיד בשבועה. וחיוב זה הוא רק עם תובעו חברו לבוא ולהעיד עבורו, אבל אם אינו תובעו, אינו מצווה לבוא להעיד מצד חובת העדות, אלא רק מצד "לא תעמוד על דם רעך", שמכאן למדו הרמב"ם והחינוך שכל היכול להציל ממון חברו, כגון, שיכול לבוא ולהעיד עבורו בתביעת ממון, עובר בלאו זה, אבל על כך הוא אינו חייב קרבן שבועת העדות. שער המשפט [סימן כח] ולגבי דיני נפשות מביאה הגמרא מיעוט מיוחד שאין חייבים עליהם קרבן שבועת העדות. ודנו האחרונים, הרי בלי תביעת התובע להעיד, גם בדיני ממונות אין חיוב קרבן כי אין לו מצוה להעיד, ואם כן, בדיני נפשות, שאין בהם תובע, אין צורך למעט אותם מקרבן. ועין באבי עזרי [הלכות עדות] שהמיעוט הוצרך כאשר תובע הנאשם מהעדים שיבואו ויעידוהו שאינו חייב מיתה, שאז הם חייבים להעיד מצד חובת עדות.

וחכמים אומרים: בין אם נשבע העד מפי עצמו, ובין אם הוא הושבע מפי אחרים, אינן חייבין העדים עד שיכפרו בהן בבית דין!

וחייבין העדים קרבן שבועת העדות, בין **על זדון השבועה**, שהיו מזידיים באופן מוחלט, בכך שידעו את האמת שכפירתם בשבועה היא בשקר, וגם ידעו את חומרת מעשיהם שהם מתחייבים בקרבן עולה ויורד. ובין **על שגגתה**, שלא ידעו את חומר הענין שמתחייבים בקרבן. אבל שגגה זו היתה ביחד **עם זדון העדות**, שידעו את העדות, ובכל זאת כפרו בשבועה ואמרו שאינם יודעים.

אבל, **אינן חייבין** בקרבן **על שגגתה** המוחלטת של שבועת העדות, כאשר הם שכחו מהעדות, ובשעה שנשבעו או הושבעו לבוא ולהעיד, הם היו סבורין באמת שאין הם יודעים את העדות, ולכן נשבעו שאינם

ומה הן חייבין על זדון השבועה - קרבן עולה ויורד!

א. **שבועת העדות כיצד? אמר לשנים: בואו והעידוני!** ואמרו לו: **שבועה שאין אנו יודעים לך עדות!**

או **שאמרו לו, בלי להשבע: אין אנו יודעין לך עדות!** והוא אמר להם: **משביע אני עליכם! ואמרו אמן.**

הרי אלו חייבין קרבן שבועת העדות, שהוא קרבן חטאת "עולה ויורד".

ב. **השביע עליהם חמש פעמים חוץ לבית דין, אפילו כפרו לו חמש פעמים, ובאו לבית דין, והודו** שהם יודעים לו עדות, הרי הם **פטורין**. שאין חייבים על שבועת העדות אלא אם היתה הכפירה בהשבעה בבית דין.

ג. ואם **כפרו** בבית דין, לאחר שהושבעו מחוץ לבית דין, הרי הם **חייבין** חמש חטאות, **על כל אחת ואחת** מחמשת ההשבעות. לפי שהכפירה לבסוף בבית הדין, מתייחסת לכל חמשת ההשבעות שהשביעם התובע חוץ לבית דין שיבואו ויעידוהו ונמצאו בידם חמש השבעות וחמש כפירות.

ד. ואם **השביע עליהן ה' פעמים בפני בית דין** שיבואו ויעידו עבורו, **וכפרו** בבית הדין, **אינן חייבים אלא אחת!**

אמר רבי שמעון: מה טעם אמרו חכמים שאם הושבעו העדים חוץ לבית דין חמש פעמים, ובאו וכפרו בבית דין, חייבים חמש חטאות. ואילו אם הושבעו חמש פעמים בבית דין, הרי הם חייבים רק חטאת אחת, אפילו אם שתקו, וכפרו רק לבסוף, ולא אמרינן שכפירתם בסוף מתייחסת לכל חמשת ההשבעות, ויתחייבו חמש חטאות, בדומה לעדים שהושבעו חמש פעמים בחוץ וכפרו לאחר מכן בבית דין, דחשבינן להו כאילו היו חמש השבעות, וחמש כפירות?

הואיל ומשעה שהושבעו בפעם הראשונה בבית דין, שוב **אינם יכולים לחזור ולהודות** שהם יודעים לו עדות. כי היות שהושבעו שאין הם יודעים לו עדות, כיצד יחזרו ויהיו ראויים לעדות? והרי יש לנו כלל בהלכות עדות: כיון שהגיד העד עדות בבית דין, שוב אינו חוזר ומגיד. ואם נאמר שכפירתם בסוף מתייחסת גם להשבעה הראשונה [כשם שאמרנו בהושבעו חוץ לבית דין ובאו וכפרו בבי"ד], נמצא שכבר לאחר ההשבעה הראשונה הם לא היו ראויים להגדה, ואם כן, כיצד יתחייבו קרבן שבועת העדות על ההשבעה השניה, והרי באותה שעה כבר לא היו ראויים להעיד.

אבל, אם הושבעו חוץ לבית דין כמה פעמים, ולאחר מכן כפרו בבי"ד, הרי, על אף שמתייחסת הכפירה גם להשבעה הראשונה, עדיין ראויים הם להעיד, לפי שעדיין לא אמרו עדותם בבית דין, והרי הם יכולים לחזור בהם מדבריהם שאמרו אין אנו יודעים עדות, ויכולים להעיד. ולפיכך חייבים גם על כל ההשבעות

הנוספות.

ה. **כפרו שניהן כאחד**, כפרו שני העדים בהשבעה זה תוך כדי דבור של זה, **שניהן חייבין**. משום שתוך כדי דיבור לכפירת הראשון, היה עדיין השני ראוי להעיד יחד עם הראשון, לפי ש"תוך כדי דיבור", יכול הראשון לחזור מכפירתו. אך אם כפרו **בזה אחר זה**, הראשון לבדו **חייב**, והשני **פטור**.

כי משעה שכפר הראשון, נהיה השני עד יחיד, שאינו ראוי להעיד, ואין כפירתו נחשבת לכפירת עדות!

ו. **כפר אחד מהעדים, והודה אחד מהם, הכופר חייב**, והמודה פטור.

הגמרא מעמידה שבתחילה כפרו שניהם, וחזר אחד מהן והודה תוך כדי דיבור, ואמר שהוא יודע לו עדות. וקא משמע לך, שמועילה חזרתו, משום שתוך כדי דיבור כדבור דמי.

ז. **היו שתי כיתי עדים** שהיו ראויות להעיד לו. **כפרה הכת הראשונה** שפנה אליה והשביעה לבוא ולהעידו, **ואחר כך כפרה הכת השניה**, שהשביעה לאחרונה, **שתיהן חייבות, מפני שהעדות יכולה להתקיים בשתיהן**.

ומה שאין הכת הראשונה, יכולה לטעון: לא הפסדנוך דבר, כיון שעדיין ראויה הכת השניה להעיד עבורך - יתבאר בגמרא.

א. **משביע אני עליכם אם לא תבואו ותעידוני שיש לי ביד פלוני פקדון ותשומת יד וגזל ואבידה**, ואמרו העדים: **שבועה שאין אנו יודעין לך עדות - אין חייבין אלא אחת!**
אבל, אם ענו לו: **שבועה שאין אנו יודעין שיש לך ביד פלוני פקדון ותשומת יד וגזל ואבידה, חייבין על כל אחת ואחת**.

ב. **משביע אני עליכם אם לא תבואו ותעידוני שיש לי ביד פלוני פקדון חיטין ושעורין וכוסמין**, וענו לו: **שבועה שאין אנו יודעין לך עדות - אין חייבין אלא אחת**.
אך אם ענהו: **שבועה שאין אנו יודעין לך עדות שיש לך ביד פלוני חטין ושעורין וכוסמין חייבין על כל אחת ואחת**.

ג. **משביע אני עליכם אם לא תבואו ותעידוני שיש לי ביד פלוני נזק וחצי נזק** [של שור תם שנגח], **תשלומי כפל של גנב ותשלומי ארבעה וחמשה, ושאנס איש פלוני את בתי ופתה את בתי ושהכני בני** [הכאה בלא חבורה, שאין בה חיוב מיתה, אלא בושת בלבד], **ושחבל בי חבירי ושהדליק את גדישי ביום הכפורים** [והיינו, שגם החבלה וגם הדליקה היו ביוהכ"פ], **הרי אלו חייבין**.

אין העדים חייבים על כפירת עדות אלא אם כן הפסידו ממון בכפירתם, וכן אין הם חייבים אלא אם כן השביעם מי שתובע מהם עדות עבורו, ולא אם השביעם מי שתובע מהם עבור חבירו.

ולפיכך, אם אמר מי שתובע עדות לעדים: **משביע אני עליכם אם לא תבואו ותעידו - שאני כהן, או שאני לוי או שאיני בן גרושה או שאיני בן חלוצה**. הרי הם פטורים, משום שלא תבעם להעיד

על ממון.

וכן אם תבעם להעיד **שאיש פלוני כהן, שאיש פלוני לוי, שאינו בן גרושה, שאינו בן חלוצה.**

וכן אם תבעם להעיד **שאנס איש פלוני את בתו של פלוני או פתה את בתו של פלוני.** הרי הם פטורין, משום שהתביעה היתה עבור אדם אחר!

וכן אם תבעם עבור עצמו, שאמר להם בואו והעידוני **שחבל בי בני** [חבלה שיש בה חבורה וחייב עליה מיתה], או - **שחבל בי חבירי בשבת, ושהדליק גדישי בשבת** [והתחייב מיתה של חילול שבת] -

הרי אלו פטורין! משום שלא היתה כפירתם כפירת ממון, שהרי החובל באביו, או המדליק גדיש בשבת חייב בעונש מיתה, ופטור מהתשלומין מדין קים ליה בדרבה מיניה.

א. **משביע אני עליכם אם לא תבואו ותעידוני שאמר איש פלוני ליתן לי מאתיים זוז, ולא עמד אותו איש פלוני בהבטחתו, ולא נתן לי - הרי אלו פטורים, שאין חייבין בשבועת העדות אלא על תביעת ממון כפקדון,** שאם היו מעידים היו מחייבים אותו, ולא על תביעת קיום הבטחה.

ב. **משביע אני עליכם כשתדעו לי עדות בעתיד שתבואו ותעידוני - הרי אלו פטורים, מפני שקדמה שבועה לעדות.**

ג. **עמד בבית הכנסת, ואמר: משביע אני עליכם, את הנמצאים כאן, שאם אתם יודעין לי עדות שתבואו ותעידוני - הרי אלו פטורין,** משום שלא ייחד את העדים אלא פנה לכלל הציבור.

ד. **אמר לשנים: משביע אני עליכם איש פלוני ופלוני שאם אתם יודעין לי עדות שתבואו ותעידוני, וענו לו העדים: שבועה שאין אנו יודעין לך עדות. והם אכן יודעין לו עדות אלא שאותה עדות היתה עדות של עד מפי עד, או שהיה אחד מהן קרוב או פסול - הרי אלו פטורין,** שהרי אין הם ראויים להגדת עדות. [ואפילו היו שנים כשרים והשלישי פסול - תוס'].

ה. **שלח התובע ביד עבדו להשביע את העדים, או שאמר להן הנתבע עצמו: משביע אני עליכם שאם אתם יודעין לו, לתובע, עדות, שתבואו ותעידוהו - הרי אלו פטורין,** שאין חיוב שבועת העדות עד שישמעו מפי התובע בלבד.

א. המשביע עדים שיבואו ויעידוהו ואמר להם: **משביעני עליכם, או שאמר מצוה אני עליכם, או שאמר אוסרכם אני, הרי אלו חייבין.** [ובגמרא מתבאר שאמר "מצוה אני עליכם בשבועה" או "אוסרכם אני בשבועה"].

ב. עדים שהושבעו **בשמים ובארץ,** על אף שכוונתם היתה להשבע במי שבראם, כיון שהזכירו שנשבעים בשמים ובארץ, **הרי אלו פטורין.**

ג. ואם השביע את העדים בשם **אלף - דלת - נוך - יוד, או ביוד - הי - וו - הי, בשדי, בצבאות, בחנון**

ורחום, בארץ אפים, ברב חסד, ובכל הכינויין, הרי אלו חייבין.

ד. **המקלל בכולן** [בשמות ה' ובכינויין, והיינו: ש"מברך" את ה' באומרו יכה שם פלוני את שם פלוני] **חייב מיתה, דברי רבי מאיר. וחכמים פוטריין** את ה"מברך" בכינויים, ואינם מחייבים אותו מיתה עד שיברך בשם המפורש.

ה. **המקלל אביו ואמו בכולן - חייב מיתה, דברי רבי מאיר, וחכמים פוטריים** אותו ממיתה עד שיקלל את אביו ואמו בשם המפורש.

ו. **המקלל את עצמו וחבירו בכולן, עובר בלא תעשה, ולוקה על קללתו** [ודין זה הוא בין לחכמים ובין לרבי מאיר, שהכל מודים שחייבים מלקות על מקלל חבירו בכינויים].

ז. ואם אמר לעדים: **יככה ה'**, וכן אם אמר להם: **וכן יככה אלהים**, אם לא תבואו ותעידוני! הרי הם מושבעים בשבועת העדות, **כי זו היא ה"אלה" הכתובה בתורה** [בשבועת העדות: "ושמעה קול אלה"].

והיינו: שאם אמר לעדים - יככם ה' בשחפת או בסוג אחר של קללה המוזכרת בתוכחה, הרי זה כאילו אמר להם במפורש יככם ה' באלה הכתובה בתורה. כי כל הקללות המוזכרות בתוכחה הרי הן אלות, וכדכתיב "ככל אלות הברית".

וכן אם היה אחד קורא בתורה את הקללות שבתוכחה ושמע התובע ואמר לעדים: וכן יככם א-להים אם לא תעידוני הרי זה כאילו השמיע להם לשון אלה והרי הם חייבים עליה קרבן שבועת העדות.

ואם אמר להם: **אל יכך ה'** אם תעידוני [שמשמעותו היא, אם לא תעידוני הוא כן יכך] או שאמר **יברכך ה' וייטיב לך** אם תעידוני [שמשמעותו היא, שאם לא יעידוהו הם יקוללו] -

רבי מאיר מחייב. דאית ליה מכלל לאו אתה שומע הן ומכלל הן אתה שומע לאו.

וחכמים פוטריים, על אף שמזכיר את שם ה', כיון שלא השביעם במפורש.

פרק חמישי

המושג "שבועת הפקדון", הוא שם כללי לכל התביעות הממוניות שיש לאדם על רעהו, כאשר הוא משביע אותו עליהן, ולא דוקא ל"פקדון" בלבד.

והוא נאמר בתורה בסוף פרשת ויקרא :

"נפש כי תחטא, ומעלה מעל בה', וכחש בעמיתו :

בפקדון, או בתשומת יד, או בגזל. או עשק את עמיתו. או מצא אבדה, וכחש בה, ונשבע על שקר... -

והיה כי יחטא, ואשם - והשיב את הגזילה אשר גזל, או את העושק אשר עשק, או את הפקדון אשר הפקד אתו.

או מכל אשר ישבע עליו לשקר -

ושלם אותו בראשו, וחמישיתו יוסף עליו. לאשר הוא לו, יתננו ביום אשמתו.

ואת אשמו יביא לה' - איל תמים מן הצאן". (ויקרא ה, כא - כה)

דהיינו, אם הפקיד אדם פקדון ביד חברו, ולאחר מכן תבע אותו שיחזירנו לו, והשביע אותו על כך, וכפר הנפקד בתביעת המפקיד ובהשבעתו, או שנשבע לו בעצמו, ולאחר מכן התברר כי הפקדון אכן היה בידו של הנפקד - חייב הנפקד להביא קרבן אשם על כפירת הממון בשבועה, ולשלם לתובע את הקרן, ולהוסיף עליו חומש.

וכך הוא הדין בתביעת שאר ממונות וחיובי ממון שיש לראובן על שמעון, כפי שיבואר להלן.

פרק זה הוא מעין המשך לפרק הקודם, העוסק בדיני שבועת העדות [היינו, כאשר אמר פלוני לשנים "בואו והעידו לי עדות", והם נשבעו לו שאינם יודעים להעיד לו - והתברר כי ידעו להעיד לו, חייבים בקרבן!]

ויש דינים מקבילים בחלקם לשתי השבועות הללו, כפי שיבואר להלן.

א. **שבועת הפקדון**, שהיא השבועה שנשבע הנפקד למפקיד התובע אותו להחזיר את פקדונו [או תביעת ממון אחרת]], כי אין בידו דבר. ונמצא ששיקר הנפקד בשבועתו, וחייב על כך קרבן אשם, והוספת חומש על תשלום החוב, **נוהגת באנשים ובנשים, ברחוקים ובקרובים, בכשרים ובפסולים**.¹

¹ יש לדון, מה משמיענו התנא בכך שכל אלו כשרים להשבע את שבועת הפקדון? והלא אין לנו כל סיבה לפוסלם מלהישבע שבועה זאת! ? אכן רש"י כתב, שהיות ובפרק הקודם שנינו שדין שבועת העדות אינו נוהג אלא בכשרים להעיד, הזכירם כאן לומר שנוהג בהם דין שבועת הפקדון. ובתפארת ישראל על משנתנו כתב שגם חיובם של אלו בקרבן שבועת הפקדון - חידוש הוא. וכדלהלן: נשים - משום שאין להם מה לפרוע. ולכן אין זו תביעת ממון. קרובים - נשבעים אף אלו הראויים לירש (כמו אביו, אחיו שאין לו בנים), וכגון שהמפקיד גוסס בשעת השבועה ולא יבוא לידי פירעון כלל, ויש כאן חידוש, שחייב על שבועת הפקדון אפילו במקום אשר על פי הנראה אין כאן תביעת ממון. פסולים - אפילו חשוד על השבועה, ואין שבועתו מועילה לו ליפטר - אף על פי כן השמיענו התנא שכל אלו חייבים מדין שבועת הפקדון.

ושבועה זאת נוהגת בין בפני בי"ד, ובין שלא בפני בי"ד, אם נשבע הנפקד לשקר מפי עצמו, שאם הוציא את השבועה בפיו, או שענה אמן אחר השבעת התובע [ואמירת אמן נחשבת כמי שנשבע בעצמו], אז הוא מתחייב בקרבן שבועת הפקדון אפילו אם כפר בשבועה שלא בפני בית דין.

ואולם, אם לא נשבע מעצמו, אלא הושבע מפי אחרים, שהושבע על ידי התובע אותו, ולא ענה אמן על שבועתו, וכגון שתבעו המפקיד, ואמר לו: משביעני עליך שתחזיר לי פקדוני! וענהו הנפקד, אין לך בידי כלום! אזי **אינו חייב בקרבן שבועת הפקדון אלא עד שיכפרנו בבי"ד, דברי רבי מאיר.** 2

2. מחלוקת רבי מאיר וחכמים נתבארה בגמרא לעיל [לא א]. ויסודה הוא בשאלה, האם יש לנו לומר "דון מינה ומינה", או "דון מינה ואוקי באתרה" [ראה הביאור על דברי הגמרא שם] וכדלהלן: רבי מאיר סובר: הואיל ודינו של המושבע מפי אחרים לא נאמר במפורש בפרשת שבועת הפקדון, אלא הוא נלמד משבועת העדות, על כן דינו הוא בזה כשבועת העדות לכל דבר, שאינו חייב עד שיכפור בשבועה בבי"ד! והיינו "דון מינה ומינה", שכל פרטי הדין של שבועת הפקדון נלמדים משבועת העדות. ואילו חכמים סוברים, שאין ללמוד את כל פרטי הדין של שבועת הפקדון משבועת העדות, אלא אנו למדים משם רק את העיקרון שיש חיוב קרבן גם על השבעה מפי אחרים, אך את פרטי הדין, שצריכה ההשבעה להיות דוקא בבית דין אין אנו לומדים משבועת העדות, אלא לומדים זאת מנשבע שבועת הפקדון מפי עצמו, שחייב קרבן שבועת הפקדון אפילו אם נשבע מחוץ לבית דין. והיינו "דון מינה, ואוקי באתרה".

וחכמים אומרים: בין נשבע מפי עצמו ובין נשבע מפי אחרים, אפילו חוץ לבית דין, כיון שכפר בו במפקיד ובהשבעתו, ואחר כך הודה שהיה זה שקר 3 - הרי הוא חייב בקרבן שבועת הפקדון. 4

3. כך פירש רש"י שעל ידי שהודה - מתחייב קרבן. וכן כתב בפירוש הרע"ב על המשנה. ובתוספות יו"ט שם דקדק על פירוש הרע"ב, על מה שכתב שרק אם הודה מתחייב בקרבן. שהרי לקמן בגמרא נחלקו בענין זה, דאיכא למאן דאמר שאם כפר הנפקד ואחר כך באו עדים והעידו שהפקדון בידו - גם הוא חייב קרבן, אף שלא הודה, וכן מסקנת הגמרא. ומדוע העמיד הרע"ב דברי משנתנו דוקא בהודה? וביאר התוס' יו"ט, שהרע"ב העתיק את לשון רש"י הנ"ל. ואמנם על רש"י אין קושיא, שכן דרכו לפרש המשנה שלא כמסקנת הגמרא כיון שפירושו הוא על המשנה ולכן פעמים שנוקט כהוה אמינא. המהרש"א הקשה אף הוא קושיא זו על רש"י. ותירץ, שרש"י רצה להעמיד את דברי משנתנו אף לפי רבה, הסובר לקמן בגמרא, שאם יש עדים למפקד, אין הנפקד חייב קרבן על שבועתו, לפי שאין היא כפירה הפוטרת אותו ממון, שהרי לא מועילה כפירתו כנגד עדות העדים, אלא היא כפירת דברים בעלמא. ולדבריו, מדברת משנתנו בכגון שאין עדים כנגד הנפקד, ולכן הוא מתחייב בקרבן רק כאשר הוא מודה שנשבע לשקר [כפי שיבואר להלן]. ולכן העמיד רש"י דברי המשנה בהודה, אף שמסקנת הגמרא הינה שלא כרבה. אכן, הרמב"ם [שבועות פרק ז] לא הזכיר בדבריו את הודאת הנפקד. והיינו משום שמסקנת הגמרא, וכן הלכה, שבין הודה לאחר שנשבע, ובין העידו עדים שנשבע לשקר - חייב!

4. כתב הרמב"ם בתחילת פרק ז מהלכות שבועות "שבשבועת הפקדון, אחד הנשבע מפי עצמו ואחד שהשביעו אחר וכפר, אף על פי שלא ענה אמן - חייב. שכפירתו אחר שהשביעו התובע, כעניית אמן". ובחזון יחזקאל על התוספתא מסכת נדרים פרק א כתב, שאין הכפירה נחשבת כעניית אמן על השבעת התובע, וכאילו הוא עצמו נשבע. אלא היא נחשבת כעניית אמן, רק לענין חיוב קרבן השבועה!

וחייב הנפקד הנשבע לשקר להביא קרבן שבועת הפקדון, בין על זדון השבועה, שהיה מזיד בודעו

שנשבע לשקר וכן היה מזיד בידיעתו שחייב קרבן, ובין על שגגתה עם זדון הפקדון, שלא ידע מחיוב הקרבן על שבועתו, אך היה מזיד בודעו שנשבע לשקר על הפקדון.

ואולם, אינו חייב בקרבן על שגגתה גרידתא. אם היה סבור שאכן שבועתו היא אמת, משום שלא היה זכור שהופקד הפקדון בידי, הרי הוא פטור מן הקרבן, כיון שאנוס הוא בשבועתו.

ומה חייב על זדונה על שבועת הפקדון? - קרבן אשם בכסף שקלים, שמחירו שני שקלי כסף!
ב. שבועת הפקדון - כיצד הוא חיובה?

אמר לו המפקיד לנפקד: תן לי פקדוני שיש לי בידך! וענהו הנפקד: שבועה שאין לך בידי! או שאמר לו הנפקד למפקיד התובעו: אין לך בידי. ואמר לו המפקיד: משביעך אני על טענתך זו ואמר הנפקד אמן - הרי זה חייב בקרבן שבועה. 5 השביע עליו המפקיד חמש פעמים, בין בפני בי"ד ובין שלא בפני בי"ד, וכפר הנפקד בכל חמשת הפעמים, חייב הנפקד בקרבן על כל אחת ואחת מחמשת הכפירות.

5. א. לעיל בדף לא ב לגבי שבועת העדות, כתב רש"י בד"ה "או שאמרו לו", שאם אמר המשביע "משביעני עליכם", ושתקו העדים - אין כאן קבלת שבועה. אולם הרמב"ן שם חלק עליו וכתב ששתיקה לאחר השבועה - כפירה היא. ב. כאשר ענה הנתבע "אמן", בין בשבועת העדות ובין בשבועת הפקדון - אשר דיניהם שוים לענין זה - כתבו הראשונים, הרשב"א והריטב"א בדף לא ב, שדעת רש"י היא שעניית "אמן" אינה נחשבת כאילו נשבע בעצמו. אלא היא כעין אימות והסכמה לדברי המשביע. והוכיחו זאת, מכך שהמושבע בבי"ד חייב, אפילו אם כפר גרידא, בלא עניית אמן. ולדעת חכמים, אפילו שלא בבי"ד חייב באופן זה. ונמצא, שלעניית אמן אין כל משמעות! ומוכח שעניית אמן הינה רק כהסכמה לדברי המשביע. וכן כתב המאירי בפירושו למשנתנו, שדברי המשנה "וענה אמן" - לאו בדוקא הם. אלא כל שכפר [בתביעת המשביע] אחר השבועה - חייב.

אמר רבי שמעון: מה טעם חייב קרבן על כל כפירה וכפירה? - מפני שיכול לחזור ולהודות לתביעת המפקיד, בין כפירה לכפירה, ולהתחייב ממון על פי הודאתו, וכיון שלא הודה, אלא חזר וכפר, הרי בכל פעם כפירתו בשבועה היא כפירת ממון מחודשת, ולכן היא מחייבת קרבן נוסף. 6

6. בפרק ז' מהלכות שבועות הלכה ט"ו כתב הרמב"ם "טען שאבד הפקדון. או כפר בו, ונשבע, ואחר כך הודה, וחזר וטען שאבד, ונשבע וחזר והודה - משלם הקרן הראשון וחומש אחד על כל שבועה ושבועה. " יש להבין, מדוע צריך הנפקד להודות על כל אחד ואחד בכל פעם מחדש על מנת להתחייב בתשלום חומש לבעלים, ואילו בדין המובא במשנתנו, מתחייב קרבן אשם על כל שבועה אף אם אינו מודה. אלא רק משום שהיה יכול להודות? ומבאר הגרי"ז, ששונה קרבן אשם של שבועה מחיוב משלום חומש! חיוב קרבן אשם חל מחמת שבועת השקר והכפירה. ולכן, אף אם לא הודה, יש כאן כפירת ממון משום שהיה יכול להודות. ומשום כך נחשבת כל כפירה לכפירה חדשה. ודי בכפירה זו על מנת לחייבו באשם. אולם אינו כן בחומש. כיון שחיוב תשלום החומש הינו מחמת הגזילה, וניתן הוא לבעלים הניגזל. וכיון שנשבע לשקר והכחיש את תביעת המפקיד, הרי גזלו בכך. וכל זמן שלא הודה, עומד הוא בגזילתו. ולכן, אף אם כפר שוב ושוב - אין זו גזילה חדשה, אלא הוא רק מצהיר וחוזר וכופר בגזילה האשונה. ברם, אם הודה, ונתחייב ממון על ידי הודאתו, וחזר וכפר שוב, הרי שכפירה זו הינה גזילה חדשה, משום שהיא באה אחרי ההודאה. ולכן פסק הרמב"ם שאינו מתחייב חומש בכל פעם מחדש, אלא רק אם הודה בין כפירה לכפירה. ואמנם ה"מנחת חינוך" במצוה קכ"ט כתב, שדברי הרמב"ם שעל מנת להתחייב חומש, צריך הודאה בין כפירה לכפירה, אינם בדוקא, ואף אם לא הודה חייב כמה

ג. היו חמשה תובעין אותו את פקדנותיהם שהפקידו בידו. ואמרו לו: תן לנו פקדון שיש לנו בידך, וענה להם: **שבועה שאין לכם בידי!** -

אינו חייב אלא אחת.

אבל, אם ענה להם בהתייחסו לכל אחד: **שבועה שאין לך בידי, ולא לך, ולא לך - חייב על כל אחת ואחת!** כי אמירתו לא לך ולא לך מפצלת את השבועה לחמש שבועות נפרדות.

רבי אליעזר אומר: אינו חייב חמש עד שיאמר **שבועה באחרונה**. שרק אם אמר אין לך בידי. לא לך, ולא לך - בשבועה, מתייחסת השבועה כשבועה נפרדת לכל אחד מהחמשה, אבל אם הזכיר את השבועה בתחילת דבריו - ורק אחר כך פירט, נחשבת שבועתו כשבועה אחת לכולם.

רבי שמעון אומר: אינו חייב משום חמש שבועות עד שיאמר **שבועה לכל אחד ואחד**, בנפרד!

ד. אמר לו התובע לנתבע: **תן לי פקדון ותשומת יד** [הלואה או כל ממון אחר שהושם בידך], **גזל ואבידה** [שנאבדה ממנו ומצאתה] **שיש לי בידך**. וענהו התובע: **שבועה שאין לך בידי! אינו חייב אלא אחת**. אבל אם ענהו: **שבועה שאין לך בידי פקדון ותשומת יד גזל ואבידה - חייב על כל אחת ואחת!**

ה. אמר לו התובע: **תן לי חיטין ושעורין וכוסמין שיש לי בידך!** וענהו הנפקד: **שבועה שאין לך בידי! אינו חייב אלא משום שבועה אחת**.

אבל אם אמר: שבועה שאין לך בידי חיטין ושעורין וכוסמין! - חייב על כל אחת ואחת.

ו. **רבי מאיר אומר:** אפילו אמר התובע **חיטה ושעורה וכוסמת, חייב על כל אחת ואחת**. והשמיעה המשנה, שלא אמרינן ששבועתו על חיטין בלשון רבים אינה מתייחסת לחיטה האחת שתבעו התובע. אלא אמרינן שתביעת חיטה בלשון יחיד הרי היא כתביעת חיטין כדכתיב 'והחיטה והכוסמת לא נוכו' וברור שהכונה היא למין החיטה ולא לחיטה בודדת.

ז. תבע אבי הנערה את המאנס או את המפתה את בתו, ואמר: **אנסת ופיתית את בתי וממילא חייב אתה לשלם מה שחייבה תורה את האונס והמפתה! והוא האונס אומר: לא אנסתי ולא פיתיתי!** ואמר האב: **משביעך אני! ואמר הנתבע אמן, חייב 7 המאנס והמפתה בקרבן כיון שכפר בחיוב ממון. 8**

7. עיין ב"קצות החושן" סימן פ"ד ס"ק כ' שהוכיח כי אין נשבעין אלא על כפירת ממון מסוים. היינו שערכו ברור ומוגדר במידה ובמשקל. והקשה, אם כן איך נשבעים על בושת ופגם הרי אין זה ממון מסוים, שהרי אין ערך הנוק ברור ומוגדר מראש?

8. יש להבין מדוע הבושת והצער נחשבים לחיוב ממון. והלוא האונס והמפתה לא לקחו ולא הפסידו לתובע כל ממון? וביאר ב"אילת השחר" שאכן לא לקח האונס דבר המוגדר כממון. אך ודאי ש"משהו" הוא כן לקח! שהרי על ידי מעשיו נגרמו בושת וצער. ועל זה חידשה התורה שחייב. שלקחה זו נחשבת כאילו לקח ממון!

רבי שמעון פוטר את המאנס או המפתה מקרבן שבועת הפקדון [אם כי הוא חייב קרבן עולה ויורד על

שבועת ביטוי] משום **שאינו משלם קנס** חמישים כסף שחייב לאבי הנערה, **על פי עצמו** 9 , וכיון שאילו הודה שאנס או פיתה היה פטור מלשלם כדין כל מודה בקנס, הרי שגם כשכפר ונשבע - לא כפר בחיוב ממון. ופטור מקרבן אשם של כופר בממון, אך חייב משום שבועת ביטוי! **אמרו לו** חכמים לרבי שמעון: **אף על פי שאינו משלם קנס של חמישים כסף על פי עצמו**, הרי הוא **משלם בושת ופגם** שהטילה עליו התורה, ותשלום זה הינו חיוב ממון, ומשלם אותו אף אם הודה **על פי עצמו**.

9. רבי עקיבא איגר כתב, שדעת רבי שמעון היא שאף היכן שאפילו אם יודה בקנס ויתחייב ממון, וכגון שתבעו אבי הנערה: "העמדתך בדין על קנס זה ונתחייבת ליי", והכחיש ונשבע לו - אפילו הכי יהיה פטור מקרבן שבועה! וטעמו הוא, כיון דבעינן שתהא הכפירה דומה לפקדון, שהפקדון עיקרו הוא ממון. מה שאין כן כאן, עיקרו הוא קנס, אף שכעת, אחר שעמד בדין ונתחייב, נעשית תביעתו לתביעת מ מ ון. ומה שאמר רבי שמעון במשנתנו שפטור משום שאינו משלם על פי עצמו, לא לשיטתו אמר זאת, אלא לדעת חכמים, שהם סוברים שאם עמד בדין ונתחייב, הרי קנס זה הוא חיוב ממון. ומכל מקום, אומר רבי שמעון שאף לחכמים, היכן שלא עמד בדין ונתחייב - יפטר.

ומכיון שתביעת האב כוללת גם את תביעת הממון של בושת ופגם, ונמצא שבשבועתו כפר בחיוב ממון אם כן מדוע רבי שמעון פוטר?! 10

10. יש להבין מדוע לא הזכירה המשנה אף את תביעת הצער של האנוסה. שהרי אף היא תביעת ממון. וכמו שכתב הרמב"ם בפרק י"ב מהלכות נערה בתולה הלכה י"ב כי האונס שהודה, משלם צער על פי הודאתו. ואם כן מוכח שתשלום זה הינו חיוב ממון ולא קנס. ומדוע לא נזכר במשנה? ויש ליישב זאת על פי דברי ה"בית שאול" במשנתנו שהוכיח מכאן כדברי הראב"ד (שם הלכה י"ג) שכתב כי תשלומי הצער אינם ניתנים לאב אלא לבת. ואם כן תשלום הצער אינו שייך לתביעת האב ולכן אין הנתבע נשבע על כך. ועיין בתוספות יו"ט במשנתנו.

[ובגמרא מבואר, שרבי שמעון סובר שתביעת האב באומרו אנסת ופיתית מתייחסת לקנס ולא לבושת ופגם, משום דלא שביק איניש מידי דקיץ, שהם נ' שקלים הכתובים בתורה, ותבע מידי דלא קייץ של בושת ופגם. והיינו, כיון שסתם את דבריו ולא פירט את התביעה, אמרינן שעיקר תביעתו הוא הקנס הקצוב].

ח. אמר התובע: **גנבת את שורי** [ובתביעה זו כלול תשלום ה"קרן" שהוא ממון, וכפל שהוא קנס], **והוא אומר: לא גנבתי! משביעך אני! ואמר הנתבע אמן!** - **חייב** בקרבן על שכפר בתביעת הקרן, על אף שתבע גם קנס, שעליו אין מביאים קרבן.

אבל, אם הודה הנתבע, ואמר **גנבתי**, אלא שהוסיף ואמר: **אבל לא טבחתי ולא מכרתי**. ואז תבעו הנגנב ואמר: **משביעך אני** שלא טבחת ולא מכרת. **ואמר** הגנב **אמן** על השבעתו - **פטור** הגנב מקרבן אשם שהרי לא נשבע על כפירת ממון אלא רק על כפירת קנס. שהרי תשלום ארבעה וחמישה על טביחה ומכירה - קנס הוא, ולכן פטור. אבל חייב בקרבן חטאת "עולה ויורד" של שבועת ביטוי.

ט. **המית שורך המועד** 11 **את שורי! והוא**, בעל השור הנוגח **אומר לא המית! משביעך אני**, **ואמר אמן** - **חייב** על כפירת הממון.

11. יש להעמיד את דברי משנתנו דוקא בשור מועד שמשלם נזק שלם. דאילו שור תם, משלם חצי נזק. וקיימא לן שחצי נזק, קנס

הוא. ומבואר במשנתנו שהכופר בקנס פטור מקרבן שבועה. אכן הרמב"ם בפרק ח' מהלכות שבועות הלכה ד' הביא דברי המשנה ולא הזכיר אם בשור מועד איירי או בתם. והקשו עליו אחרונים שמסתימת לשונו משמע שסובר כי דין זה אף בשור תם נאמר. וצ"ע.

י. ואם תבעו ואמר, **12 המית שורך את עבדי**, והרי אתה חייב בשלושים של עבד [סכום זה הוא קנס שהטילה התורה היכן שהמית עבד], **והוא אומר לא המית!** אמר בעל העבד לבעל השור **משביעך אני! ואמר בעל השור אמנ!** פטור מקרבן. משום דהכופר בשלושים של עבד הווי כופר בקנס, שהרי גם אם שוה העבד דינר אחד בלבד חייב לשלם שלשים שקלים. ואם כן אין דמי העבד בתורת "ממון" אלא קנס הוא.

12. לקמן בגמרא (לו ב) מוכיח רב פפא ממשנתנו שאין חיוב קרבן שבועה על כפירת קרקעות. ולכן לא הזכירה המשנה טענת "גנבת את עבדי" כיון שעבדים הוקשו לקרקעות ואין חייבים קרבן על כפירת קרקעות. (ראה ביאור הגמרא שם). ולפי זה הקשה ה"אור שמח" בהלכות טוען ונטען פרק ה' הלכה ב': מבואר במשנתנו שאם תבעו "המית שורך את עבדי" - פטור. משום שהתשלום על מות העבד הינו קנס ואינו חייב קרבן על כפירת קנס. והנה, אם הוקשו עבדים לקרקעות, יפטר בעל השור משום שאין נשבעים, וכן אין מביאים קרבן שבועה על כפירת קרקעות, ולא משום שנתבע על קנס. ותירץ: דוקא כאשר נתבע להשיב את העבד עצמו כגון אם היה טוען לו "גנבת את עבדי" תיחשב התביעה לתביעת קרקע. אולם אם אינו נתבע על העבד אלא רק על דמיו, לאחר שמת על ידי השור, אין זו תביעת קרקע אלא תביעת דמי העבד שהיא ככל תביעת ממון, ורק משום שדמים אלו קנס הם - פטור. [ומה שכתב הרמב"ם שם, שאם הזיק את קרקעו כגון שחפר בה בורות ותבעו ונשבע על כך, חייב אף שהתביעה היא על דמי הקרקע - ביאר האור שמח, שהתביעה היא על האדמה שהוציא על ידי החפירה. ולכן אין זו תביעה על היזק הקרקע אלא על הקרקע עצמה - ובכהאי גוונא דמי קרקע כקרקע. מה שאין כן בתשלום "שלשים של עבד" אין התביעה על שווי של העבד. שאף אם היה העבד שווה פחות או יותר משלם שלשים, כיון שזהו דין התורה לחייב על הריגת עבד ולא משום שזהו ערכו של העבד].

אמר התובע: חבלת בי ועשית בי חבורה! והוא אומר לא חבלתי ולא עשיתי בך חבורה! משביעך אני! ואמר אמנ! חייב על כפירת ממון שחייבה התורה את החובל בחבירו **13.**

13. לפי דברי המשנה הללו, הקשה הגר"ח על דברי הרמב"ם [טוען ונטען ה ב], שכתב כי כאשר הזיק אדם קרקע חבירו [כגון שחפר בה בורות] ותבעו הניזק על דמי קרקע, והודה המזיק במקצת הניזק - פטור משבועת מודה במקצת. שאין נשבעים על קרקע וכן על דמי קרקע, אשר אותם תובעו. וקשה, שאם אין נשבעים על דמי קרקע איך מתחייב החובל בחבירו, בקרבן שבועת הפקדון, והלוא אדם הוקש לקרקע. וכשם שאין נשבעים על דמי היזק קרקע - כך אין מתחייבים בשבועה וקרבן שבועה על דמי חבלת אדם! [אכן, נחלקו הראשונים אם ההיקש של עבדים לקרקעות נאמר רק בעבדים או בכל אדם] ותירץ הגר"ח על פי המבואר בספרא פרשת ויקרא, שעל מנת להתחייב בקרבן שבועה, יש ב' אופנים. א. כפירת ממון. כגון הכופר בטענת "תן לי פקדוני" שכופר ואומר שאין לחבירו כל ממון בידו. ב. כפירת מעשה. והיינו, שלא תובע אותו המשביע, על ממון הנמצא ברשותו, אלא על ממון שחייב לו מחמת מעשה שעשה בו, כגון חבלה. וביאר הגר"ח שהחילוק בין קרקע למטלטלין לענין קרבן שבועה [שעל מטלטלין חייבים ועל קרקע פטורין], נאמר רק לגבי כפירת ממון. אך לגבי כפירת "מעשה" לא קיים חילוק זה. ולכן, אם תבעו על מעשה שעשה בקרקע כגון חבלה באדם שהוקש לקרקע - חייב. ולכן, אף שכתב הרמב"ם שפטור משבועה בדמי קרקע, אין דין זה סותר לדברי משנתנו. משום שלגבי חיוב קרבן שבועה, חלוקה כפירת ממון מכפירת מעשה. ולכן העושה מעשה בחבירו וחובל בו - חייב קרבן.

אמר לו עבדו: הפלת את שיני וסימית את עיני! והרי הוא תובעו בכך לצאת לחירות כדין רב שחבל באחד מכ"ד איברים של עבדו - שמוציאו לחרות, **והוא אומר לא הפלתי ולא סימיתי!** **משביעך אני! ואמר אמן! פטור** על כפירתו משבועת הפקדון, כי יציאתו לחירות אינה אלא קנס שקנסתו תורה, שהרי העבד הוא כבהמתו ובכל זאת חייבתו תורה לשחררו אם מפיל שינו או מסמא

עינו. 14

14. כך פירש רש"י. וזו לשונו: קנסא הוא, שיוציא את עבדו לחירות בשביל אבר, והרי הוא כבהמתו. ובספר "אילת השחר" כאן, ביאר שרש"י נתן כאן ב' טעמים מדוע שחרור העבד עבור היזק אחד מאבריו, נחשב לקנס. א. בעד האבר הוא יוצא לגמרי לחרות, אף שהתשלום שבשחרור העבד אינו הולם כלל את הנזק המסתכם רק בהיזק האבר, ומוכח שאין זה תשלום ממון, אלא קנס. ב. המשך דברי רש"י: "והרי הוא כבהמתו" - וכיון שכך, אין כל מקום וסיבה כלל לשלם לעבד ממון על ניזקו. ועל כרחך שתשלום זה קנס הוא. ועיין בהמשך דבריו שם שביאר דברי רש"י באופן נוסף.

זה הכלל: כל המשלם על פי עצמו - חייב על כפירתו בממון, בקרבן שבועת הפקדון, ושאינו משלם על פי עצמו - פטור! 15

15. כתב הרמב"ם [שבועות ז ב]: "פטור משבועת הפקדון, וחייב משום שבועת ביטוי". וכתב הרדב"ז שכן הדין בנשבע מפי עצמו או מפי אחרים, או ענה אמן או דבר שענינו קבלת שבועה.

פרק שישי

שבועת הדיינים הינה השבועה שמטילין בית דין על הנתבע. ושונה שבועה זו מן השבועות האחרות ששנינו בפרקים הקודמים, בכך שהשבועות דלעיל, כגון שבועת העדות או שבועת הפקדון, נשבע אותם האדם מרצונו, כדי להיפטר מתביעתו של התובע. אולם שבועת הדיינים, אין האדם נשבע מעצמו, אלא בית דין מחויבים להשביעו. ¹

¹. עיין בהקדמת ה"תפארת ישראל" לפרק זה.

בכלל שבועה זו הנידונות בפרק זה, ישנם ד'

שבועות: ²

². ובנוסף לאלו, ישנם השבועות מדרבנן שבפרק כל הנשבעים, הנקראות אף הן "שבועות הדיינים". [רמב"ם שבועות יא ו].

א. שבועת מודה במקצת האמורה בתורה [שמות כב ז - ח, וענינה יבואר להלן בפרק זה], כאשר אדם תובע את חברו שהוא חייב לו מנה, והלה כופר בחלק מן התביעה ומודה בחלקה, היינו "מודה במקצת הטענה" - הרי הוא חייב להשבע שבועת "מודה במקצת", שהיא אחת משבועות הדיינים.

ב. שבועת השומרים האמורה בתורה [שמות כב שם], אם הפקיד אדם חפץ אצל חברו לשומרו, כגון שומר חנם, וטוען השומר שנגנב הפקדון או נאבד ממנו, ישבע השומר שלא פשע בו, ושלא שלח בו ידו, ושאין הפקדון ברשותו.

ג. שבועת עד אחד, הנלמדת מדרשה [לקמן מ א] כאשר תובע אדם את חברו ממון והוא כופר בו, ועד אחד מעיד כדברי התובע, ישבע הנתבע כדי להכחיש את העד.

ד. שבועת היסת שתיקנוה חכמים ³. והיא, כאשר הנתבע כופר בכל התביעה, ופטור מן התורה הן משבועה והן מתשלום, חייבוהו חכמים להישבע, כדי להפיס דעתו של התובע.

³. שבועה זו נתקנה בימי האמוראים כמבואר בפרק האיש מקדש [קידושין מג ב] על דברי רב נחמן שם "והאידיא דתקון רבן שבועה היסת" [רמב"ם פרק י"א מהלכות שבועות הלכה ז' והגהות מיימוניות שם].

משנתנו, וכן עיקר הפרק, עוסקים בשבועת מודה במקצת דלעיל, שהיא מן התורה.

א. **שבועת הדיינים**, ⁴ שמשביעין את המודה במקצת הטענה - אין משביעין אותה אלא רק אם היתה **הטענה של התובע** - לפחות **שתי מעות כסף**.

⁴. הקשו הראשונים, הריטב"א הרמב"ן ועוד: מדוע הזכיר התנא רק שבועת מודה במקצת בכלל שבועת הדיינים. והלוא שבועת השומרים ושבועת עד אחד אף הן בכלל שבועת הדיינים? ותירצו, על אף ששבועת השומרים, בדיינים משביעין אותה, מכל מקום, שם אחר יש לה, ובכלל שבועת הפקדון היא [שאותה שנינו בפרק הקודם], שהרי על עסקי פקדון ושמירה היא באה, ולכן היא לא נכללה בשבועת הדיינים במשנתנו. ואילו שבועת עד אחד לא נאמרה במפורש, אלא ממיעוט ילפינן לה [לקמן מ א]. ועל כן היא אינה נמנית בכלל שבועת הדיינים. ורק בשבועת מודה במקצת נאמר "ונקרב בעל הבית אל האלהים", ופירשו, דהיינו דיינים.

ואילו **ההודאה** במקצת שהודה הנתבע, שעל ידה הוא מתחייב שבועה - צריכה להיות לפחות **בשנה**

פרוטה. 5 אך אם הטענה היא פחות משתי כסף, או ההודאה פחות מפרוטה, הרי הוא פטור משבועה. 6

5. ביארו הראשונים, ששתי כסף הינן שתי מעות כסף, והמעה היא המטבע הקטנה ביותר מהמטבעות של צורי, ואין מטבע כסף פחות ממעה. ובמעה אחת כסף ישנם ל"ב פרוטות נחושת, ונמצא ששיעור הטענה של שתי כסף הוא ס"ד פרוטות. ושיעור "פרוטה", כתבו הגאונים שהוא חצי "חבה". וחבה היא משקל גרגיר שעורה, ופירושה "גרעין" [בלשון ערבית, ומשקל החבה הינו 0.044 גרם במשקל ימינו]. ולפי שיעור זה משערין את משקל כל המטבעות, וכן כתב הרמב"ם בפירוש המשניות למסכת בכורות [ח ז]: וקבלה בידי מאבא מארי ז"ל שקיבל הוא מאביו ומזקיניו איש מפי איש, שהגרגיר הזה שמשערין בו המשקל הוא גרגיר שעורין. ואינו יודע לו טעם. וכן כתב הכפתור ופרח בפרק ט"ז. וכתב החזון איש [חושן משפט טז יח] בטעם הדבר, ששיעור המטבעות נמסר לדורות על פי משקל השעורין, בהיות שהמשקל אינו תולדה טבעית אלא מוסכמות שבכל דור ודור - אין למשקל את סגולת הנצחיות למסור בו שיעורי תורה. ולכן שיערו הגאונים את שקל הקודש במשקל השעורה, שמשקלה טבעי, ומתקיים בכל דור. נמצא, ששיעור הטענה של שתי כסף הנידון במשנה, הוא שליש הדינר. שבדינר ישנם מאה תשעים ושתיים פרוטות, שהם תשעים ושש שעורות, שהם ששה מעין. ושתי כסף שיש בהם ששים וארבע פרוטות, הרי הם שלושים ושתיים שעורות של כסף.

6. בגמרא לקמן [מ ב] נחלקו רב ושמואל האם הטענה שטוען התובע, היא שצריכה להיות שתי כסף, כדעת שמואל, או שהכפירה שכופר הנתבע [חוץ ממה שהודה] היא שצריכה להיות שתי כסף, וזוהי דעת רב. ולפי זה, טענת התובע צריכה להיות לכל הפחות - שתי כסף ופרוטה.

ב. כמו כן צריכה ההודאה להיות בדבר שהוא ממין התביעה, ולא שיתבענו על דבר ממין אחד ויודה לו בדבר ממין אחר [וכפי שיבואר להלן במשנה].

ואם אין ההודאה ממין הטענה - פטור משבועה.

כיצד, תהיה ההודאה ממין הטענה?

אם אמר התובע: **שתי כסף יש לי בידך**, וענהו הנתבע: **אין לך בידי אלא פרוטה** שהיא מטבע של נחשת - **פטור** 7 משבועה. הואיל ותבעו כסף והודה לו במטבע נחשת, ששני מינים שונים הם. ולכן הודאה זו אינה ממין הטענה.

7. פירש רש"י, שדין זה הוא רק היכן שטענו משקל שתי מעות כסף. אולם אם טענו שתי מעות כסף במטבעות - חייב. שהרי תבעו במטבע והודה לו במטבע. ובאופן זה, הרי היא הודאה ממין הטענה. אכן רש"י מפרש את משנתנו לדעת שמואל [הובא בהערה הקודמת]. אך לדעת רב [שם], אין המשנה מפרשת את דין ההודאה ממין הטענה, אלא את דין שתי כסף, והיינו שצריכה הכפירה להיות שתי כסף.

אבל, אם תבעו: **שתי כסף וגם פרוטה יש לי בידך**, וענהו הנתבע: **אין לך בידי אלא פרוטה - חייב** להישבע.

שהרי תבעו תביעה אחת הכוללת כסף ופרוטת נחושת. והוא הודה בפרוטת הנחושת, שהיא מקצת התביעה. והודאה זו נחשבת כהודאה ממין הטענה, וחייב.

ג. תבעו: **מנה לי בידך**, וענהו: **אין לך בידי**, הרי הוא **פטור** שהרי כבר בכל התביעה. וכופר בכל פטור

משבועה דאורייתא. 8

8. ואף שלכאורה יש להשביעו שבועת היסת מדרבנן, שהרי כפר הכל, ודינו של הכופר בכל שנשבע שבועת היסת, וכמו ששינו בגמרא לקמן [מ ב - מכל מקום, בזמן המשנה עדיין לא תקנו חכמים שבועת היסת של כופר הכל.

אך אם אמר התובע: **מנה לי בידך**, וענהו הנתבע: **אין לך בידי אלא חמשים דינר** - הריהו מודה במקצת הטענה ו**חייב** להישבע שבועת מודה במקצת מהתורה.

ד. תבעו הבן אשר מת אביו והוא יורשו: **מנה יש לאבא** אשר הפקידו **בידך**,

וענהו הנפקד: **אין לך בידי מירושת אביך אלא חמשים דינר** - פטור משבועה, מפני שהוא **"משיב אבידה"**. שהרי היה יכול להעזי פניו, ולכפור ולהכחיש. כיון שרק כלפי בעל חובו אין אדם מעזי פניו. אבל כלפי בנו, שאינו בעל החוב אלא רק יורשו - מעזי!

ובעצם כך שהוא מודה לטענת הבן ומתייחס לטענתו, נחשב הדבר כאילו הוא משיב אבדה. וכשם שמשיב אבדה פטרוהו חכמים משבועה - כגון: שהשיב אדם אבדה לבעלים, והבעלים טוען כי אין זה כל סכום האבדה, ותבעו על כולה, פטרוהו חכמים משבועה, מפני תיקון העולם. שלא יחששו המוצאים שמא ישביעום, ומשום כך ימנעו מלהשיב אבדות 9 -

9. כך פירש רש"י את טעמו של דין משיב אבידה, על פי המבואר במסכת גיטין מח ב "המוצא מציאה לא ישבע, מפני תיקון העולם". אולם הרשב"א חלק על כך, שהרי במשנה שם - חייב הוא שבועה מעיקר הדין! כיון שהמאבד טוענו טענת ברי, שאומר הוא "שני כיסין קשורים מצאת לי" והוא אומר "לא מצאתי אלא אחת", ואם כן, טענתו של התובע, טענת ברי וודאי היא, ויש למוצא להתחייב שבועה כדין מודה במקצת, ורק מפני התקנה פטרוהו. אבל, כאן במשנתנו, כאשר אין הבן תובעו בטענת ברי - הרי הוא הנתבע, כמשיב אבידה! ומן הדין יש לפוטרו, ואין צורך בתקנה, שהרי הוא נאמן במיגו שלא היה מודה כלל, והריהו משיב אבידה.

והוא הדין כאן, פטרוהו חכמים מלהשבע, כדי שלא ימנע אדם מלהחזיר חוב ליורשים מהחשש שמא ישביעוהו.

אמר התובע: **מנה לי בידך**. והודה הנתבע **ואמר לו** בפני עדים: **הן**.

למחר שב התובע **ואמר לו לנתבע: תנהו לי**, את אותו המנה עליו הודית לי אתמול! ואמר לו הנתבע **כבר נתתיו לך**, ופרעתי את חובי. **פטור** הנתבע משבועה ומתשלום, 10 אף שאתמול הודה!

10. רש"י לקמן [מא א] הוסיף כי אף שאמנם פטור משבועת מודה במקצת דאורייתא, מכל מקום נשבע היסת מדרבנן.

אבל, אם חזר בו הנתבע מהודאתו שהודה אתמול. וכפר ואמר: **אין לך בידי ולא היו דברים מעולם!** 11 -

11. רש"י לקמן [מב א] ד"ה אין לך בידי. ועיין בתוס' יו"ט למשנתנו.

חייב ליתנו לתובע. שהרי הודה אתמול בפני עדים כי חייב לו. והודאת בעל דין כמאה עדים דמי, ואינו יכול לחזור בו, ואף בשבועה אינו נאמן, כיון שהוחזק כפרן [שקרן, ואינו נאמן].

ו. אמר התובע: **מנה לי בידך**. **אמר לו** הנתבע: **הן**. ואמר התובע: **אל תתנהו לי**, אל תפרע לי את המנה שעליו אתה מודה לי - **אלא בפני עדים**.

למחר, כשתבעו **ואמר לו** התובע: **תנהו לי**, טען הנתבע: **כבר נתתיו לך**, ואיני חייב לך כלום! - **חייב**

לשלם לו, מפני שצריך ליתנו בעדים כפי שסיכם עימו, ולכן כל עוד לא פרע לו בעדים - לא קיים את תנאו,

וחייב! 12

12. א. כתב הר"י מיגא"ש [וכן כתב הריטב"א לקמן] מ ב] שמהא שמעינן שאפילו אם אמר לו המלוה לאחר שעת ההלוואה, לפורעו בעדים - חייב לפורעו בעדים. שהלוא משנתנו דנה כאשר אמר לו זאת לאחר ההלוואה ובכל אופן חייב. ב. הרמב"ן לקמן [מא ב], כתב שאם לא קיבל עליו הלווה לפורעו בעדים, אלא אמר לו 'אפרע שלא בפני עדים' - יכול שלא לפורעו בעדים. משום שחושש שמא ילכו העדים למדינת הים או ימותו ושמא יתבענו המלוה פעם שניה לפי שאין ראייה שפרעו. [ואם שתק הלווה, שתיקתו כהודאה לדעת הרמב"ן וחייב לפורעו בעדים. אולם לדעת הרא"ש, אין שתיקתו מתפרשת כהודאה]. הרשב"א חולק על כך, וסובר שאף היכן שלא קיבל עליו הלווה לפורעו בעדים - חייב לפורעו בעדים. משום ש"עבד לוה לאיש מלוה", ומחוייב לפורעו בפני עדים, כאשר ירצה המלוה! והנה, הריטב"א לקמן שם, כתב בשם הרשב"א שדין זה הוא רק בהלוואה. אולם בפקדון, הדין עם הרמב"ן. שאם לא קיבלו, אינו חייב לפורעו בעדים.

ז. אמר התובע: **ליטרא מידה** 13 של **זהב יש לי ביזך**, וענה הנתבע: **אין לך בידי אלא ליטרא של כסף**, ולא של זהב כמו שאתה תובע - **פטור**, משום שכסף וזהב שני מינים שונים הם, וכל שהדבר שהוא מודה עליו אינו ממין התביעה, אין הודאתו נחשבת הודאה מחייבת, ולכן פטור משבועה ומתשלום 14.

13. משקל רומי השווה למנה האיטלקי [והוא כעין שלוש מאות חמישים ושמונה גרם במשקל ימינו].

14. כך היא דעת רבה בר נתן בבבא קמא לה ב כי הטוענו חטיין והודה לו בשעורין, פטור אף מדמי שעורין.

אבל, אם תבעו: **דינר זהב יש לי ביזך**, וענהו: **אין לך בידי אלא דינר כסף** או **טריסית** 15 או **פונדיות** 16 או **פרוטה** שהם מיני מטבעות, **חייב** לשלם לו את מה שהודה, ואילו על השאר חייב להישבע שבועת מודה במקצת -

15. מטבע זו נזכרת גם בתוספתא מסכת מעשר שני פרק ד הלכה י והלכה יד. וכתב רש"י לקמן [מ א] שטריסית היא מעה קטנה. ובמוסף הערוך כתב שהיא מטבע רומית השווה לג' איסרין [איסר - שמונה פרוטות], ובטריסית ישנם כ"ד פרוטות שהן י"ב שעורין. [ראה לעיל הערה 3]

16. גירסת יעב"ץ: פונדיון. הפונדיון הינו מטבע איטלקי, וערכו ששה עשר פרוטות. וכן מבואר בהגהה על פירוש המשניות למסכת כלים [יז יב], ושם נדפס שהפונדיון הוא י"ח גרעיני שעורה, והגהות מים חיים שם הגיה וכתב שהוא שמונה גרעיני שעורה, וערכו ששה עשר פרוטות.

משום שהכל, כל סוגי המטבעות, **מין מטבע אחת** הן. ולכן נחשבת ההודאה בהן כהודאה ממין התביעה.

ח. אמר התובע: **כור תבואה יש לי ביזך**, וענהו: **אין לך בידי אלא לתך**, חצי כור של **קטנית!** - **פטור**, לפי שאין ההודאה ממין הטענה.

אבל, אם אמר: **כור פירות יש לי ביזך**, 17 וענהו: **אין לך בידי אלא לתך** [חצי כור 18] **קטנית** - **חייב** בתשלום לתך הקטנית. וכן חייב שבועה על שאר הפירות שתבעו. משום שהקטנית בכלל פירות היא, וההודאה היא ממין הטענה.

17. הקשה הר"ן [כד א מדפי הרי"ף]: מבואר במשנה לקמן [מב ב] "אין נשבעין אלא על דבר שבמידה ושבמשקל ושבמניין". כלומר, שתביעת התובע צריכה להיות בדבר שהוא מוגדר וברור. והלוא בתביעה זו "כור פירות יש לי בידך - אין לך בידי אלא לתך קטנית" אין טענתו מוגדרת לחלוטין. כי יתכן שלתך קטנית שווה יותר מכור תבואה, אף שמידתו היא מחצית מכור. ואם כן, לא מוכרח שיש כאן הודאה במקצת כיון שאין ידוע ערך התביעה וההודאה. והוכיח מכך הר"ן שאין צריך שתהיה התביעה וההודאה מוגדרת מכל הצדדים. אלא כיון שיש כאן תביעה והודאה מצד אחד, כלומר מצד המדה, שתובעו במדת כור ומודה לו בלתך - חייב! והקשה החזון איש [חושן משפט סימן י"ב ס"ק י] שאף אם די בכפירה והודאה בצד אחד, כגון במידת הדבר, כדי להתחייב בשבועה, הרי מכל מקום, אין כאן כפירה כלל בשווי הדבר. כיון שאם שוה לתך קטניות יותר מכור פירות, אין כפירתו כפירה! ועיין שם בדבריו שתירץ, כיון שתבע מתחילה כור פירות, וכשהודה לו בקטנית מתברר שתביעתו מעיקרה היתה תביעה לכור קטנית. [ונחשב שקדמה התביעה להודאה] אם כן, אף מצד השווי הוא תובע יותר ממה שהלה מודה, ולכן חייב. וע"ש.

18. רש"י [מב א] ד"ה לתך.

ט. **טענו התובע כי יש לו בידו חיטין. והודה לו הנתבע בשעורין שיש לו אצלו - פטור. ורבן גמליאל מחייב, משום שסובר שלא צריכה ההודאה להיות ממין הטענה.** 19

19. במסכת בבא קמא לה ב מסיק רבה בר נתן שפטור הוא אף מדמי השעורין! ובטעם הדבר כתב הרמ"ה והובא ברא"ש בבא קמא פרק ג' סימן ט"ו שפטור משעורין משום שיכול המודה לומר לתובע "משטה אני בך" בהודאה זו, ולא נתכוין באמת להודות. ולפי שלא תבעו שעורין הרי שאין בהודאה זו כלום. וברא"ש שם ביאר הטעם שפטור, משום שכאשר תבעו חיטין, הרי זה כאילו הודה שאין לו שעורין בידו. ולכן פטור. וכן כתב השולחן ערוך [חושן משפט סימן פח סעיף יב]. אולם בדעת רש"י ותוס' [הובאו ברא"ש שם] וכן נקט הרמ"א שהטעם הוא, מפני שמחל לו על השעורין. ומשמע כן ממה שכתב שם הרמ"א שאפילו אם יודע הנתבע שחייב הוא לו שעורין - פטור. כיון שתביעת החיטין הרי היא כאילו מחל לו על השעורין.

י. **הטוען לחבירו בכדי שמן מלאים שיש לו אצלו. והודה לו הנתבע בקנקנים בכדים ריקים בלבד. ואילו בשמן עצמו - לא הודה לו.**

אדמון אומר: הואיל והודה לו מקצת ממין הטענה שהרי גם הקנקנים הריקים היו כלולים בתביעת 'כדי שמן יש לי אצלך' וכיון שהודה באחד משני הדברים שתבע התובע [א. שמן, ב. קנקנים] - ישבע הנתבע!

וחכמים אומרים: אין ההודאה הזו הודאה ממין הטענה, שהרי טענתו של התובע היתה על השמן. ואילו הקנקנים, אינם ענין התביעה.

ואם כן נמצא, שלענין עיקר התביעה - כפר הוא בכולה. לפי שהקנקנים, אינם כלולים בתביעה. ולכן אין ההודאה בהם נחשבת להודאה על תביעת השמן, אלא היא כ'טענו חיטין והודה לו בשעורין' ופטור. 20

20. ביאור זה הינו על פי הגמרא בכתובות קח ב. וכדעת שמואל [שהלכה כמותו] שהטוענו חיטין ושעורין והודה לו באחד מהם - חייב. לדעת אדמון, כיון שהודה בקנקנים הרי הוא כמודה באחד מהם ולכן חייב. ולדעת חכמים, אין זה נחשב כאילו תובעו חיטין ושעורין, כיון שהקנקנים אינם כלולים כלל בתביעה.

אמר רבן גמליאל: רואה אני את דברי אדמון. שראויים הם לפסוק כמותו.

יא. טענו שחייב לו כלים וקרקות. והודה הנתבע בכלים וכפר בקרקעות. או שהודה בקרקעות וכפר בכלים - פטור. משום שאין נשבעים על קרקעות.

ולכן, גם ההודאה על קרקע, אינה מחייבת שבועת מודה במקצת על כפירת המטלטלין. וכן להפך, אין הודאת המטלטלין מחייבת שבועה על כפירת הקרקעות.

וכן אם הודה במקצת הקרקעות פטור.

אבל, אם הודה במקצת הכלים - חייב שבועה על מקצת הכלים שכפר בהם כיון שכפירת מקצת הכלים מחייבת שבועה כדין כל מודה במקצת.

וכעת, מחמת חיוב השבועה על המטלטלין, חייב להישבע גם על הקרקעות. משום שהנכסים שאין להן אחריות, דהיינו מטלטלין,

[כלומר, שאינם אחראים לחובותיו של הבעלים, שאם נמכרו או ניתנו במתנה, אין בעלי החובות גובים מהם. מה שאין כן בקרקעות יש להן אחריות ובעל חוב גובה מהן].

- זוקקין [גוררים] את הנכסים שיש להן אחריות להשבע גם עליהן.

יב. אין נשבעין על טענת חרש כגון שטען ברמיזה כי הלוא חרש האמור בגמרא אינו מדבר ואינו שומע ²¹

²¹. רש"י לקמן [מב א] ד"ה אין נשבעין.

וכן אין נשבעים על טענת שוטה וקטן. ואפילו אם הודה לו הנתבע במקצת על טענתו. גם כן אין נשבעין.

יג. ואין משביעין את הקטן אם תבעו גדול, והודה לו הקטן במקצת הטענה.

אבל נשבעין ל"קטן".

הגמרא ²² מבארת, שגדול הבא מכח טענת אביו, שטוען "אבי מסר לך חפץ לפקדון", או שטוען "אבי הלוח לך כסף", הרי הוא נקרא "קטן", לפי שבא בטענת אביו, מורישו, ולכן נשבעין לו.

²². דף מב א.

וכן נשבעים להקדש: כאשר בא להפרע מנכסי הקדש - לא יפרע אלא בשבועה.

ואלו דברים שאין נשבעין עליהן: ²⁴ העבדים, והשטרות, ²⁵ והקרקעות, ²⁶ וההקדשות. כל אלו אין נשבעין עליהם לא שבועת מודה במקצת ולא שבועת השומרים.

²⁴. כתב הריטב"א: אלו דברים שאין נשבעים עליהם, פירוש, שבועת מודה במקצת דאורייתא. אבל שבועת היסת דתקון רבנן

בתראי - נשבעין. וכן פסקו הגאונים ז"ל. וכתב במשפטי שבועות לרב האי גאון, והובאו דבריו בחידושי הריטב"א בבא מציעא נו א,

דכשם שאין נשבעין על אלו שבועה של תורה, כך אין נשבעין עליהם שבועה דרבנן, ואפילו היסת. ודוקא על דיני שומרין, אבל על

כפירתן נשבעים היסת. וכן כתב הרמב"ם [טוען ונטען ה א]: ועל כלן נשבעין שבועת היסת אם היתה שם טענת ודאי וכו'. אולם

האור זרוע בבא מציעא ד ב [והובא בהגהות אשרי בבא מציעא פ"א סימן ו] כתב, דהיסת לא משביעין על הקרקעות, וכתב שכן היא

25. כתב בעל התרומות [והובא בש"ך סימן שפ"ו] שאם שרף אדם את שטרו של חברו, ובעל השטר טוען מנה היה כתוב בו, והמזיק מודה לו בחמישים - חייב שבועה דאורייתא. ודין זה הוא לפי מה דקיימא לן שדנים דינא דגרמי [שהגורם הפסד ממון, כגון זה ששרף השטר באופן שלא יוכלו לגבות בו - אף הוא חייב שהרי הפסיד את החוב]. ותמה הש"ך, הלוא מפורש במשנתנו שאין נשבעין על השטרות? והנה, אפילו הסוברין שנשבעין על דמי קרקע, [ראה הערה הבאה] מודים הם שעל דמי השטר פטורים משבועה. כיון שהמזיק את הקרקע, שינה את גוף הקרקע. ולכן גם נשתנה דינה ונשבעין על דמיה. אולם השטר, הרי מעיקרו אין גופו ממון, שהרי אינו עומד אלא לראיה, ולעצם השטר אין כל ערך. ולכן, על ידי שריפתו לא נשתנה בעיקרו, וגם דינו לא נשתנה. ולכן אין נשבעים על דמיו. וצריך עיון בדברי בעל התרומות מדוע נשבעין על השטר. ועיין בקצות החושן [סימן שפ"ו ס"ק ד'] שיישב את דברי בעל התרומות, וכתב שדמי קרקע ודמי שטר שוין הם. ונשבעין על דמי שטר. ואילו המשנה מדברת באופן שתובעו להחזיר את השטרות כאשר הם קיימין, ולא את דמיהם. [וראה בש"ך שדחה אפשרות זו].

26. נחלקו הרמב"ם והראב"ד בפרק ה' מהלכות טוען ונטען הלכה ב', האם דמי קרקע הם כקרקע או לאו. כגון: תבעו שהזיק לו קרקע והלוה מודה לו בחצי הנזק - פטור משבועה. אף על גב שכעת הוא חייב לו דמים. והראב"ד חולק וסובר דאינו פטור על הקרקע אלא רק כאשר תבעו למלאות את החפירות. שאז הנידון הוא ממש על תביעת השלמת הקרקע ולא על דמיה.

וכמו כן **אין בהם בעבדים, בשטרות, בקרקעות, ובהקדשות - תשלומי כפל על גניבתם, 27 ולא תשלומי ארבעה וחמשה, אם טבח או מכר בהמת הקדש.**

27. התוספות בד"ה ואין בהם תשלומי כפל, נתקשה היאך יתכן תשלומי כפל בקרקעות והלוא לא תיתכן גניבה בקרקע כיון שאי אפשר להוציאה מיד הבעלים. והעמיד התוספות, בכגון שהסיג גבול חברו ונחשב לו כגניבה. החקרי לב [חושן משפט חלק ג' סוף פרק ה'] העיר שאפשר להעמיד בכגון שגנב בית חברו ואמר שהוא שלו, ומצא הנגזל עדים שהבית שלו, ויישב, שכנראה כונת התוספות היא לגניבה כעין המובא בבבא קמא ע"א. שאינו חייב כפל ותשלומי ד' וה' אלא כאשר הוציא מרשות הבעלים. ואילו בקרקע לא שייך הוצאה ע"י משיכה והגבהה אלא לעולם ברשות הבעלים הוא עומד. ואם כן היאך יקנה הקרקע כדי להתחייב בכפל? ולכן תירץ התוספות שאפשר על ידי שמסיג גבול והוציא מרשותו של זה והכניסה לרשותו. [ומדינא הרי זה הוצאה מרשות לרשות שהרי עובר על זה באיסור תורה של מסיג גבול].

וכן **שומר חינום** שקיבל את כל אלו לידו על מנת לשומרם, **אינו נשבע 28** את שבועת השומרין שלא פשע בהם אם נגנבו או שנאבדו. ואילו **נושא** [שומר] **שכר אינו משלם** עבורם, גם אם לא שמר עליהם כדין שומר שכר.

28. כתב התוספות בד"ה שומר חינום, ששומר חינום אף אינו משלם אם פשע וכמו שומר שכר הפטור מחיוב גניבה ואבדה. ולא הזכירה זאת המשנה משום שהפסוק העוסק בשומר חינום - עוסק בשבועה.

רבי שמעון אומר: קדשים שחייב באחריותן, כגון שנדר להביא קרבן והפריש בהמה כפי שנדר ומסרה לחבירו על מנת שישמרנה -

נשבעין עליהן. ואף שמוקדשים להקדש הן ואין נשבעין על ההקדש, אולם כיון שסובר רבי שמעון דדבר הגורם לממון - כממון דמי והרי חייב באחריותן, ו"רעהו" קרינן ביה וכממונו הם, ונשבעין על כך.

אבל, קדשים **שאינו חייב באחריותו**, גם לרבי שמעון - **אין נשבעין עליהן**.

רבי מאיר אומר: יש דברים שהן בקרקע, מצד אחד לפי שמחוברים הם לקרקע, אבל מצד שני **ואינן כקרקע! ואין חכמים מודים לו** בדבר זה. **כיצד** היא מחלוקתן?

אמר התובע: **עשר גפנים טעונות**, מלאות באשכולות ענבים **מסרתי לך. והלה הנפקד אומר: אינן אלא חמש**,

רבי מאיר מחייב שבועה, כדין כל מודה במקצת, כיון שהודה על חמש מתוך עשר שתבעו, ²⁹ וסובר רבי מאיר ש"כל העומד ליבצר כבצור דמיי". וכיון שאשכולות אלו הטעונות עומדות הן לבצירה - דינם כאילו בצורות הן. ולכן נחשבים הן כמטלטלין, ולא כקרקע, ומשום כך נשבעין עליהם. ³⁰

²⁹ הקשו הראשונים: למאן דאמר הילך פטור [היינו שמודה במקצת ואומר לתובע הילך לפניך מה שאתה תובע] היאך ניתן לחיבו, והלוא כאן הוי הילך שהרי נותן לו את גפניו? ותירצו שמודה הוא שהיו הגפנים חמש אלא שכבר בצרתים ואינם כאן. אך אם כן קשה, שהרי אינו מודה בדבר המחובר לקרקע, אלא במטלטלין גמורים, שהרי מודה הוא בגפנים בצורות? ותירצו, שלענין הודאה במקצת, בטר שעת נתינה אזלינן. כלומר, שההתייחסות לדבר שעליו מודה, אם הוא קרקע או לאו, נקבעת לפי מצבו בשעה שנתנו התובע לנתבע. וכיון שבאותה השעה היו הגפנים מחוברות, רק שעמדו הם ליבצר, הרי שלרבי מאיר חשיב כמטלטלין וחייב. ורבנן סוברים שהם כקרקע.

³⁰ הקשה הר"ן מהא דמבואר לקמן במשנה שצריכה ההודאה להיות בדבר שבמדה במנין ובמשקל. והלוא כאשר טוען ומודה בה' גפנים, הרי אין קצבה להודאתו כיון שהוא אינו יודע כמה כל גפן היתה טעונה. ותירץ, כיון שעשר וה' הן מנין - שפיר הוי כדבר שבמדה.

וחכמים אומרים: כל המחובר לקרקע ואפילו עומד הוא ליבצר - **הרי הוא כקרקע!** דסוף סוף הוא קרקע ואין נשבעין עליהם.

אין נשבעין אלא על דבר שמוגדר הוא במדה מסוימת ושבמשקל ושבמנין! ³¹

³¹ יש לעיין אם דין זה נאמר דוקא לגבי שבועת מודה במקצת או אף בשבועת השומרין ועיין תו"ט ובחזון איש חו"מ סימן י"ב אות ח' שדן בזה.

כיצד היא תביעה מוגדרת, וכיצד היא תביעה שאינה מוגדרת? כגון: **בית מלא** תבואה ופירות **מסרתי לך** לפקדון. **וכיס מלא מסרתי לך** לפקדון, והלה אומר: **איני יודע** כמה הפקדת בידי **אלא, מה שהנחת - אתה נוטל!** פטור הנפקד משבועת מודה במקצת.

ואפילו נמצא שהתבואה שבבית אינה ממלאת אותו, שהרי לא הודה הנפקד בדבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין, אלא אמר הודאה סתמית "מה שהנחת אתה נוטל". ³²

³² הקשה הר"ן: מדוע כאשר אומר מה שהנחת אתה נוטל פטור? והלוא רואים אנו את הפירות והודאתו ידועה לנו? ותירץ, שהטעם הוא משום שבשעה שיוצאת ההודאה מפיו בעינין שיהיה הדבר במדה. ואילו כאשר מודה, עדיין אין אנו יודעים כמה יש בפירות, אלא לאחר שמוודין וסופרים אותם. ואף שאחר כך ההודאה ידועה ושקולה, מכל מקום כיון שבשעת ההודאה הראשונה, כלומר כאשר יצאו הדברים מפיו עדיין לא ידענו כמה יש בפירות, והודאה זו לא חייבתו, שוב אינו חייב. הקצות החושן בסימן עב

סי"ק יז [וסי"ק יט] דייק מלשון השולחן ערוך שם, שאם אין הנפקד יודע את ערכו של הפקדון בשעה שמודה למפקיד על כך, אינו חייב משום מודה במקצת. אלא עד שיאמר שהפקדון, כגון טבעת שהופקדה בידו, שוה כטבעת אחרת המונחת לפני בית דין. אבל, כשאומר שהטבעת היתה שוה כמו הטבעת שביד השולחני, ואינה לפנינו הרי זה כאומר מה שהנחת אתה נוטל, ואין זה בכלל הודאה במקצת. ובתרומת הכרי [שם סי"ק טו] השיג על דברי הקצות, וכתב שאפילו אם אין הטבעת לפנינו הרי זה מודה בדבר שבמדה. דדוקא כשאומר "מה שהנחת אתה נוטל", אין זה דבר שבמדה. לפי שאנו צריכין לראות בעיקר הודאתו את המדה ובעיקר הודאתו אין כל מידה. אבל, באומר שטבעת זו היא כמו הטבעת שביד השולחני, הרי זה כאומר עד הזיז ועד החלון, דהוי דבר שבמדה. אפילו אם אין הבית לפנינו. לפי שהעיקר הוא שיתלה את הודאתו במדה מסוימת.

אבל אם זה התובע **אומר**: בית מלא תבואה המגיעה **עד הזיז** היוצא מן הכותל הנחתי לך לפקדון, **וזה** הנפקד **אומר**: אין התבואה מגיעה אלא **עד החלון** בלבד - **חייב** שבועה! ³³ משום שהתביעה "עד הזיז" הינה תביעה מוגדרת שהרי לא תובע בסתמיות "בית מלא". ואף המודה טוען טענה מוגדרת "עד החלון", ולפיכך הרי התביעה וההודאה - מוגדרות במדה הן, ולכן חייב שבועת מודה במקצת. ³⁴

³³ העירו הראשונים שלמאן דאמר הילך פטור, ניתן להעמיד בכגון שהרקיבו הפירות בפשיעה, ואין ההודאה אלא על הריקבון. ואומר הנתבע שעד החלון הפקדת בידי והרקיבו בפשיעתו, ואיני וחייב לשלם אלא את הריקבון הזה. ושיש בריקבון הזה הפסד של שוה פרוטה. שהרי ההודאה צריכה להיות שוה פרוטה.

³⁴ והקשה הגר"ח שמואלביץ זצ"ל, מדוע לא נפטרנו מהשבועה מכח מיגו, שהיה יכול לטעון "מה שהנחת אתה נוטל", והיה אז פטור משבועה [הקושיה היא לפי השיטות הסוברות שאומרים מיגו לפטור משבועה]. ותירץ, שבאופן כזה, שלא היה צריך הנתבע להכנס כלל לויכוח עם התובע, אלא היה יכול לומר לו בפשטות "מה שהנחת אתה נוטל", הרי אם לא טען כך, יש לנו בסך הכל ראייה שהוא אינו יודע לטעון כראוי, אך אין לו זו ראייה שהוא דובר אמת, כי מדוע אכן הוא לא אמר "מה שהנחת אתה נוטל", ולכן אין זה מיגו!

א. **המלוה את חבירו על המשכון, ואבד המשכון** [ונתחייב המלוה בשתלום דמיו של המשכון]. ⁴⁰

⁴⁰ ביאר הריטב"א [וכן מבואר ברש"י בבא מציעא לד ב ד"ה ושתים], שמשום ששומר שכר הוא על המשכון, חייב בתשלומיו.

אם **אמר לו** המלוה ללווה: **סלע הלוייתך עליו** על המשכון, **ושקל** שהוא מחצית הסלע - **היה** המשכון **שוה**. ונמצא שהינך חייב לי כעת שקל, שהוא ההפרש בין ההלוואה למשכון.
והלה, הלווה אומר: לא כי, אלא סלע הלוייתני עליו וסלע היה המשכון שוה, וממילא איני חייב לך דבר - **פטור** הלווה מתשלום ומשבועה. ⁴¹

⁴¹ כן משמע בר"ח שנקט דפטור מהכל, כיון שלא הודה לו בכלום. וכתב הריטב"א, דאמנם הלווה פטור מן הכל, אך המלוה חייב שבועה שאינה ברשותו. והמשנה לא הזכירה שבועה זו כיון שדנה בשבועתו של הלווה, ולא בשבועת המלוה. אולם הר"ן העמיד שמדובר שאף המלוה אינו נשבע, כיון שהלוה מאמינו שאינה ברשותו. שאם לא כן, והיה צריך המלוה להשבע שאינה ברשותו, היה לו להשבע ע"י גלגול שבועה, גם כמה היה המשכון שוה.

ב. אבל אם אמר לו המלוה: **סלע הלוייתך עליו ושקל היה שוה, והלה אומר: לא כי, אלא סלע**

הלויתני עליו ושלשה דינרים [שהם שלשת רבעי הסלע] **היה שוה** המשכון, ונמצא שהודה לו הלווה בדינה אחד מתוך שני הדינרין שתובעו, **חייב** הלווה שבועת מודה במקצת על הדינר השני. ⁴²

⁴² הקשה הרמב"ן: מדוע חייב הלווה שבועת מודה במקצת. והרי כל עוד לא השיב המלווה את המשכון או שלא נשבע עליו, אינו חייב לשלם חובו, ואם כן, אין כאן דין מודה במקצת כיון שעדיין אינו מחויב בתשלום חובו? ותיירץ: כיון שמודה הוא שחייב לו, הרי שאף אם עדיין לא נתחייב לו בפועל, [כיון שעדיין לא נשבע המלווה]. מכל מקום הרי הוא מודה במקצת. ומשום חסרון שבועת המלווה, לא פקע מיניה דין מודה במקצת וחייב שבועה. שהרי סוף סוף מודה בחובו.

ג. ואם תבע הלווה את המלווה מחמת שאיבד המלווה את המשכון ואומר לו הלווה: **סלע הלויתני עליו ושתים** [שתי סלעים] **היה שוה** המשכון ונמצא שחייב אתה לי סלע.

והלה, המלווה אומר לא כי, אלא סלע הלויתניך עליו וסלע היה שוה - פטור המלווה מתשלום ומשבועה.

ד. אבל, אם אמר הלווה למלווה: **סלע הלויתני עליו ושתים** [שתי סלעים שהם שמונה דינרים] **היה שוה** המשכון,

והלה המלווה אומר: לא כי, אלא סלע הלויתניך עליו וחמשה דינרים היה שוה, חייב המלווה להישבע שבועת התורה כדין מודה במקצת, כיון שהודה שהיה המשכון שוה דינר אחד יותר מן ההלואה. ולפיכך נשבע על שאר תביעת הלווה. ⁴³

⁴³ כתב הריטב"א שהיכן שהודאת המלווה מסופקת, כגון שלא ידע כמה היה שוה, אלא רק יודע ששוה המשכון פרוטה יותר מן הסלע. ואילו על השאר אינו יודע, או שאמר יודע אני ששוה ממון הרבה יותר מסלע אך אינו יודע כמה הוא שוה, חייב שבועה! שהרי הודה לו הודה לו בפרוטה. ואף באומר ששוה ממון הוא, אין ממון פחות מפרוטה. ואף על פי שאין הודאתו ידועה, ואם כן לכאורה אין זה דבר שבמנין ובמידה, מכל מקום הרי הוא תובעו דבר ידוע. והראיה לכך היא דכאשר אומר הנתבע חמישין ידענא וחמישין לא ידענא, חייב שבועה. ואף על פי שאין הודאתו וכפירתו מבוררין, מכל מקום כל שאילו היה כופר בברי חייב וחשיבא דבר שבמנין, אף כשאומר איני יודע, גם כן חייב שבועה.

ה. **ומי נשבע**, במקרה השני, לעיל במשנתנו, כשהמלווה אומר סלע הלויתניך ושקל היה שוה המשכון והלווה מודה לו במקצת וטוען שהמשכון היה שוה שלשה דינרים - **מי שהפקדון אצלו**.

כלומר, המלווה הוא זה שישבע. לפי שחייבו חכמים את המלווה שישבע במקום הלווה **שמא ישבע זה**, הלווה, שהמשכון שוה שלשה דינרים **ויוציא הלה, המלווה את הפקדון** - את המשכון שתחת ידו ונמצא שנשבע הלווה שבועת שקר.

[ושמא לא דקדק הלווה בהערכת שיווי המשכון וייפסל עקב שבועת שקר לעדות ולשבועה, או שמא יוציא המלווה, לאחר שיכשיל את הלווה בשבועת שקר ⁴⁴ - את הפקדון, ונמצא שהיתה שבועת הלווה לבטלה. רש"י ותוס'].

⁴⁴ לפי פירוש ר"ח והביאו התוס', אין חוששין שישבע לשקר. והחשש הוא, שמא ישבע לבטלה.

פרק שביעי

בפרקים הקודמים נתבארו דיני שבועה מדאורייתא, אותה נשבעים על מנת להיפטר מתביעת ממון. כגון שומר הטוען שלא שלח ידו בחפץ שהופקד בידו אלא הוא נאבד ממנו באונס, הרי הוא נשבע שבועת השומרים כדי ליפטר מתשלום החפץ. וכך הוא הדין בכל השבועות שהן מן התורה, שאין בהן שבועה כדי להוציא ממון, אלא רק כדי להיפטר מתשלום.

לקמן בגמרא (מה א) נלמד דבר זה מן הפסוק הנאמר לגבי שבועת השומרים (שמות כב י) "ולקח בעליו, ולא ישלם". ודורשת הגמרא "ולקח בעליו" - בעל הפקדון יקח את השבועה מן השומר, וממילא - "ולא ישלם" השומר, כיון שנפטר בשבועה זו.

והוסיפו חכמים ותיקנו את 'שבועת הנוטלין' [המכונה 'שבועת המשנה', 1] ודינה וטעמיה, מבוארים לקמן, במשנה ובגמרא]. ועל ידי שבועה זו, יכולים אלו הנמנים במשנה להלן, ליטול ממון על ידי שבועתן. ולא רק ליפטר מן התביעה.

1. השם הזה בא להוציא משבועת היסת של כופר הכל, שמזכיר רב נחמן, שהיה אחר זמן המשנה.

כל הנשבעין שבתורה, החייבים שבועה מן התורה [שהם שומרים, מודה במקצת, וכנגד עד אחד], **נשבעין** על מנת להיפטר, **ולא משלמין!**

אין שבועה מן התורה כדי ליטול ממון על ידה, אלא כל הנשבע שבועה מן התורה, נשבע רק כדי להיפטר מתביעת ממון.

אלא שחכמים תיקנו, שתהיה אפשרות, באופנים מסויימים להשבע וליטול ממון באמצעות שבועה, וכפי שמבארת המשנה להלן.

ואלו 2 הם התובעים ממון, שתיקנו להם חכמים שיהיו **נשבעין** שבועה מדרבנן, **ונוטלין** ממון על ידה: 3

2. הקשו התוספות ועוד ראשונים: הלוא יש עוד הנוטלין בשבועה. כגון אשה הפוגמת כתובתה [שמודה שכבר נפרעה מקצת הכתובה, ועל ידי כך נפגם כח השטר, שהרי נפרע מקצתו]. והדין הוא שאינה נפרעת את השאר אלא בשבועה. וכן יש עוד הרבה הנשבעים ונוטלין, [ועיין במרדכי דף שד"מ שמנה י"ד הנשבעין ונוטלין]. ומדוע מנתה המשנה רק את אלו? ותירצו הראשונים בכמה אופנים: א. הר"ן, הרשב"א והריטב"א תירצו, שהתנא במשנתנו הביא רק את אלו שלולי השבועה לא היו נוטלים כלל, לפי שלא היתה להם כל אפשרות ליטול מידי הנתבע, ולכן תיקנו להם חכמים שיטלו בשבועה. ואילו כל אלו שלא נזכרו כאן, מעיקר הדין יש להם ליטול אף בלא שבועה, אלא שחכמים החמירו עליהם שישבעו ויטלו. ב. התוספות כאן [ד"ה כל הנשבעין], ובבבא מציעא לד ב כתבו, שהמשנה נקטה את אלו שהם עצמם נשבעים. ואילו על שכנגדם, כלומר הנתבע, אי אפשר להטיל את השבועה. [וכגון בחנוני ובעל הבית לקמן במשנתנו, אי אפשר להשביע את בעל הבית, שהרי אינו יודע אם נטלו הפועלים את הסלע מן החנוני. וכיוצא בזה שאר השבועות המובאות במשנה].

3. נחלקו הראשונים בגידרה של שבועה זו שתיקנו חכמים: דעת הגאונים [וכן הביאו הראשונים כאן] כי שבועה זו - כעין שבועה

דאורייתא תיקנוה, ונשבעין אותה בנקיטת חפץ. [וכדברי הגמרא לעיל לח ב שהנשבע שבועת התורה צריך להחזיק חפץ של מצוה בשעת השבועה]. והרא"ש הוסיף, שאף לא הופכין שבועה זו לצד שכנגדו באם לא רצה או לא יכל התובע להשבע. כיון שדיניה הם כעין דיני שבועה דאורייתא. והוכיחו כן מלשון המשנה "כל הנשבעין שבתורה נשבעין ולא משלמים. ואלו נשבעין ונטלין". ומשמע מלשון זה שכל החילוק בין שבועת התורה לשבועת המשנה הוא רק בכך שמדאורייתא נשבעין ולא משלמים. אך בשאר הדינים שוות השבועות זו לזו. אולם דעת רש"י בכתובות פח א [ד"ה לידי שבועה דאורייתא] היא, כי שבועה מדרבנן אינה נעשית בנקיטת חפץ. [ואילו בגיטין לה א מבואר בדברי רש"י שאף שבועה מדרבנן משביעין בנקיטת חפץ. ועיין שם בתוס' שהקשה כן].

השכיר, והנגזל, והנחבל, [להלן תבאר המשנה את האופן ואת הדין שכל אחד מאלו הרי הוא נשבע ונטל].

וכן בכל תובע המחייב את הנתבע שבועה, והיה הנתבע **שעומד כנגדו, חשוד על השבועה.** כגון מי שהיה תובע את חבירו, והודה הנתבע במקצת, והתחייב שבועה, והיה הנתבע, העומד כנגדו של התובע, חשוד על השבועה, וממילא אינו יכול להישבע - תקנו חכמים שהתובע ישבע, ויטול! **4**

4. כתב הש"ך בספרו 'תקפו כהן' סימן כ"ז, שאם לאחר שנשבעו אלו כדי ליטול, לא רצה הנתבע לשלם - אין יורדים לנכסיו. כיון שאין זה אלא גזל מדבריהם [כלומר, גזל מדרבנן]. וכגון הגזל מציאת חרש שוטה וקטן, דאין יורדים לנכסיו משום כך. ובקצות החושן סימן פ"ט ס"ק א חלק על כך, וכתב, כי הסיבה שבגזל מדרבנן אין יורדים לנכסיו, היא משום משום שגוף הגזילה אינה אלא מדרבנן. אך מן התורה אין זה גזל כלל, כיון שהדבר מעולם לא נקנה לחרש ולשוטה ולקטן. אולם כאן, גוף הגזילה הוא מדאורייתא. שהרי אילו אכן ידוע היה לנו בודאי שחייב בעל הבית לשלם לשכיר, והחובל לנחבל וכיו"ב - היו יורדים וגובין מנכסיו. וכיון שראו חכמים להאמין לנוטל בשבועה - כעין דאורייתא תיקנו זאת. ועל ידי שבועה זאת מתברר לנו כי ודאי חייב בעל הבית ויורדין לנכסיו!

וכן הוא הדין **בחנוני הרושם את חובות הלקוחות על פנקסו,** ולקמן מפרשת המשנה את האופן שבו הוא זכאי להשבע וליטול. **5 השכיר 6** האמור לעיל שנשבע ונטל, **כיצד מתקיים בו דין זה?**

5. כתב הרמב"ם בפרק ג מהלכות טוען ונטען הלכה ז: הורו רבותי שהנשבעין ונטלים אינם צריכים טענת שתי כסף. כלומר, אין טענת הכפירה שכופר הנתבע, צריכה להיות על שתי כסף אלא אף בפחות מכך. והרמב"ם עצמו חלק על כך, וכתב: ואני אומר, שצריך הנתבע שיכפור בשתי מעין, ואחר כך ישבע התובע בתקנת חכמים, ויטול. והוכיח כן מסוף דברי משנתנו "אלו נשבעין שלא בטענה. השותפין והאריסין" וכו'. והעמידה הגמרא [לקמן מח ב] כי השבועה צריכה שתהא לכל הפחות על כפירת שתי כסף [ע"ש]. ומוכח ששבועת הנוטלין שבמשנתנו, תהיה לכל הפחות על כפירת שתי כסף. והראב"ד שם חלק על דברי הרמב"ם וכתב: מה יעשה השכיר העני שהשכיר עצמו במעה אחת או בכל מטבע קטנת ערך, וכי ילך בפחי נפש ללא שיקבל משכורתו! ? וחלק הראב"ד על הרמב"ם, וסובר כרבותיו של הרמב"ם. וכן כתב הרמב"ן. וע"ע בדברי הרשב"א על כך.

6. מבואר בירושלמי בתחילת הפרק. שאם מת בעל הבית והשכיר חי - תובע השכיר את היתומים מה שרצה לתבוע מאביהם. ברם, אם מת השכיר, לא תיקנו ליתומיו כלום. ואינם נשבעים ונטלין. משום שתקנה זו תיקנו לשכיר בלבד, ולא ליורשיו. וכתב הריטב"א, שהירושלמי דקדק דין זה מלשון המשנה שכתבה "השכיר". כלומר, הוא ולא אחרים!

אמר לו הפועל, השכיר, לבעל הבית: תן לי שכרי שיש לי בידך מחמת עבודתי אצלך! **והוא, בעל הבית אומר:** כבר נתתי לך שכרך. ואילו הלה הפועל, **אומר: לא נטלתי!**

הוא, השכיר, נשבע שלא קיבל שכרו **ונוטל** אותו מבעל הבית. וזוהי שבועת הנוטלין שנאמרה במשנתנו, שהשכיר נשבע ונוטל. 7

7. לקמן מה א מבארת הגמרא שני טעמים במה נשתנה שוכר שתיקנו לו שבועה זו. א. משום 'כדי חייו' של שכיר, כלומר פרנסתו הנצרכת לחייו, תיקנו תקנה זו לטובתו. [וכתבו הראשונים שם, שטעם זה נשאר אף למסקנת הגמרא]. ב. כיון שבעל הבית טרוד בפועליו, ומסתמא אינו זוכר כמה קצץ לפועל בשכרו, תיקנו שהשכיר ישבע ויטול.

רבי יהודה אומר : אין השכיר הזה נשבע ונוטל, אלא **עד שתהא שם מקצת הודאה!**

כיצד? - אמר לו השכיר : **תן לי שכרי בסך חמישים דינר כסף שיש לי בידך. והוא, בעל הבית אומר התקבלת דינר** זהב השוה עשרים וחמש דינרי כסף.

הרי זה בעל הבית מודה במקצת תביעת השכיר, ומתחייב ממילא בשבועה מן התורה, כיון שהודה במקצת.

וסובר רבי יהודה, שרק במקום כזה בלבד, תיקנו חכמים להפוך את השבועה. כלומר, ליטלה מן הנתבע, ולהטילה על התובע בתור שבועה מדרבנן, כדי שיוכל ליטול את שכרו על ידה.

וכן הוא הדין לדעת רבי יהודה בכל אלו שאמרה עליהם המשנה שנשבעין ונוטלין - שאינם נשבעין אלא אם כן היתה שם הודאת במקצת!

וכן שנינו לעיל שהנגזל נשבע ונוטל.

כיצד? - היו עדים מעידין אותו, את הגזלן, **שנכנס לביתו של הנגזל למשכנו** ליטול ממנו חפצים כמשכון עבור חוב הלואתו, ועשה זאת **שלא ברשות**.

ולא ראו העדים עם כמה ועם איזה חפצים יוצא הוא מבית הנגזל, אלא ראו רק שנכנס בידים ריקות ויוצא כאשר כלים תחובין לו בין כנפי ביגדו.

הוא הנגזל אומר : **כלי נטלת. והוא הגזלן אומר לא נטלתי דבר!**

הרי **הוא, הנגזל, נשבע ונוטל** את מה שטוען שנגזל ממנו. שהרי העדים מעידים שמשכנו ונטל ממנו שלא ברשות.

[ועל הכלים שנטל בתור משכון, אין ויכוח ביניהם. אלא שטוען הנגזל שהוא לקח דברים נוספים והחביאם תחת כנפי בגדו, ולפיכך לא הבחינו בהם העדים. ומחייבים את הגזלן לשלם על ידי שבועת הנגזל, משום שראו העדים את הגזלן, נכנס ליטול משכון שלא כדין.

ולכן, יש מקום לטענת הנגזל, שגזל ממנו דברים נוספים שאינם קשורים למשכון ולהלואה. ולפיכך תיקנו שישבע הנגזל ויטול].

רבי יהודה אומר : הנגזל אינו נשבע ונוטל אלא **עד שתהא שם מקצת הודאה**.

כיצד תהיה הודאה זו - **אמר לו הנגזל** : **שני כלים נטלת** בנוסף למשכון, **והוא הגזלן אומר לא נטלתי אלא כלי אחד!** ומודה הוא במקצת תביעת הגזילה שתובעו הנגזל. והרי הוא חייב שבועת מודה במקצת מהתורה.

ולפיכך הפכו חכמים את השבועה, והטילוה על הנגזל שישבע מדרבנן ויטול. ⁸

⁸ כך משמע מפירוש רש"י. אולם בר"ן [כז א בדפי הרי"ף] מבואר שאף לדעת רבי יהודה, אין השבועה זו שהטילו על הנוטל, שבועת מודה במקצת מדאורייתא. אלא רק דומה לשבועת מודה במקצת. וכן משמע מדברי הגמרא לקמן [מו א] דלדעת רבי יהודה, לא צריך שיהא בעל הבית מחויב שבועה ממש, על מנת שנטילנה על התובע. אלא שתהא השבועה נוטה עליו כלומר, ששייכת אצלו. כדאמרינן [שם] כל זמן שהשבועה נוטה על בעל הבית - שכיר נשבע ונוטל. ומבואר שאין צורך שיחול חיוב שבועה ממש מדאורייתא, אלא די בכך שיש מקום לחיוב השבועה על הנתבע. ונפקא מינה בזה כתב הרי"ן, דאפילו כאשר אמר לו הנתבע 'הילך' כלומר, טול מקצת מה שאתה תובע, שבאופן זה פטור משבועת מודה במקצת. [כמבואר בריש בבא מציעא]. אפילו הכי - כאן חייב. משום שאין צורך בחיוב שבועה מדאורייתא ממש. אלא רק שתחול עליו שבועה - כעין שבועה דאורייתא.

נחבל, ששנינו לעיל שנשבע ונוטל - כיצד?

היו העדים מעידים אותו את הנחבל, **שנכנס תחת ידו** של החובל כשהוא **שלם** בגופו בלא פגע, **ויצא** מידי של החובל, כשהוא **חבול**. ולא ראו העדים את מעשה החבלה עצמו, אלא ראו רק שיוצא חבול, **ואמר לו הנחבל: חבלת בי!** וחייב אתה לשלם לי דמי נזק חבלתי! ⁹ **והוא אומר לא חבלתי** בך, אלא נחבלת מעצמך!

⁹ כדן המשנה בבבא קמא ח א החובל בחבירו חייב משום חמשה דברים. נזק, צער, ריפוי, שבת, בושת.

הרי זה הנחבל נשבע שהחובל חבל בו, **ונוטל** ממנו דמי חבלתו.

רבי יהודה אומר: אין הנחבל נשבע ונוטל את דמי החבלה, אלא **עד שתהא שם מקצת הודאה!**

כיצד? - אמר לו הנחבל: חבלת בי שנים. שתי חבלות. **והלה החובל אומר: לא חבלתי בך אלא אחת.** הרי החובל חייב בשבועת התורה, שהרי הודה במקצת. והפכו חכמים את השבועה והטילוה על הנחבל ויטול דמי החבלה. ¹⁰ וכן שנינו **"שכנגדו חשוד על השבועה"**, כאשר נתבע אדם ונתחייב שבועה לחברו, וחשוד הוא על השבועה [כפי שמבארת המשנה להלן]

¹⁰ נחלקו הרמב"ם והראב"ד בפרק ה' מהלכות טוען ונטען הלכה א - ב, האם דין התורה שאין נשבעין על הקרקעות, נאמר רק על הקרקעות או אף על דמיהם אין נשבעים. כגון: הזיק אדם קרקע חבירו, ותובע הניזק לשלם דמי הזיק קרקעו. והמזיק מודה לו במקצת ההזיק. דעת הרמב"ם היא שאין נשבעים על הודאה במקצת זו. כיון שהודאה זו היא הודאה על תביעת קרקע. ואילו הראב"ד חולק וסובר שכיון שאינו תובע ממנו אלא את דמי הקרקע עבור מה שהזיקו, הרי זה כתביעת מטלטלין - ונשבע. והוכיח זאת הראב"ד ממשנתנו. שהרי קיימא לן שהוקש אדם לקרקע. ובכל אופן כאשר מודה הנתבע במקצת מחיוב תשלום דמי החבלה - נשבע. [ולדעת רבי יהודה, נשבע רק באופן זה] ומוכח שנשבעים על חיוב דמי קרקע. ובמגיד משנה שם יישב את דברי הרמב"ם וכתב שההיקש של אדם לקרקע נאמר רק לגבי עבדים. דעבדים הוקשו לקרקעות. ואילו דעת התוספות שם בד"ה אם כן, שרק עבד הוקש לקרקע. אך לא כל אדם. ואם כן, דברי הרמב"ם מיושבים רק לפי שיטת התוספות. אולם לדעת רש"י הסובר שכל אדם הוקש לקרקע, עדיין קשה. ובקצות החושן סימן צ"ה ס"ק ח' ביאר על פי דברי הרי"ן כאן, כי ממשנתנו אין כל ראייה. כיון שאין כונת רבי יהודה שההודאה במקצת תהיה סיבת החיוב. ועד כמה שאין חיוב שבועת מודה במקצת מדאורייתא, אין שבועה. אלא סובר רבי יהודה שתקנת חכמים בשבועת משנתנו היא כעין שבועת מודה במקצת של התורה. אך עיקר השבועה היא מדרבנן ואינה

תלויה בדיני השבועה של שבועת מודה במקצת מדאורייתא. ולכן, אף במקום שפטור מן התורה, כגון על דמי חבלת אדם - במשנתנו חייבים. ואם כן, אין להוכיח ממשנתנו דלא כהרמב"ם.

- הרי הוא, התובע, נשבע ונוטל. 11

11. התוספות בבבא מציעא ה' א ד"ה שכנגדו, הקשו מאי שנא חשוד על השבועה, שהדין הוא כי שכנגדו נשבע ונוטל. ולא אומרים בזה את הדין "מתוך שאינו יכול לישבע - משלם" [כפי שמובא לקמן מז' א גבי נסכא דרבי אבא, עיי"ש] ונחייב את הנתבע החשוד על השבועה, בתשלום! ? ותירצו: א, בחשוד על השבועה, אי אפשר לומר מתוך שאינו יכול לישבע משלם. כיון שאם כן, כל אדם יוכל לטעון טענות אשר יביאו את החשוד לידי חיוב שבועה, וכיון שלא יוכל לישבע - ישלם, ומחמת כן יטלו התובעים את כל ממנו, ומשום כך תיקנו חכמים שמי שאינו יכול להישבע מחמת שהוא חשוד, הדין הוא "שכנגדו נשבע ונוטל". עוד תירצו התוס' שבכל מקום יכול התובע לומר לנתבע, חייב אתה לי שבועה דאורייתא; לכן, או תישבע או תשלם. וכיון שהוא הנתבע אינו רוצה או אנו יכול לישבע - משלם! אולם כאן, הרי החשוד רוצה ויכול לישבע. אלא שאין אנו מניחים אותו לכך, מחמת שחשוד הוא. ומשום כך אין לו חיוב תשלומין, ושכנגדו נשבע ונוטל. ובביאור דברי התוספות [בתיורצו השני], כתב בחידושי הגרני"ט [בבא מציעא סימן קמ"ב] שלדעת התוספות, גם שבועת החשוד מועילה ושבועה היא. והא דאמרינן שהחשוד על הממון חשוד גם על השבועה, אין הכונה בזה שאין שבועתו שבועה. אלא שאין מוסרים שבועה לחשוד מפני חילול השם. או משום "לפני עיור לא תתן מכשול". אבל אם נשבע - מועילה שבועתו! ומשום כך אינו נחשב כמי שאינו יכול לישבע. ואף שרבנן פסלוהו לשבועה, ויש לחייבו כדין כל מי שאינו יכול לישבע וישלם, מכל מקום כיון שמן התורה יכול הוא לישבע, תיקנו חכמים לשכנגדו, שישבע ויטול. [ובעיקר קושית התוס', העיר בגליון רבינו עקיבא איגר בבבא מציעא שם, מדוע הקשו זאת התוספות על דברי הגמרא בבבא מציעא שמזכירה את דין זה של "שכנגדו חשוד על השבועה". והלוא עיקר הדין הוא כאן במשנתנו. שהחשוד על הממון, שכנגדו נשבע ונוטל. ואם כן, היה לתוספות להקשות קשיא זו כאן?]

כיצד? על ידי מה נעשה הנתבע חשוד על השבועה?

אחת, בין שנחשד הנתבע על השבועה משום שנשבע בעבר לשקר שבועת העדות.

[אותה שנינו לעיל בפרק רביעי. וענינה הוא, שכאשר תובע אדם את חברו, שיעיד לו עדות על דבר ממון לטובתו, ואילו העד כופר ונשבע שאינו יודע להעיד לו עדות. ואחר כך מתברר שיכול היה להעיד לו, והרי הוא נשבע לשקר - חשוד הוא על השבועה 12].

12. הקשה הרשב"א: מנין לנו שהנשבע שבועת העדות לשקר, אכן נשבע במזיד. והלוא יתכן שבשעה שתבע ממנו המשביע להעיד לו, שכח מן העדות, ואם כן, לא היתה שבועתו שבועת שקר? ותירץ על כך הר"ן, שכל זמן שהיה המעשה עליו רוצה המשביע שיעיד לו, בזמן קרוב וסמוך, לא תולין בשיכחה. אלא ודאי השבועה שנשבע, היתה לשקר ובמזיד! עוד הקשה הרשב"א, אף אם מודה הנשבע שהזיד בשבועת העדות ונשבע לשקר, ומחמת כן רוצים אנו לפוסלו משבועה, הרי קיימא לן שאין אדם נאמן לשים עצמו רשע? ותירץ הר"ן, שכאן אין את החיסרון שאין אדם נאמן לשים עצמו רשע. משום שכל חסרון זה הוא רק לענין שיהיה פסול להעיד בעדות אחרת, ולכך אינו נאמן לפסול עצמו. אולם כאן, הרי על ידי כך שלא ישבע ויפטר מן התביעה, מחייב עצמו ממון. ואם כן, הרי זה בכלל הודאת בעל דין כמאה עדים דמי. ובוהו הוא נאמן. והנה, לפי דעת הרמב"ם, קושית הרשב"א אינה קשה כלל. שהרי כתב בפרק ב' מהלכות טוען ונטען הלכה ג': אין אדם נעשה חשוד עד שיבואו עליו עדים שעבר עבירה שנפסל בה. אבל המודה מפי עצמו שהוא חשוד ושעבר עבירה שנפסל בה, אף על פי שחוששין לו ואין ראוי לעשותו עד לכתחילה, אם נתחייב שבועה -

משביעין אותו. ומבואר, שאין אדם נפסל על פי דבריו. [ועיין עוד בחידושי רבי עקיבא איגר בזה]. ועיין בפתחי תשובה [חושן משפט סימן ל"ד אות מ'] שהביא משו"ת מהר"מ לובלין, דהא דקיימא לן שאין אדם משים עצמו רשע, היינו דוקא היכא שבא להודות שהוא רשע. אז אינו נאמן, ואינו נעשה חשוד על פי עצמו. אבל כאשר אנו רואים שאדרבה, הוא רוצה להתנצל ולומר שלא חטא, רק שעל ידי דבריו הוא נתפס שאנו רואים מתוך דבריו שחטא, נעשה חשוד על פי עצמו.

ואחת שנחשד הנתבע על השבועה משום שבעבר הוא נשבע לשקר את **שבועת הפקדון**. [אותה שנינו לעיל בפרק חמישי. והיא, שתבעו התובע על פקדון שיש לו בידו. והלה כופר ונשבע שאין לו פקדון בידו, ולאחר מכן מתברר שנמצא הפקדון בידו, ואם כן, נשבע הוא לשקר ונעשה חשוד על השבועה].

ואפילו היה הנתבע חשוד רק משום שנשבע **שבועת שוא**. שאין היא כמו שבועת העדות ושבועת הפקדון [שהנשבע אותם, מפסיד ממון חבירו על ידי כפירתו].

ובשבועת שוא, אין הוא עושה רעה לבריות, אף על פי כן, נעשה לחשוד על השבועה, ולכן התובע שכנגדו - נשבע במקומו ונוטל.

וכן אם **היה אחד מהן** מהנתבעין, שהתחייבו בשבועה מן התורה: **משחק בקוביא** [משחק המביא לידי זכיה בכסף] ¹³,

¹³. בטעם הפסול של משחק בקוביא נחלקו אמוראים בסנהדרין [כד ב] האם הוא משום גזל, שאין המפסיד במשחק מותר על כספו בלב שלם, או משום שהאנשים העוסקים במשחקים שכאלו אינם עוסקים בישוב העולם.

ומלוח ברבית, או שהיה ממפריחי יונים [משחק של תחרות בין היונים], ¹⁴

¹⁴. רבינו עובדיה מברטנורה הביא בזה ב' פירושים: א. שמתחרים המשחקים ביניהם, אם תקדים יונתך ליונתי אתן לך כך וכך, והוא שחוק. ב. שמגדל הבעלים יונה מלומדת להביא יונים אחרות לבית בעליה, ויש בזה גזל מפני דרכי שלום.

או מסוחרי שביעית שעושים סחורה בפירות שביעית, ודבר זה אסור הוא מן התורה שנאמר "לאכלה" - לאכלה ולא לסחורה.

כל אלו, פסלום חכמים לעדות ולשבועה. ומשום כך, הרי שכנגדו, התובע אותו, נשבע ונוטל!

ואם **היו שניהן**, התובע והנתבע, **חשודין** ולא ניתן להשביע אף אחד מהם - **חזרה השבועה למקומה, דברי רבי יוסי**.

[ונחלקו בגמרא אם חזרה שבועה למקומה, היינו לסיני, כלומר ששניהם לא נשבעים, ונפטר הנתבע בלא כלום. או שחזרה השבועה למקומה, היינו לנתבע, שהוא הראשון שחלה עליו השבועה, וכיון שאינו יכול להישבע, שהרי חשוד הוא, אמרינן: מתוך שאינו יכול לישבע - משלם!].

רבי מאיר אומר: יחלוקו! וישלם הנתבע את מחצית התביעה.

והחנוני על פנקסו ששנינו לעיל שנשבע ונוטל, **כיצד** -

[ומקדימה המשנה:]: **לא** מדובר באופן **שיאמר לו החנוני** לבעל הבית הלוקח: **כתוב על פנקסי שאתה חייב לי מאתים זוז**. עבור דברים שקנית אצלי, וישבע החנוני ויטול למרות שהנתבע כופר בחוב.

כיון שבאופן זה, אין כל הודאה מבעל הבית שאכן היה ביניהם איזה עסק, ואין כל סיבה שנאמין את החנוני וניתן לו ליטול בשבועה.

אלא המדובר הוא כשאמר לו בעל הבית לחנוני: **תן לבני סאתים חטין. או תן לפועלי בעבור סלע** שאני נותן לך - תן ופרוט להם **מעות**. [שהם מטבעות קטנות], בשכר עבודתם אצלי, אשר מחמתה אני חייב לשלם להם.

[ובאופן זה יש "רגליים לדבר" כלומר, מעין הודאה מצד בעל הבית שאכן נתחייב לחנוני. שהרי הוא הורה לתת החטין או המעות. ובאופן זה דיברה המשנה!] לאחר מכן, **הוא** החנוני, **אומר: נתתי להם את החטין או המעות כדבריך**. והן, הבן או הפועלים **אומרים: לא נטלנו ממנו**.

הרי **הוא** החנוני **נשבע** שאכן נתן את החטין לבן, או שנתן את המעות לפועלים, ו**נוטל** את תמורתם מבעל הבית. ¹⁵ וגם **הן**, הפועלים, **נשבעין** שלא קיבלו את שכרם מהחנוני ו**נוטלין** את שכרם מבעל הבית. ¹⁶

¹⁵ יש לדקדק בלשון המשנה, מדוע כתבה 'החנוני על פינקסו' ולא כתבה שאמר החנוני לבעל הבית, בסתם, ולשם מה הזכירה את פינקסו? וכתב בשו"ת הרא"ש [כלל פ"ו, והביאו הטור בחושן משפט סימן צ"א], מכך שנקטה המשנה 'חנוני על פינקסו' ולא 'החנוני אומר לבעל הבית' - שמע מינה שמדובר באופן שאין החנוני טוען טענת ברי, שנתן כבר לפועלין. אלא אומר לבעל הבית 'מוצא אני בפינקסי שנתתי לפועליך כך וכך'. ומשמע, שאנו סומכין על מה שמוצא החנוני בפינקס אף על פי שהפועלין טוענים ברי והוא אינו טוען ברי. דכיון שאומר שכך מצא בפינקסו - חשובה טענתו כטענת ברי. אולם, הפינקס ומה שכתוב בו, אינו הוכחה כלפי כל אדם. כגון אם יאמר החנוני לסתם אדם 'מוצא אני בפינקסי שאתה חייב לי כך וכך'. כי לא סומכין על פינקסו אלא כאשר יש 'רגליים לדבר'. כגון כאן, שציוה לו בעל הבית לתת לפועליו כך וכך, והוא כתב בפינקסו שאכן נתן. ורק באופן זה הולכים אחר מה שכתוב בפינקס. אבל בעלמא - לא! והנה, כל מה שצריך שיהיה רגליים לדבר, הוא רק לענין שבועת הנוטלין של משנתנו. אך לענין שבועת היסת, נחלקו הש"ך והתומים בסימן צ"א. דעת הש"ך היא שאף בשבועת היסת אינו נאמן להשביעו, לולא שיש רגליים לדבר שאכן חייב לו. ועי"ש שהוכיח הש"ך שכן היא דעת הרא"ש. אולם התומים הוכיח מדברי הרמב"ם שאף כאשר בעל הבית אומר לחנוני התובעו שאינו יודע מתביעתו, ואין לתביעתו כל רגליים לדבר, ישבע היסת, עי"ש.

¹⁶ בגמרא לקמן מז' ב אמר רבא שצריכים הם לישבע זה בפני זה. על מנת לבייש השקרן שביניהם. וכתב השולחן ערוך חו"מ סימן צ"א סעי' א': צריכים שישבעו כל אחד בפני חברו. חנוני בפני פועלים ופועלים בפני חנוני, כדי שיתביישו יותר. ועי"ש בשך ס"ק ה' שדקדק בלשון השולחן ערוך 'חנוני בפני פועלים ופועלים בפני חנוני' דמשמע דהחנוני נשבע תחילה. והקשה החזון איש: מדוע ישבע החנוני תחילה? והלוא אין כאן כפיה על החנוני לישבע. שהרי אף אחד מהם אינו חייב בשבועה זו. אלא רק אם רוצה ליטול מן הבעל הבית, אינו נוטל אלא בשבועה. וכל מי מהם שנשבע, נוטל תחילה. ואין לומר שהפועלים יתבעו בלא שבועה כיון שאין החנוני נשבע. דהא אפשר שישבע מחר, ולא איבד זכותו במה שלא נשבע היום. והניח את דברי הש"ך בצ"ע. ועיין עוד בקצות החושן סימן צ"א ס"ק ב'.

אמר בן ננס: כיצד מתקנים חכמים שבועת הנוטלין כזאת, שעל ידי שבועתן של החנוני ושל הפועלים, הסותרות זו את זו, הרי שאלו ואלו הפועלין והחנוני באין בודאי לידי שבועת שוא, כיון שאחד מהם ודאי נשבע לשקר. ואם כן, סובר בן ננס שאי אפשר לתקן תקנה שכזאת.

אלא, הדין הוא **שהוא** החנוני **נוטל** מבעל הבית **שלא בשבועה**, ¹⁷ וכן **הן** הפועלים **נוטלין** מבעל הבית את שכרם, **שלא בשבועה!**

¹⁷ הר"ן ובעל המאור גרסו, שאף לבן ננס, החנוני אינו נוטל אלא בשבועה! וטעם הדבר הוא, משום שטענת הפועלין, בריאה וחזקה היא יותר מטענת החנוני. לפי שהחוב של בעל הבית לפועלין הינו ודאי, כיון שעשו מלאכה אצל בעל הבית, וודאי מגיע להם שכרם. והספק הוא האם פרע להם בעל הבית אם לאו. אולם חובו של בעל הבית לחנוני, מעיקרו ספק הוא. כיון שלא ידוע אם נתן לפועלין או לא. ולפיכך הוא נוטל בשבועה, והם נוטלין שלא בשבועה. ואין כאן את החשש ששניהם באים לידי שבועת שוא, כיון שרק אחד מהם נשבע.

אם **אמר** בעל הבית, הלוקח, **לחנוני: תן לי בעבור דינר - פירות, ונתן לו** החנוני את הפירות. **אמר לו** החנוני: **תן לי** את הדינר שהבטחת כתשלום עבור הפירות.

אמר לו הקונה: **כבר נתתיו לך, ונתתו באונפלי**. [בתניק המיועד למעות, כעין ארנק]. - **ישבע בעל הבית** שבועת היסת מדרבנן שנתן לו את הדינר - ויפטר.

ואם **נתן לו בעל הבית את** הדינר לפני שתבע וקיבל את הפירות, **ואמר לו** בעל הבית לחנוני: **תן לי את הפירות** שכבר שילמתי לך עבורם, **ואמר לו החנוני כבר נתתים לך וגם הולכתים לתוך ביתך!** **ישבע החנוני** - ויפטר!

רבי יהודה אומר: אם נתן החנוני את הפירות, ואחר כך תבע את הדינר לא צריך בעל הבית להישבע שאכן נתן, אלא - **כל שהפירות בידו - ידו על העליונה!** וכיון שהפירות נמצאים כעת בידי בעל הבית - פטור משבועה ומתשלום.

והטעם הוא, כיון שאין דרך חנוני המוכר במזומן, שלא בהקפה, ליתן את הפירות ללקוח, אלא עד שיקבל את התשלום לידיו. וכיון שהפירות נמצאים כבר ביד הלקוח - מוכח שכבר שילם עבורם! אך אם תובע הקונה את המוכר שיתן לו את הפירות עבור הדינר ששילם לו, מודה רבי יהודה שצריך החנוני להישבע כדי להיפטר. ¹⁸

¹⁸ כך פירש רש"י. ובפירוש המשניות להרמב"ם ועוד ראשונים, העמידו שהיו הפירות צבורין ומונחים ברשות הרבים. וכל אחד מהם, בעל הבית והחנוני, טוען את טענתו. בעל הבית טוען כי קנה את הפירות האלו, ואילו החנוני טוען כנגדו, שכבר נטל את הפירות. ואילו הפירות האלו, הצבורים, הם פירות אחרים שרוצה למוכרם ברשות הרבים. ואין אף אחד מוחזק בהם. [שאילו היה בעל הבית מוחזק בפירות, הרי פטור הוא מהכל. כיון שהמוציא מחבירו עליו הראיה. וכן אם היו הפירות בחנותו של החנוני, גם כן פטור היה החנוני מן הכל]. וסובר הרמב"ם, שלדעת רבי יהודה ישבע בעל הבית בשני המקרים. כיון שהפירות צבורין ומונחים ברשות הרבים, ואינם בידו. ומה שאמר רבי יהודה 'כל שהפירות בידו ידו על העליונה' הכונה היא לבעל הבית שקרוב הוא יותר אצל הפירות. [לפי שקונה הוא אותם], ומשום כך, ידו על העליונה. כלומר, שזכותו לישבע וליטול את הפירות.

אמר בעל הבית **לשולחני: תן לי בדינר מעות** קטנות, פרוטות של נחושת, ¹⁹ **ונתן לו** השולחני את אותם הפרוטות.

¹⁹ בדינר ישנם מאה תשעים ושתיים פרוטות של נחושת.

אמר לו השולחני: תן לי את הדינר עבור הפרוטות שנתתי לך. **אמר לו: נתתי לך את הדינר, ונתתו באונפלי - ישבע בעל הבית** שאכן נתן לו את הדינר ויפטר.

ואם **נתן לו בעל הבית את הדינר** לשולחני, עוד לפני שנתן השולחני את המעות, **ואמר לו בעל הבית: תן לי את המעות** עבור הדינר.

אמר לו השולחני: נתתים לך והשלכת לתוך כיסך - ישבע שולחני שאכן נתן לו את המעות ויפטר. **רבי יהודה אומר: אין דרך שולחני ליתן איסור** כלומר, את המטבעות הקטנות, לבעל הבית, אלא **עד שיטול דינרו.**

ולפיכך במקרה הראשון, שתובע השולחני את הדינר עבור המעות הקטנות שנתן, פטור בעל הבית ללא צורך בשבועה. כיון שמסתמא כבר נתנו לו.

כשם שאמרו 20: שאשה **הפוגמת כתובתה** שמודה לבעל שהתקבלה כבר מקצת כתובתה, [ואם כן, שוב אין לסמוך על הכתוב בשטר הכתובה. כיון שמודה האשה שכבר קיבלה חלק ממה כתוב שם].

20. מסכת כתובות פו א.

והבעל טוען ששילם את כולה, והרי היא רוצה להוציא ממנו את שאר סכום הכתובה - **לא תפרע** מבעלה את שארית הכתובה **אלא בשבועה.**

וכן כתובה **שעד אחד מעידה שהיא**, הכתובה, כבר **פרועה, לא תפרע** האשה את הכתובה **אלא בשבועה.** 21

21. כתב הכסף משנה בפרק כ"ד מהלכות אישות הלכה י"ז, כי דוקא כשהבעל או הלווה טוען טענת ברי שכבר נפרעה הכתובה או החוב, צריכה להישבע. אך כאשר אינו טוען ברי אלא שמא ואף שעד אחד מעיד שנפרע, אפילו הכי - אינה צריכה שבועה. ובש"ך [סימן פ"ד ס"ק ז'] חלק על זה וסובר שגם כשטען הבעל שמא, ועד אחד מעיד כבדבריו, צריך שבועה. משום שכוחו של עד אחד בשבועה הוא כמו שני עדים בממון. וכשם ששני עדים מחייבים ממון אף אם טוען התובע טענת שמא, כך עד אחד מחייב שבועה אף בטענת שמא. ועיין בהגהות רעק"א שם.

וכן אשה שבאה לגבות כתובתה **מנכסים משועבדים**, כגון שמכר בעלה את נכסיו לאחרים. והרי קודם המכירה כבר נשתעבדו הנכסים לתשלום הכתובה,

וכן אלמנה שבאה לגבות כתובתה **מנכסי יתומים** מהנכסים שהותיר בעלה ליתומים - בכל אלו **לא תפרע אלא בשבועה** שעדיין לא קיבלה את דמי כתובתה:

וכן **הנפרעת** את דמי כתובתה **שלא בפניו**, שלא בפני בעלה, וכגון שיצא למדינת הים ושלח לה משם את גיטה, הרי היא **לא תפרע אלא בשבועה. וכן**, כלומר, וכשם שכל אחת מאלו, אינה נפרעת אלא בשבועה, כך:

היתומים הבאים לגבות את חוב אביהן מיתומים אחרים, **לא יפרעו** מהם **אלא בשבועה.** 22

22. הקשה הרשב"א: לשם מה צריכה המשנה להזכיר את כל ההלכות הללו, ולדמות להם את דין יתומים הגובין מן היתומים. הלוא די היה להזכיר את דינם של היתומים בלבד, ומה מוסיף הדמיון לאלו? ותירצו הרשב"א והרמב"ן, שבכל אלו, גם אם מת

בעל החוב, הרי שלא יפרעו יתומיו - אלא בשבועה. וכך הם דברי המשנה: כשם שאין אחד מאלו, הפוגמת כתובתה וכו', לא נפרעין - אלא בשבועה, כך גם היתומים. כגון אם פגמה כתובתה ולא הספיקה לישבע ומתה, לא יפרעו אלא בשבועה של יורשים, שלא פקדנו אבא. וכן הוא הדין אם פגמו היתומים שטר אביהם. ואמרו: אמר לנו אבא מקצת חוב זה פרוע, או שעד אחד מעיד ללווה שפרע לאביהם, וכן אם באין ליפרע מנכסים המשועבדים, לא יפרעו אלא בשבועת היורשים, שלא פקדנו אבא. וזהו שהשוותה המשנה את דינם של היתומים לכל אלו. לומר, שאף היתומים הפורעים חובות מעין אלו, לא יפרעו אלא בשבועה.

ומהי שבועתם של היתומים הבאים לגבות את חוב אביהם מיתומים אחרים? **שבועה שלא פקדנו אבא** שלא אמר לנו בשעת מיתתו ששטר זה פרוע, וכן **לא אמר לנו אבא** קודם לכן, בחייו, ששטר זה פרוע. ולכן רוצים אנו לגבות החוב שבשטר זה.

וכן שבועה **שלא מצינו בין שטרותיו של אבא** שובר על השטר **ששטר זה פרוע**.

רבי יוחנן בן ברוקה אומר: אפילו אם נולד הבן לאחר מיתת האב, וממילא אינו יכול להישבע שלא אמר אביו ששטר זה פרוע, **הרי זה נשבע** שלא מצא שובר פירעון בין שטרותיו של אביו **ונוטל**.

אמר רבן שמעון בן גמליאל: אם יש עדים ²³ **שאמר האב בשעת מיתתו: שטר זה אינו פרוע, הוא, היתום, נוטל שלא בשבועה.**

²³ נחלקו הראשונים בריש בבא מציעא, [ב ב] האם עד אחד שנאמן הוא בשבועה, יכול רק לחייב שבועה בעדותו, או שפוטר גם את החייב שבועה כאשר מעיד לו, לפוטרו. ומלשון משנתנו הוכיח רבינו יונה שם [הובא ברא"ש בבא מציעא פרק א' סימן ג'] שעד אחד אינו נאמן לפטור משבועה. דהא אמר רבן שמעון בן גמליאל, דאם יש עדים שאמר האב בשעת מיתתו שטר זה אינו פרוע, נוטל שלא בשבועה. ומבואר כי על מנת לפטור את היתום מן השבועה, צריך שתי עדים ועד אחד אינו מספיק בזה. אולם הרא"ש שם דחה ראיה זו וכתב שאין כונת התנא שעד אחד אינו מועיל. אלא דרך המשנה לשנות בכל מקום 'עדים'. והכונה היא שנפטר משבועה על ידי עדות מועילה. ואף עד אחד מספיק. ונמצא, שנחלקו הראשונים בביאור משנתנו. האם בעין שני עדים כדי לפטור משבועה, או די בעד אחד.

עד עתה שנינו את דינם של אלו שתיקנו להם חכמים שבועה, על מנת שיטלו את מה שהם תובעים.

ולהלך מונה המשנה, שבועה נוספת שתיקנו חכמים, לאלו התובעים שלא בטענה. כלומר, שטענתם היא טענת שמא. שהרי אין שבועה מן התורה, אלא כאשר התובע בא בטענת ודאי. ותיקנו חכמים שיהיו אלו שמונה המשנה לקמן, נשבעין אף על טענת שמא.

ואלו נשבעין שלא בטענה. שחייבם להישבע אפילו שטענת התובע היא טענת שמא -

השותפין שחושדים אחד בשני שמא מעלו בממון השותפות ונטלו שלא כדין, ותובעים אחד את השני בטענת שמא,

והאריסין העובדים בשדה בעל הבית, ונוטלים בשכר עבודתם מחצה או שליש או רביע מן הפירות. וחושד בעל הבית באריס שנטל לעצמו יותר מכפי שסוכם ביניהם, ומשביעו על החשד אף שהוא שמא.

והאפוטרופין שהתעסקו במשא ומתן של נכסי אחרים שהופקדו בידם, ישבעו שלא מעלו בממונם של

24. כך פירש רש"י. ולגבי אפוטרופוס האחראי על נכסי יתומין, מחלוקת תנאים היא במסכת גיטין נב ב אם נשבע האפוטרופוס. דעת תנא קמא שם, שאם אבי היתומים מינה את האפוטרופוס, נשבע. ומבאר הגמרא שם נב ב שודאי אביהם שילם לו עבור היותו אפוטרופוס. ואם כן, אין לחוש שהשבעה שצריך לישבע בסוף, תימנענו מלהיות אפוטרופוס. אך אם מינהו בית דין להיות אפוטרופוס על נכסי היתומין, ומשום בקשת בית הדין עושה זאת אף בלא שכר - פטור מן השבעה. דחיישין שעל ידי חיוב השבעה, ימנע מליטול את האפוטרופוסות. אבא שאול חולק וסובר שאם מינהו אבי היתומים - פטור משבעה. כיון שאין הכרח שעושה זאת עבור הנאת ממון, אלא יתכן שמחמת ידידות ורעות עם אבי היתומים עושה כן, ואם נטיל עליו שבעה, ימנע מכך. ברם, אם מינהו בית דין - נשבע. כיון שיש לו הנאה מכך שיוצא הקול שאדם מהימן הוא שהרי בית דין מינהו כאפוטרופוס, על נכסי היתומין. ומשום הנאה זו יטול את האפוטרופוסות, אף אם נחייבו שבעה.

והאשה הנושאת והנותנת בתוך הבית, שהושיבה בעלה בתור חנונית, או שמינה אותה כאפוטרופוסית לעסוק בנכסיו, תישבע שלא מעלה בהם.

וכן בן הבית. שהוא אחד מן האחים שהתעסק בנכסי הירושה לאחר מיתת האב, חייב להישבע לשאר האחים שלא מעל בממון הירושה.

ומסבירה המשנה כיצד הוא חיובם של הנשבעים שלא בטענה. שאף אם אין לתובעין טענה מסוימת אלא הם דורשים שבעה שהעסק מתנהל ביושר, חייב הלה להשבע.

ואפילו אם **אמר לו** הנתבע לתובע, **מה אתה טוענני?** והלה עונה אין לי תביעה כלפיך, אלא **רצוני שתשבע לי!** - **חייב** הנתבע להישבע ולברר שמעשיו היו כדין.

אך אם **חלקו השותפין והאריסין**. וסיימו ביניהם את העיסקה ואת חלוקת הממון או השכר - שוב **אין** אף אחד מהם **יכול להשביעו** לאחר החלוקה בטענת שמא.

אבל, אם לאחר חלוקת השותפות **נתגלגלה לו** לתובע על הנתבע **שבעה ממקום אחר**, כגון שהיה חייב לו חוב והודה לו במקצת, ונתחייב שבעה - **מגלגלין עליו את הכל**. ויכול להשביעו כדין שותף על טענת שמא, אפילו שכבר חלקו ביניהם את השותפות.

והשביעית משמטת את חיוב השבעה של הלווה ומודה במקצת.

אך אינה משמטת את השבעה של השותפין, ולא את שבעתם של שאר חייבי שבעות המנויים במשנה. שהרי השביעית אינה משמטת שותפות ואריסות וכדומה. אלא רק חובות. ולכן משמטת אף את השבעה הבאה על ידי תביעת החוב. 25

25. כך פירש רש"י. והקשו הראשונים: מדוע צריכה המשנה להשמיענו שהשביעית משמטת את השבעה, והלא ודאי שאם נשמט החוב וההלוואה, ממילא לא שייכת השבעה, שהרי אין על מה להישבע, כאשר כבר אין חוב? ותירץ הר"ן, שהמדובר הוא שתבעו קודם מוצאי השביעית לפני שנשמט החוב. [שהרי אין השביעית משמטת את החובות, אלא בסופה]. והודה לו במקצת וכפר במקצת. ואותו המקצת שכפר בו אין השביעית משמטת. דהא קיימא לן [ירושלמי מסכת שביעית פרק י' הלכה א. וכן פסק הרמב"ם בפרק ט מהלכות שביעית הלכה ח] שכל ממון שכפר בו קודם השביעית, אף על פי שעברה עליו השביעית - אינו משמט. ואם לאחר השביעית לא ישבע כדין מודה במקצת וכופר במקצת - ישלם! הלכך, אותו המקצת שכפר בו, לא נשמט בשביעית.

ומשום כך היה ניתן לומר, כיון שתבעו קודם שביעית והודה במקצת וכפר במקצת, והרי תביעת אותו המקצת שכפר בו, במקומה עומדת. שהרי לא נפטר ממנה הנתבע, אם כן, היה הדין נותן שישבע עליה לאחר השביעית. וזהו שחידשה משנתנו, שהשביעית משמטת שבועה זו. והטעם הוא, שהלוא אותו החלק שעליו הודה - נשמט, שכיון שהודה בו, הרי הוא ככל חובות שנשמטים בשביעית. ונמצא, שמה שנשאר מהחוב, הוא רק אותו החלק שעליו הוא כופר. ואם כן, הרי הוא כופר בכל ופטור משבועה. והמנחת חינוך מצוה תע"ז הקשה על דברי הר"ן, שלא מצינו במודה במקצת ונתחייב שבועה, ואחר כך שילם את מה שהודה, או שמחל לו התובע על כך, שלא יתחייב שבועה משום שהוא כופר הכל. ואם כן, כאן שכבר פסקו עליו בי"ד שצריך לישבע, ואילו אחר כך נשמט חלק ההודאה שבחוב, ודאי שלא תיפקע השבועה? ובחידושי הגר"ח פרק ט' מהלכות שמיטה ויובל הלכה ו', כתב ליישב דברי הר"ן, וביאר, שלא בא הר"ן לתת טעם מדוע השביעית משמטת את השבועה. דהא גזירת הכתוב היא כמבואר לקמן מט א. אלא שעדיין קשה היה לר"ן, מה איכפת לנו מכך שהשבועה נשמטת, והלוא מכל מקום החוב עדיין לא נשמט. וכפי שהובא לעיל שמילוח שכופר בה - לא נשמטת. ואם כן, הרי יחזור התובע ויתבע את הלווה, ויתחייב שבועה בשנית, ועל זה כתב הר"ן דמאחר שמה שכבר הודה בו - נשמט, אם כן לענין החיוב החדש - שוב לא תחול עליו השבועה. כיון שכלפי זה, הרי הוא כופר הכל. ולפי זה מיושבים דברי הר"ן, שרק לענין חלות החיוב החדש אחר השביעית - הרי הוא כופר הכל משעת תחילת החיוב. ובאופן זה ודאי שפטור הוא משבועה. ועיין עוד בדברי הגר"ח שם.

פרק שמיני

שנינו לעיל בפרק חמישי, את דינה של שבועת הפקדון, שאם כפר אדם בממון שיש לחברו בידו, כגון שכפר בפקדון או בהלוואה או בגזילה וכדומה, ונשבע שאין לו אצלו כלום - הרי הוא חייב בתשלומים ובקרבת הנקרא קרבן שבועת הפקדון.

חיוב התשלומים והקרבתן על שבועה זו, נלמד מדברי הכתוב בפרשת קרבן "עולה ויורד" [ויקרא ה כא]: "נפש כי תחטא, ומעלה מעל בה", וכיחש בעמיתו בפקדון". ולהלן שם [פסוקים כא כו] מפורשים עניני שבועת הפקדון, ואופני חיובה. ולעיל בפרק חמישי נתבאר עניני שבועה זו.

במשניות בפרק שלפנינו, יתבאר אימתי חייבים השומרים קרבן מחמת שבועתם בשקר.

וכלל נאמר בסוף המשנה, כי רק כאשר נתכוין השומר לפטור עצמו מן התשלומין בשבועתו - רק אז הוא חייב בקרבן שבועת הפקדון. אך אם נשבע שבועת שקר גרידא, פטור הוא מהקרבן!

וכגון שומר שכר, החייב בגניבה ואבידה, ושאל אותו הבעלים "היכן שורי?", ואמר לו השומר: מת השור! והאמת היא שהשור נשבה לאונסו של השומר - ואחר כך התברר שקרו, הרי השומר פטור מן הקרבן. שהרי שומר שכר הוא, ואינו חייב בתשלומין כאשר נשבה השור לאונסו, כי שומר שכר פטור באונס מן התשלומים.

ארבעה מיני שומרין הן ¹ האמורים בתורה:

¹ משנה זו ודיני ד' שומרין ומקורותיהם, כבר נשנו במסכת בבא מציעא [צג א צד ב]. וחזר רבי ושנאם גם במשנתנו כאן, משום שרצה לשנות חיובם ופטורם בקרבן שבועה [באם אכן נשבעו שבועת השומרין לשקר]. ולכן הקדים ושנה את חיובם ופטורם בדיני ממון, לפי שחיוב קרבן השבועה תלוי בחיוב הממון. שאם נשבע על דבר שהיה מתחייב בו [אילו היה מודה], ובכפירתו בשבועה פטור עצמו מתשלום ממון, אזי הוא חייב בנוסף לתשלום, גם בקרבן שבועת הפקדון, ובתשלום חומש. וכן אם נשבע לשקר ולא היה צריך לשבועה זו על מנת להיפטר מן הממון, אינו חייב קרבן שבועה, כיון שלא כפר ממון בשבועתו. שהרי ממילא היה פטור. וכן כל כיוצא בזה, כפי שמפורט במשנה. רש"י.

שומר חנם, השומר על חפץ שהופקד בידו בחינם, שאינו נוטל כל שכר על שמירתו.

והשואל ² חפץ מחברו על מנת להשתמש בו, ואינו משלם עבור כך.

² העירו התוספות [ד"ה ארבעה שומרין] מדוע הזכירה המשנה את השואל אחר שומר חנם. והלוא בפסוק נאמר שומר שכר אחר שומר חנם? ויישב, ששנתה המשנה את החמור יותר, שואל, שחייב באונסין, ואחר כך את הקל יותר, שומר חנם, הפטור מן הכל חוץ מן הפשיעה. ולפי סדר הלכותיהם נמנו, ולא לפי הסדר שכתובים הם בתורה. וע"ע במלאכת שלמה על המשנה.

נושא שכר, שומר המקבל שכר עבור שמירתו. ³

³ נסתפק רעק"א בדין שומר שכר החייב בגניבה ואבדה, האם חיובו הוא משום שנוטל שכר עבור השמירה, או להפך, נטילת השכר הינה עבור חיובו בגזילה ואבדה [ונטילת אחריות זו על גניבה ואבדה, היא סיבת שכר השמירה]. ונפקא מינה בספק זה היא, בכגון שלא שמר השוכר את הפקדון, ורק בדרך נס לא נאבד ולא נגנב, יש לדון האם מחויב המפקיד לשלם לו שכר שמירתו: אם

עיקר דינו הוא שנוטל את שכר השמירה ורק מחמת כן חייב הגניבה ואבדה, יכול המפקיד לומר לו: לא מגיע לך שכר שמירה, כי לא שמרת את הדבר. ומחמת כן יש לו למפקיד, להיפטר מן השכר. אך אם עיקר השכר הוא עבור אחריותו וחיובו בגניבה ואבדה, יכול השומר לומר לו: מה לך אם שמרתי את הדבר או לא, הלוא אף אם היה הדבר נגנב או נאבד, מחויב אני לשלם לך. ועבור זה - מגיע לי שכר שמירה. ובשו"ת מהרי"ל דיסקין קו"א סימן רמ"ט נסתפק היכן שנגנב הדבר מידו של שומר שכר, ונתחייב בתשלום החפץ, האם מחויב הבעלים לשלם לו עבור שמירתו. ותלה זאת בספק הנ"ל, שאם השכר הוא עבור השמירה, הרי לא שמר, ואם כן אין לו לקבל שכרו. אולם אם השכר הוא עבור אחריותו בגניבה ואבדה, הרי אחראי הוא, ויקבל שכר שמירתו ואחריותו. ועיין בקצות החושן סימן רכז ס"ק ד שכתב בפשיטות שאין צריך לשלם לו. ועיין בתפארת יעקב על משנתנו.

והשוכר שלקח חפץ ומשתמש בו בשכר.

ומבארת המשנה, שאם אירע לחפץ מקרה שמחמתו אי אפשר להשיבו לבעלים כגון שנעלם או נשבר, דינם של שומרין אלו הוא כך: אם אירע הדבר כאשר היה החפץ אצל **שומר חנם** - וכעת תובעו המפקיד על כך, ורוצה השומר להיפטר מן התביעה -

נשבע על הכל 4 - ישבע כי אכן קרה לחפץ אחד מן המקרים שיכולים לקרות לו, 5 כגון גניבה אבידה וכיו"ב, או שנשבר.

4. שלחן ערוך חו"מ סימן רצה סעיף ב: כל שומר שנשבע שבועת השומרין כולל בשבועתו ג' דברים. [א] ששומר כדרך השומרין, ושאיירע לחפץ כך וכך, ומשום כך פטור. [כלומר, אף אם אכן נגנבה הבהמה ומן הדין שומר חנם פטור, אך אירעה הגניבה תוך כדי פשיעה מחמת שלא שמר כדרך השומרין - אף שומר חנם חייב בגניבה זו, ולכן צריך להישבע שלא אירע הדבר מחמת פשיעה]. וכן אם מתה הבהמה, ושומר שכר פטור, כיון שאונס הוא, אך אירעה המיתה מחמת שלא שמרה כהוגן, כגון שהניחה ללכת בהר, ונפלה ומתה - אף שומר שכר חייב במיתה זו [סמ"ע ס"ק ד']. [ב] ושאינו ברשותו. [עיין בסמ"ע שם ס"ק ה' שהקשה, הלוא כבר נשבע השומר שנגנבה או מתה, וממילא כבר אינה ברשותו]. [ג] ושלא שלח בו יד, קודם שאירע המאורע הפוטר אותו.

5. פירוש - על כל המאורעות הכתובות בשאר שומרים לחיוב, הוא נשבע שכך עלתה לו, ופטור. אבל בפשיעה הוא חייב. [רש"י במשנה בבא קמא צג א ובעין זה כתבו בתוס' ד"ה שומר חנם]

וישבע השומר כי לא פשע בשמירת החפץ, ועל ידי שבועה זו - נפטר מתשלום.

ואם אירע הדבר כאשר היה החפץ אצל השואל, הרי הוא, **השואל - משלם את הכל**, 6 ואפילו אם קרה הדבר באונס! ואינו נפטר על ידי שבועה.

6. פירוש, בכל מה שמוזכר בתורה בפרשת שומרים, השואל חייב. אבל הוא פטור במתה מחמת מלאכה ודבר זה נלמד מסברא ב"ק צו ב, ועל כן לא דיברה בזה המשנה.

ואם אירע הדבר כאשר היה החפץ אצל **נושא שכר והשוכר** - וטוענים כי נשבר הדבר, הרי הם **נשבעין על טענת השבורה** כלומר, שנשברה הבהמה באונס,

וכן אם טוענים כי נשבתה הבהמה שהופקדה בידם, הרי הם נשבעים **על טענת השבויה**, שנשבתה הבהמה באונס.

וכן **על המתה**, שמתה הבהמה שלא על ידם, ונפטרים מתשלום, על ידי שבועה זו.

ואם טוענים השוכר והשומר שכר שנגנבה הבהמה מהם או שאבדה - **משלמין את האבדה ואת הגניבה!** ואינם נפטרים על ידי שבועה.

הובא לעיל בהקדמה, הדין ששנינו לעיל בפרק חמישי, כי מי שכפר בפקדון שהופקד בידו, ונשבע על כך, והתברר ששיקר בשבועתו - חייב בקרבן אשם. וכן מוסיף ומשלם חומש מחמת שבועה זו.

ואינו מתחייב בקרבן שבועת הפקדון, אלא אם באותה כפירה בשבועה, הוא פוטר עצמו מתשלום ממון.

אבל, אם ממילא הוא פטור מלשלם, אף בלא שישקר, והיה יכול לפטור עצמו אף אם היה נשבע אמת, אלא שפטר עצמו דוקא על ידי שבועת שקר, אין הוא חייב בקרבן!

ולכן, אם אמר המפקיד לשומר חנם: **היכן שורי? ואמר לו השומר: מת!** ואילו האמת היא: **והוא, [האמת היא], שהשור הזה נשבר, או נשבה, או נגנב, או אבד!**

או שאמר השומר כי השור **נשבר, והוא [האמת היא], שהשור הזה מת, או נשבה, או נגנב, או אבד!** וכן אם אמר **נשבה השור, והוא - שמת או נשבר או נגנב או אבד!**

וכן אם אמר השומר **נגנב השור. והוא, שמת או נשבר או נשבה או אבד.**

וכן אם אמר השומר חנם: **אבד השור. והוא, שמת או נשבר או נשבה או נגנב!**

ועל כל טענות אלו שטוען השומר, אמר לו המפקיד: **משביעך אני** על דברך שהם אמת, **ואמר** השומר: **אמן!** -

פטור השומר מקרבן שבועת הפקדון, על אף ששיקר, כיון שהיה יכול להישבע שבועת אמת ולהיפטר. ונמצא, שלא כפר ממון בשבועתו, כיון שממילא היה פטור.

אם אמר המפקיד לשומר חנם: **היכן שורי? אמר לו השומר: איני יודע מה אתה סח!** כלומר, כופר הוא בכל טענת המפקיד, וטוען שלא קיבל את שורו לשמור.

ואילו האמת היא שקיבל את שורו לשומרו כשומר חנם, והסיבה שאינו משיב לו כעת את שורו -

והוא, שמת או נשבר או נשבה, או נגנב או אבד.

ואמר לו המפקיד: **משביעך אני** על כפירתך שלא לקחת מידי את השור,

ואמר השומר: **אמן** - הרי הוא **פטור** מקרבן. כיון שלא כפר ממון בשבועתו, שהרי היה יכול לומר את האמת, ולהישבע על כך והיה נפטר בשבועה זו.

אמר לו המפקיד לשומר חנם: **היכן שורי שהפקדתי אצלך? אמר לו השומר: אבד!** ⁷

⁷ המלאכת שלמה דקדק מדוע נקט התנא דוקא 'אבד' ולא 'מת או נשבר'. וכתב, שהוא הדין אם טען 'מת או נשבר' אלא נקט התנא 'אבד' להשמיענו שחלוקה טענת אבדה מטענת גניבה, שמשלם בה את הכפל, אף על גב שלגבי שומר שכר - שוים שתי הטענות.

אמר לו המפקיד: **משביעך אני** שאכן השור אבד כדברך, **ואמר** השומר **אמן** על השבעתו,

ואילו **העדים מעידים אותו** את השומר, **שאכלו** [את השור] - הרי השומר **משלם את הקרן**

8. האור גדול תמה לפי דברי המשנה הללו, על דברי המנחת חינוך [מצוה נד אות טו] שכתב בדעת הרמב"ם ששומר אשר גנב מרשותו, כלומר, כאשר שהה החפץ ברשותו אחר שהבעלים הפקידוהו אצלו, הריהו חייב כפל, רק אם גנב על ידי מעשה קנין. ולפי זה צריך עיון, מדוע כאן, במקרה זה שאכלו, פטור השומר מכפל. והלוא אי אפשר לאכול בלא שיעשה מעשה קנין באכילה. כמבואר בכתובות ל ב. והכריח האור גדול, שגם שומר אינו מתחייב אלא אם גנב בדרך גניבה, בדרך "מיטמר מאינשי", שמסתיר זאת מעיני בני אדם מחמת שירא בגניבתו. ורק באופן זה מתחייב. ואילו כאן במקרה זה שבמשנה, מדובר שאכלו שלא בדרך גניבה, ומשום כך פטור מן הכפל.

אך אינו מביא קרבן, ואינו משלם חומש. על אף שהיתה בשבועתו כפירת ממון. שהרי לא הודה מעצמו באשמתו, אלא רק העדים העידו בו.

אבל, אם הודה השומר מעצמו שאכל את השור, ושכפר בתביעת המפקיד ונשבע לשקר, הרי הוא **משלם קרן 9 וחומש, ומביא קרבן אשם**. וזהו דינו של הנשבע שבועת הפקדון לשקר! 10

9. יש לעיין: הלוא אין אדם נאמן לשים עצמו רשע, ואיך יתחייב על פי עצמו? וכתב הגר"א [ח"מ סימן פ"ז ס"ק צ"ט] שאף על פי שאין אדם משים עצמו רשע, מכל מקום, יכול הוא לחייב עצמו ממון על פי דבריו. שאין נאמנותו כלפי האיסור אלא רק כלפי חיוב הממון. ובקובץ הערות סימן כב אות ב ביאר, שחיוב התשלומין המוטל על הגנב על פי הודאתו, אינו מחמת איסור הגניבה שעבר. שהרי אפילו אם לא עשה איסור, הרי הוא צריך לשלם ולהשיב ממון חבירו הנמצא בידו. וכמו במציל עצמו בממון חבירו במקרה של פיקוח נפש, חייב אחר כך לשלם לחבירו עבור הממון שהשתמש בו להצלתו. ואם כן, חיוב התשלומין ורשתו שחטא בה, דינים נפרדים הם. ולכן אף שהוא מרשיע את עצמו, ואינו נאמן לשים עצמו רשע, מכל מקום, כלפי הממון אין הוא מחויב להשיב מחמת הרשע, אלא משום שנמצא ממון חבירו בידו!

10. מבואר, שאינו מתחייב חומש ואשם על פי העדים. והנה במסכת כריתות ריש פרק ג, תנן: שנים אומרים אכלת חלב והוא אומר לא אכלתי. רבי מאיר מחייב משום שאם הביאוהו שנים לידי מיתה החמורה, לא יביאוהו לידי קרבן הקל! אלא ודאי שחייב. וחכמים פוטרים משום, דמה אם ירצה לומר מזיד הייתי, ייפטר, ולא יוכלו העדים להכחישו ולומר לו שלא הזיד, אף כאן פטור משום כך. [והסתפקה הגמרא שם [יב א] האם טעמם של רבנן הוא משום שאדם נאמן על עצמו יותר ממאה עדים, או משום דאמרין מיגו דאי בעי אמר מזיד הייתי פטור, כי אמר נמי לא אכלתי - מהימן! ועיין בשער במשפט [ב ב] שהעיר, שבמשנתנו לא שייך לומר שנאמן יותר מעדים משום מיגו שהיה יכול לומר מזיד הייתי ויפטר. שהרי גם הנשבע במזיד, חייב קרבן שבועת הפקדון. וכמבואר לעיל לו א. ועיי"ש שכתב דעל כרחך, צריך לומר לפי טעם זה, ששונה קרבן אשם של שבועת הפקדון מקרבן חטאת, כיון שבאשם נאמר 'והתודה'. ואם כן, אף אם מביאו מזיד, מכל מקום, אינו בא אלא על פי הודאתו ולא על פי עדות העדים. וזה לא כמו הגמרא בבא מציעא ג ב, שמבואר שם שאשם וחטאת שוים לענין זה].

וכן אם אמר המפקיד לשומר חנם - **היכן שורי? ואמר לו - נגנב!**

אמר לו המפקיד: **משביעך אני** שנגנב כדברך, **ואמר השומר: אמן,**

ואילו **העדים מעידים אותו** שהוא עצמו **גנבו** - **משלם** השומר **תשלומי כפל**. על אף שלא גנב את השור בפועל מידי הבעלים, [שהרי השור נמצא ברשותו על ידי הפקדת הבעלים] אלא רק טען טענת כי השור נגנב ונשבע על טענה זו - הרי שנחשב כאילו גנבו ומשלם כפל!

ואם הודה, השומר הטוען טענת גנב מעצמו, הרי הוא פטור מהכפל - כדין מודה בקנס

ומשלם קרן וחומש ואשם - כדין הנשבע שבועת הפקדון לשקר.

אם אמר המפקיד לאחד לסתם אדם, שבשוק: היכן שורי שגנבת?

הוא, אותו אדם אומר: לא גנבתי, ¹¹ והעדים מעידים אותו שגנבו, ¹² הריהו משלם תשלומי כפל [גם אם לא נשבע לשקר].

¹¹ כך היא הגירסא שלפנינו, וכן גרסו רש"י והתוספות. וביארו התוספות שאין מקום לגרוס כאן "משביעך אני - ואמר אמני", כיון שבלא שבועה גם כן מתחייב בתשלום כפל, כיון שהעידו בו שגנב. ולפי גירסא זו, גם לא נאמר כאן שאם הודה מעצמו משלם קרן וחומש ואשם. משום שחייבים אלו אינם אלא כאשר נשבע.

¹² התפארת ישראל דקדק בדברי המשנה "והעדים מעידים אותו שגנבו", ואילו לעיל כתבה המשנה "והעדים מעידים אותו שאכלו" ויש להבין, הלא אין נפקא מינה על איזה אופן מעידים העדים ששלח השומר את ידו בבהמה. אלא העיקר הוא טענת השומר, שבטענת אבדה משלם קרן, ובטענת גנבה משלם כפל. ומדוע שינתה המשנה ונקטה כאן שהעדים מעידים שגנבו? ויישב: הסיבה שהתנא לעיל נקט 'שאכלו', היא כדי להשמיענו שאף אם אכל את הבהמה וביערה מן העולם, עדיין אינו חייב כפל, כיון שטען 'אבד'. ואילו כאן, מעידים העדים שגנבו ועדיין הוא קיים ברשותו - אפילו הכי חייב כפל כיון שטען 'נגנבה'.

ואם מעידים העדים כי גם טבח ומכר, הדין הוא כי משלם תשלומי ארבעה וחמשה!

ראה הגנב, או הטוען טענת גנב, שישנם עדים שממשמשין ובאין להעיד נגדו, ¹³ והקדימם ואמר גנבתי.

¹³ כתב אבן האזל בהלכות סנהדרין פרק ה הלכה טו ד, כי הדין שראה עדים ממשמשין ובאים וקדם והודה פטור, הוא רק אם העדים עדיין לא היו בבית דין. אבל כאשר העדים מזומנים כבר לפני בית הדין, צריכים לשמוע קודם את דברי העדים. כי דוקא אם אין עדים בפנינו, נאמר הלימוד 'אם תימצא בשעריך - פרט למרשיע את עצמו'. אבל כאשר העדים לפנינו - אין שומעים את ההודאה אלא את עדות העדים.

ואף שהמשיך להכחיש בכך שאמר: אבל לא טבחתי ולא מכרתי, ונמצא שאכן טבח ומכר, אינו משלם אלא קרן!

כיון שהודה, נפטר מן הכפל. ועל אף שהודה מחמת שירא היה פן יעידוהו העדים ויתחייב, מכל מקום כיון שאינו משלם כפל שהרי הודה בגניבה - אינו משלם ארבעה וחמשה, אלא רק קרן! ¹⁴ אמר המשאיל לשואל: היכן שורי שהשאלתיך? אמר לו השואל:

¹⁴ התוספות העירו שלדעת שמואל [בבא קמא עה א] הסובר שאם הודה בקנס ואחר כך באו עדים - חייב, מדוע כאן פטור מן הקנס? וביארו, שלדעת שמואל, יש להעמיד כאן כפי שהעמידו בגמרא שם, שהמדובר הוא שאכן היו עדים ממשמשין ובאין, אולם בסוף חזרו בהם העדים ולא העידו. ונמצא שלא נתחייב בדבר על פי עדים אלא רק על פי הודאתו.

מת השור ¹⁵ ! ואילו האמת היא כי - והוא, השור, שנשבר או נשבה או נגנב או אבד.

¹⁵ ביאר התוספות יום טוב, שאין כונת השואל לומר שמתה הבהמה מחמת מלאכה, כיון שאילו מתה מחמת מלאכה - פטור

וכן אם אמר השואל: **נשבר** השור, **והוא** - **שמת או נשבה או נגנב או אבד**.

וכן אם אמר השואל: **נשבה**, **והוא** - **שמת או נשבר או נגנב או אבד**.

וכן אם אמר השואל: **נגנב**, **והוא** - **שמת או נשבר או נשבה או אבד**.

וכן אם אמר השואל: **אבד**, **והוא** - **שמת או נשבר או נשבה או נגנב**. ועל כל טענות אלו אמר המשאיל: **משביעך אני!** ¹⁶ וענה השואל **ואמר: אמן** על השבעת המפקיד - **פטור** השואל מקרבן.

¹⁶ יש להבין, מחמת מה משביעו? והלא אף לדברי השואל חייב הוא לשלם ממון לבעלים; וביאר התוספות יום טוב שלא משביעו המפקיד אלא כדי לאמת דבריו. ואין זו שבועה שחייב השואל להישבע אותה.

ולמרות ששיקר בשבועתו, הרי לא היה בה כפירת ממון. כיון שלא היה נפטר על ידה מתשלום השור. שהרי שואל הוא, וממילא משלם בכל ענין.

ואם אמר לו המשאיל: **היכן שורי** שהשאלתיך? **ואמר לו** השואל: **איני יודע מה אתה סח!** [כלומר, כופר הוא בעיקר ההשאלה]. ואילו האמת היא, ששאל את השור מן הבעלים.

והוא, החפץ ששאל, **שמת או נשבר או נשבה או נגנב או אבד**.

וכיון שכפר בתביעת המשאיל, אמר לו: **משביעך אני** על כפירתך בשאילת השור,

ואמר השואל: **אמן**, הרי הוא **חייב** קרבן שבועת הפקדון. שהרי היתה כפירת ממון בשבועתו. ¹⁷

¹⁷ ומשמע שרק באופן זה מתחייב. והקשה הר"י מיגאש, הלוא אף אם יאמר השואל מתה מחמת מלאכה שפטור הוא בענין זה, ונמצא שנגנב או נאנס, הרי גם באופן זה יש לו להתחייב? ותירץ: אין הכי נמי, ודאי שאף אם יטען שמתה מחמת מלאכה ויתברר שנשבע לשקר, גם כן יתחייב. והמשנה נקטה את אחד משני אופני חיוב אלו.

אמר המפקיד **לנושא שומר שכו, והשוכר**:

[שניהם, שומר שכו והשוכר, פטורין באונסין וחייבים בגניבה ואבדה].

היכן שורי? אמר לו: מת, ואילו האמת היא, כי הוא, השור - שנשבר או נשבה.

או שאמר השומר: **נשבר, והוא, השור - שמת או נשבה** [באונס].

או שאמר השומר: **נשבה השור, והוא - שמת או נשבר**.

[ובשתי טענות אלו, אינו כופר בממון. כיון שפטור הוא באונסין בין אם מת השור ובין נשבה].

או שאמר השומר: **נגנב השור, והוא - שאבד**.

או שאמר: **אבד, והוא - שנגנב**.

[ואף בשתי טענות אלו, אינו כופר בממון שהרי חייב הוא בין בגניבה ובין באבדה. ואף שמשקר בדבריו, אינו כופר בחיוב הממון].

ועל כל טענות אלו אמר המפקיד: **משביעך אני!**

ואמר השומר: **אמן** - הרי הוא **פטור** מקרבן שבועה!

והטעם: במת, נשבר, ונשבה, פטור הוא מקרבן שבועה משום שלא כפר בממון בשבועתו. שהרי בכל ענין הוא פטור מתשלום, ולכן אין בכך כפירת ממון.

ואילו כאשר טען נגנב והאמת היא כי אבד, וכן כאשר טען אבד והאמת היא כי נגנב, פטור מקרבן, שהרי בכל ענין הוא חייב את עצמו, ורק שיקר בתיאור המקרה. ומשום שקר גרידא שאין בו כפירה בחיוב תשלום - אינו מתחייב בקרבן.

אבל, אם טען השוכר: **מת השור או נשבר או נשבה**. ועל ידי טענה זו נתכוין לפטור עצמו מתשלום,

אולם האמת היא, כי: **והוא - שנגנב או אבד**. ובאופן זה הוא חייב בתשלום,

ואמר לו המשכיר: **משביעך אני**, ואמר השוכר או השומר שכר: **אמן**. חייב בקרבן שבועת הפקדון! כיון שבטענה זו שמת השור או נשבה, נתכוין השומר לפטור עצמו מתשלום, ואף נשבע על כך. ולכן חייב בקרבן על הכפירה בשבועת הפקדון.

ואם טען השוכר: **אבד השור או נגנב**, והאמת היא, **והוא - שמת או נשבר או נשבה**, ואמר לו המשכיר **משביעך אני**, **ואמר אמן**, הרי הוא פטור.

שהרי הוא מחייב עצמו ממון במקום שהוא פטור, ולא איכפת לנו מה ששיקר בכך.

זה הכלל: ¹⁸ **כל המשנה** בשבועתו **מחובה לחובה**, ¹⁹ כלומר, שמשקר ומשנה בדבריו ואומר כי קרה לשור מקרה מסוים המחייבו ממון, ואילו האמת היא כי קרה מאורע אחר המחייבו ממון.

¹⁸ העיר הריטב"א, שכל מקום שנאמר במשנה 'זה הכלל' דרך הגמרא לשאול 'לא תווי מאי?' [כלומר, מהם הדינים המתרבים על ידי כלל זה, שאינם נזכרים במשנה]. אולם כאן, כלל זה אינו מרבה דברים נוספים, כיון שהמשנה עצמה מפרטת בארוכה את כל הצורות בהם משנה מחובה לחובה ומפטור לפטור וכו'. ואין כלל זה שבמשנה אלא לסימן בעלמא. אולם, המלאכת שלמה על משנתנו ביאר, שבאה המשנה לרבות את דינו של שומר חנם שטען כי מת השור או נשבר או נשבה או נגנב או נאבד, ובאמת הוא פשע בו, שאז הוא חייב, כיון שנשבע להקל על עצמו ולהיפטר. ואם אמר לו השומר שפשע, והוא - שמת או נשבר וכו', פטור כיון שנשבע להחמיר על עצמו. וכן יש לרבות את דינו של שואל שטען שמתה הבהמה מחמת מלאכה [ובאופן זה פטור הוא מתשלום], והוא - שמתה שלא מחמת מלאכה או נשבר או נשבה וכו'. ובשבועה זו מיקל השואל על עצמו במקום שחייב ממון, ומשום כך חייב בקרבן שבועת הפקדון. וכן להיפך, כאשר טוען שנשבר וכו' ובאמת מתה הבהמה מחמת מלאכה - פטור מקרבן.

¹⁹ התוס' יום טוב הביא נוסחאות שאינם גורסות "זה הכלל כל המשנה מחובה לחובה וכו'". אולם הר"ן העתיק וגרס לשון זו במשנתנו. ויתכן שהר"ן אינו גורס את דברי המשנה להלן "זה הכלל כל הנשבע להקל על עצמו וכו'" כיון שמשמעותו של כלל זה, נמצאת בכלל הקודם שבמשנה.

ומפטור לפטור, שטוען כי קרה לשור מאורע מסוים שפטור בו מתשלום, ואילו האמת היא כי קרה מאורע אחר שאף בו פטור מתשלום.

וכן משנה **מפטור לחובה**, וטוען השומר כי קרה מאורע שחייב בו, ואילו האמת היא כי קרה מאורע שפטור בו -

הרי בכל שבועות שקר אלו, **פטור** השומר מקרבן שבועה. כיון שאינו כופר בשבועתו בחיוב ממון, אלא רק

נשבע שבועת שקר גרדיא.

אבל, אם משנה בשבועתו **מחובה לפטור** - כלומר, שטוען כי קרה מאורע שפטור בו. אך האמת היא שקרה מאורע שחייב בו, הרי הוא **חייב** קרבן שבועה, כיון שכפר בשבועתו בחיוב ממון.

זה הכלל: כל הנשבע שבועת הפקדון להקל על עצמו ולהיפטר, חייב בקרבן.

אך אם נשבע לשקר כדי **להחמיר על עצמו**, במקום שמצד האמת הרי הוא פטור מתשלום, הרי הוא **פטור** אף מן הקרבן. ²⁰

²⁰. הקשה התפארת ישראל [בפירוש משנתנו]: שני כללים אלו, סותרים זה את זה. כיון שמהכלל הראשון משמע שכל טענה שטוען השומר שאינה לא להקל ולא להחמיר - פטור. ואילו מן הסיפא משמע להפך, שרק היכן שבא להחמיר על עצמו פטור. אולם כאשר אינו מחמיר ואינו מקיל - חייב. ועיי"ש שנקט שהעיקר הוא כמו הכלל הראשון ופטור. ועיי"ש עוד במה שהביא ממגילת סתרים.

